

Arbete eller pensionering

EN INTERVJUUNDERSÖKNING
OM ÄLDRES ARBETSVILJA

Rapport från äldrearbetskommittén

SOU 1981:70

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2013

National Library
of Sweden

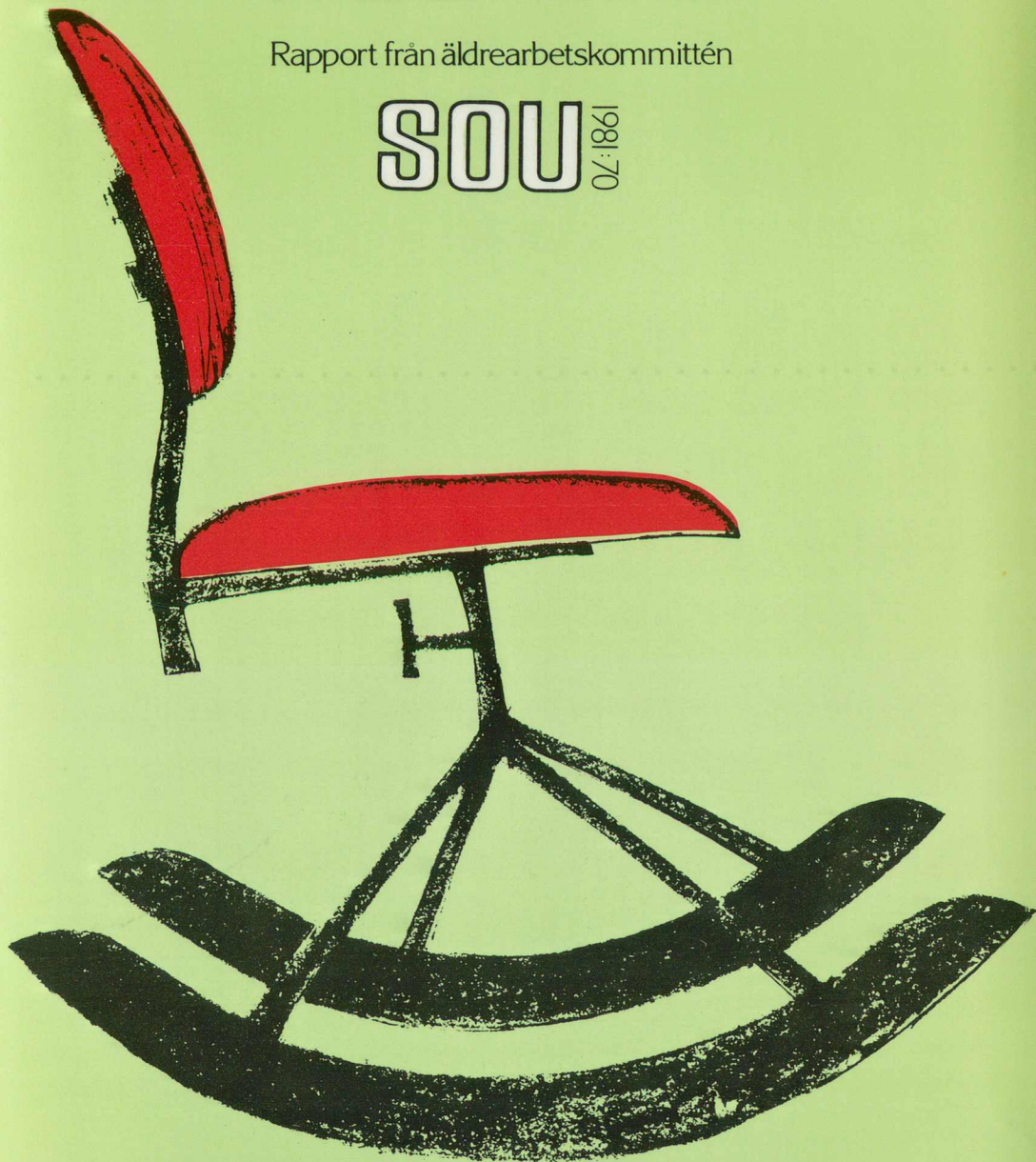

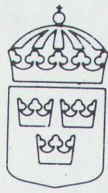
Arbete eller pensionering

EN INTERVJUUNDERSÖKNING
OM ÄLDRES ARBETSVILJA

Rapport från äldrearbetskommittén

SOU 1981:70

Statens offentliga utredningar

1981:70

Arbetsmarknadsdepartementet

Arbete eller pensionering

En intervjuundersökning
om äldres arbetsvilja

Rapport från äldrearbetskommittén

Stockholm 1981

Omslag Johan Ogden
Jernström Offsettryck AB
ISBN 91-38-06411-1
ISSN 0375-250X
Minab, Surte 1981

Förord

Äldrearbetskommittén tillsattes under hösten 1979. I kommitténs direktiv ingår bl. a. att kartlägga intresset för förvärvsarbete efter pensioneringen hos äldre arbetstagare, äldre förtidspensionerade och ålderspensionerade.

Kommittén gav i augusti 1980 Svenska institutet för opinionsundersökningar (Sifo) uppdraget att utföra en intervjuundersökning om äldre och arbete. Resultatet från undersökningen redovisas i denna rapport.

Äldrefrågorna har fått allt större aktualitet under de senaste åren men trots detta har kommittén funnit att man behöver informera om de äldres situation på arbetsmarknaden. I dagens konjunkturläge finns inte utrymme för kostnadskrävande reformer inom detta område men attitydförändringar genom upplysning bör också kunna ge effekt. Denna rapport är ett steg i den riktningen.

Stockholm i juli 1981

Hans Stark

/Katarina Sjölander

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry should be supported by a valid receipt or invoice. This ensures transparency and allows for easy verification of the data.

In the second section, the author outlines the various methods used to collect and analyze the data. This includes both manual and automated processes. The goal is to ensure that the data is as accurate and reliable as possible.

The third part of the document provides a detailed breakdown of the results. It shows that there has been a significant increase in sales over the period covered by the report. This is attributed to several factors, including improved marketing strategies and better customer service.

Finally, the document concludes with a series of recommendations for future actions. These include continuing to invest in marketing, improving operational efficiency, and maintaining high standards of customer service.

Very truly yours,

Innehåll

<i>Sammanfattning</i>	9
1 <i>Inledning</i>	15
1.1 Förutsättningar och antaganden	15
1.2 Undersökningens uppläggning och genomförande	18
1.3 Bortfallsanalys	22
1.4 Multivariatanalys	23
2 <i>Redovisning och analys av resultaten</i>	27
2.1 Bakgrundsvariabler	27
2.2 Vilja till förvärvsarbete efter pensioneringen	30
2.2.1 Inställningen hos de förvärvsarbetande	30
2.2.2 Inställningen hos de pensionerade	32
2.2.3 Inställningen hos förvärvsarbetande och pensionerade	32
2.3 Vad skiljer gruppen som vill arbeta efter pensioneringen från dem som inte vill	34
2.3.1 Ålder	34
2.3.2 Näringsgren	36
2.3.3 Sysselsättning	41
2.3.4 Bostadsort	43
2.3.5 Bostadstyp, innehav av fritidshus	45
2.3.6 Civilstånd, barn och barnbarn	47
2.3.7 Hushållsinkomst	49
2.3.8 Utbildning	53
2.3.9 Fritidssysselsättningar	55
2.3.10 Fackföreningstillhörighet	57
2.3.11 Anställning – arbetsgivare	59
2.3.12 Ledande befattning	62
2.3.13 Hel- eller deltidsarbete, antal timmar per vecka	63
2.3.14 Storlek på arbetsplats	66
2.3.15 Antal år i samma arbete	67
2.3.16 Stämningen bland arbetskamraterna	69
2.3.17 Positiva och negativa upplevelser i arbetet	70
2.4 Frågor till de pensionerade	77
2.4.1 Pensionsålder	78
2.4.2 Möjlighet att få stanna kvar i arbetet	81
2.4.3 Skälen till att man slutade arbeta	82

2.4.4	Lätt eller svårt att sluta arbeta	84
2.4.5	Vad man saknar mest från arbetet	85
2.5	Sammanfattning av avsnitt 2.3 och 2.4	87
2.6	Hinder för att arbeta efter pensioneringen	89
2.6.1	Möjlighet att finna arbete	89
2.6.2	Möjlighet att finna arbete utan att flytta	90
2.6.3	Skatters och bidrags inverkan	93
2.6.4	Uppfattningen om fackliga organisationers inställning till äldres arbete	93
2.6.5	Ungdomsarbetslösheten	95
2.6.6	Hälsoskäl	97
2.7	Vilja att arbeta inom skola, barn- eller äldreomsorg	100
2.8	Vilja att stanna kvar på arbetsplatsen och skola in ungdomar i sitt yrke	101
2.9	Bedömning av hur positivt eller negativt det uppfattas att äldre arbetar efter pensioneringen	102
2.10	Förslag på arbetsuppgifter för pensionerade	104

Bilagor

Bilaga 1	<i>Sifos aviseringsbrev</i>	107
Bilaga 2	<i>Frågeformuläret</i>	111
Bilaga 3	<i>Öppna svar på fråga 24</i>	129
Bilaga 4	<i>Vägda och ovägda bastal i undersökningen</i>	135
Bilaga 5	<i>Befolkningsstatistik i åldrarna 55-74 år</i>	139
Bilaga 6	<i>Uppgifter om arbetskraften (AKU)</i>	141
Bilaga 7	<i>Befolkningsprognos år 2000</i>	145
Bilaga 8	<i>Utbetalade delpensioner och allmänpensioner i åldrarna 60-64 år</i>	147

Förkortningar

AFL	Lagen om allmän försäkring
AKU	Arbetskraftsundersökningar (SCB:s)
ATP	Allmän tilläggspension
IP	Intervjuperson
ITP	Industrins tilläggspension för tjänstemän
LAS	Lagen om anställningsskydd
LO	Landsorganisationen
LRF	Lantbrukarnas riksförbund
MBL	Lagen om medbestämmande i arbetslivet
PAK	Pensionsbestämmelser för arbetstagare hos kommuner
RFV	Riksförsäkringsverket
SACO/SR	Svenska akademikers centralorganisation/SR
SAF	Svenska arbetsgivareföreningen
SALF	Sveriges arbetsledareförbund
SCB	Statistiska centralbyrån
SHIO	Sveriges hantverks- och industriorganisation – familjeföretagen
Sifo	Svenska institutet för opinionsundersökningar
SOU	Statens offentliga utredningar
SPR	Statens allmänna tjänstepensionsreglemente
STP	Särskild tilläggspension för arbetare
TCO	Tjänstemännens centralorganisation

INDEX

1. The ...	101
2. The ...	102
3. The ...	103
4. The ...	104
5. The ...	105
6. The ...	106
7. The ...	107
8. The ...	108
9. The ...	109
10. The ...	110
11. The ...	111
12. The ...	112
13. The ...	113
14. The ...	114
15. The ...	115
16. The ...	116
17. The ...	117
18. The ...	118
19. The ...	119
20. The ...	120
21. The ...	121
22. The ...	122
23. The ...	123
24. The ...	124
25. The ...	125
26. The ...	126
27. The ...	127
28. The ...	128
29. The ...	129
30. The ...	130
31. The ...	131
32. The ...	132
33. The ...	133
34. The ...	134
35. The ...	135
36. The ...	136
37. The ...	137
38. The ...	138
39. The ...	139
40. The ...	140
41. The ...	141
42. The ...	142
43. The ...	143
44. The ...	144
45. The ...	145
46. The ...	146
47. The ...	147
48. The ...	148
49. The ...	149
50. The ...	150

Sammanfattning

Vid 65 års ålder är de flesta utan förvärvsarbete men många av dem skulle ha velat fortsätta arbeta

Större delen av svenska folket har upphört att förvärvsarbeta vid 65 års ålder. Redan vid 63 års ålder är mer än en fjärdedel pensionerad. Många av de pensionerade skulle emellertid ha velat fortsätta arbeta när de pensionerades. Nära en femtedel (19 procent) i åldrarna 65 till 74 år, sammanlagt ca 140 000 personer, skulle vilja ha arbete på hel- eller deltid. Av de pensionerade under 65 år vill 28 procent fortsätta arbeta och av de pensionerade under 60 år vill 43 procent ha arbete.

Detta framgår av den intervjuundersökning som Svenska institutet för opinionsundersökningar (Sifo) utfört under hösten 1980 åt äldrearbetskommittén. 2 002 personer mellan 55 och 74 år tillfrågades om sin inställning till arbete efter pensioneringen och om sina egna personliga förhållanden som kan ha samband med att man vill eller inte vill fortsätta arbeta.

Av de äldre som förvärvsarbetar vill nästan hälften fortsätta med det efter pensioneringen

45 procent av de anställda förvärvsarbetande mellan 55 och 65 år vill efter pensioneringen ha arbete på hel- eller deltid eller vill rycka in ibland.

Egenföretagare kan i de flesta fall själva råda över sin pensionering. Två tredjedelar av dem vill fortsätta arbeta efter att ha fyllt 65 år.

Den som pensioneras tidigt har större intresse att fortsätta arbeta än den som pensioneras vid normal pensionsålder.

Hos de pensionerade som är under 65 år var intresset större att fortsätta arbeta när de pensionerades än hos de svarande som är över 65 år. 23 procent av dem som pensionerades före den normala pensionsåldern ville fortsätta arbeta mot 15 procent av dem som gick i pension vid normal pensionsålder. En ännu större andel av de pensionerade under 60 år skulle ha velat fortsätta arbeta, 43 procent av dessa uppger sålunda att de skulle ha velat fortsätta arbeta på hel- eller deltid.

Det finns faktorer av olika slag som bidrar till att man vill ha arbete efter pensionsåldern

Det finns vissa faktorer som tycks ha samband med att man vill fortsätta arbeta efter pensioneringen. En del av dessa faktorer är negativa – man vill fortsätta arbeta i brist på något annat. Omständigheten att man blivit berövad möjligheterna till meningsfull sysselsättning leder till att man uppger sig vilja eller velat ha arbete efter pensioneringen. För många människor innebär förvärvsarbete inte bara inkomst och sysselsättning utan också att vara en del i ett socialt sammanhang. När man pensioneras förlorar man inte bara sina arbetsuppgifter och sina arbetskamrater, många tycker också att de förlorat sin roll och sin plats i samhället.

Dålig fysisk arbetsmiljö och tungt arbete gör de förvärvsarbetande ovilliga att fortsätta arbeta efter pensioneringen. Detta hindrar dock inte att de som pensionerats från den dåliga miljön och det tunga arbetet utgör en grupp som är ovanligt positiv till arbete efter pensioneringen. De som klagat på att arbetet var tungt men som gärna hade velat fortsätta arbeta när de pensionerades, har i större utsträckning än andra blivit tvungna att gå i för tidig pension.

En annan faktor som kan ha samband med viljan att fortsätta arbeta kan vara avsaknaden av en aktiv fritid. Ovanan vid engagerande fritidssysselsättningar skulle kunna medföra att man hellre vill ha ett förvärvsarbete än vara pensionerad. De som tillhör undersökningskategorin arbetare är antagligen de som mest utsätts för dålig fysisk arbetsmiljö och det borde visa sig i undersökningen om de ägnade mindre tid åt fritidssysselsättningar eller hade andra fritidssysselsättningar än de som tillhör kategorierna tjänstemän eller egenföretagare. Den tid man ägnar åt fritiden skiljer inte kategorierna åt men i viss mån arten av sysselsättning. Tjänstemän motionerar mer och ägnar sig mer åt föreningsarbete än vad arbetare gör och arbetare i sin tur passar barn i större utsträckning än de andra kategorierna. Någon direkt kvalitetsskillnad i sysselsättning så att vissa skulle vara mer aktiverande respektive passiviserande kan inte påvisas.

Positiva faktorer som förefaller ha samband med att vilja fortsätta arbeta efter pensioneringen är t. ex. positiva upplevelser i arbetet. En del av de negativa upplevelser i arbetet som de intervjuade nämner hör emellertid också dit. Stress och långa arbetsdagar är kanske nackdelen med ett aktivt arbete som dock ger arbetstillfredsställelse.

Egenföretagare lägger många negativa aspekter på arbetet men bland de positiva aspekterna finns framför allt att arbetet är självständigt, fritt. Egenföretagare är så länge de är förvärvsarbetande påfallande mycket mer intresserade av att fortsätta arbeta än anställda.

Ett kontaktskapande yrke ger lust att fortsätta arbeta och det är främst kvinnorna som står för det sambandet. Har man pensionerats från deltidarbete är man mer intresserad av att fortsätta arbeta än om man har haft deltidarbete. Många av de deltidarbetande är kvinnor som är kommunalanställda och som därmed har lägre pensionsålder än andra grupper. Detta kan delvis vara en förklaring till att deltid medför intesse att arbeta efter pensioneringen.

Vissa faktorer tycks inte ha något samband med viljan att fortsätta. Fackföreningstillhörighet, medlemskap i pensionärsförening, innehav av

fritidshus och utbildning påverkar inte intresset att fortsätta arbeta. Inkomst ger en svag antydning om att ju högre inkomst man har desto hellre vill man arbeta efter pensioneringen – det kan också vara en effekt av det yrke man har eller har haft.

Svårtolkade samband finns mellan civilstånd och barn och barnbarn och lust att fortsätta arbeta. Har man barn och barnbarn är man avgjort mer intresserad av att fortsätta arbeta än om man inte har det. Frånskilda vill hellre ha arbete efter pensioneringen än de som lever under andra personliga omständigheter.

Företagare som har anställda vill fortsätta arbeta men de som inte har anställda är inte lika intresserade av fortsatt arbete.

Att vara anställd på en liten arbetsplats kan vara mer inspirerande till arbete efter pensioneringen än på en större, fem eller färre anställda är ett positivt antal.

De äldre förvärvsarbetande är inte alls lika intresserade av att fortsätta arbeta som de yngre förvärvsarbetande, dvs. 55–59-åringarna. Ålder är över huvud taget en utslagsgivande faktor för intresset att fortsätta arbeta, särskilt bland de manliga intervjuade. Intresset sjunker ganska snabbt från 55-årsgruppen till 60-årsgruppen och vidare från de pensionerade 65-åringarna till dem som är över 70 år.

Det arbete man har eller har haft inverkar på inställningen till arbete efter pensioneringen

Den art av sysselsättning som man har haft ger också klara skillnader i intresse att fortsätta arbeta. Förvärvsarbetande arbetare vill inte särskilt gärna fortsätta arbeta efter pensioneringen, tjänstemän är mer benägna till det och egenföretagare är mycket positiva. Efter pensioneringen är dock skillnaderna mellan sysselsättningskategorierna små men intressanta eftersom ordningen mellan dem blir helt omkastad, arbetarna vill helst fortsätta och egenföretagare är mest ointresserade.

Förtidspensionerade visar sig vara mycket mer intresserade av att fortsätta arbeta när de pensionerades än de som avgick vid för deras yrke normal pensionsålder. Arbetarna tillhör den yrkeskategori, där flest anger att de gick i pension på grund av sjukdom, och man kan anta att det stora intresset för fortsatt arbete bland pensionerade arbetare är en följd av för tidig pensionering. Sjukdomen som föranlett pensioneringen kan ha samband med en alltför krävande fysisk arbetsmiljö. Vid en jämförelse mellan förtidspensionerade tjänstemän och arbetare, är arbetarna mycket mer intresserade av arbete efter pensioneringen än tjänstemännen. Skillnaden mellan arbetare och tjänstemän som gått i pension vid normal pensionsålder kvarstår också men är liten.

Av de 853 som besvarade frågan om de pensionerades vid normal pensionsålder svarar 58 procent att de pensionerades vid normal pensionsålder medan 42 procent pensionerades vid annan pensionsålder än den normala.

Även om skälet till pensionering är sjukdom, är det inte lättare att acceptera pensioneringen. Fler av dem som pensionerades av hälsoskäl ville fortsätta arbeta än av dem som slutade när de nådde åldersgränsen för pension.

Arbetare och egenföretagare i undersökningen var i större utsträckning än tjänstemän tvungna att sluta på grund av sjukdom.

En tredjedel av de pensionerade trodde inte att de hade haft möjlighet att få stanna kvar på sin arbetsplats efter pensioneringen. Förmodligen är det tidig pensionsålder som spelar in, när kvinnor i fler fall än män uppger sig ha upplevt det svårt att bli pensionerade. En annan faktor som har samband med att man ville fortsätta arbeta består i att arbetet upphörde eller omorganiserades så att man blev tvungen att gå i pension.

En tredjedel av de pensionerade över 65 år uppger att de inte saknade någonting från sitt arbete medan endast en femtedel av de pensionerade under 65 år säger detsamma. Det man saknar är i första hand kontakten med arbetskamraterna. De som allra helst ville fortsätta arbeta när de pensionerades saknar arbetet, själva sysselsättningen.

De pensionerade har inte så stora förhoppningar om att hitta något arbete på orten men de förvärvsarbetande ser tämligen optimistiskt på situationen, särskilt de som vill fortsätta arbeta efter pensioneringen. Många av de förvärvsarbetande tror också att deras hälsa skulle kunna klara av ett arbete på hel- eller deltid, och den äldre åldersgruppen, 60–64 år, tror det i större utsträckning än den yngre. Positiv uppfattning om den egna hälsan är dock ingen garanti för att man vill fortsätta arbeta. Mer än hälften av dem som inte vill fortsätta arbeta bedömer att deras hälsa medger arbete efter pensioneringen.

Låg pensionsålder, förtidspensionering och i viss mån pensionering från ett tungt arbete är negativa faktorer som bidrar till att man vill fortsätta arbeta. Ett självständigt arbete, ett arbete som tar mycket tid i anspråk eller som man kan utöva på deltid, ett utåtriktat arbete som ger kontakter är sådana faktorer som ger lust att fortsätta arbeta.

Som äldre bör man helst arbeta ideellt

De intervjuade fick besvara några attitydfrågor. Hur ser människor i allmänhet på att äldre arbetar? Är det fördelaktigt eller ofördelaktigt med hänsyn till skatter och bidrag att arbeta efter pensioneringen? Skall ungdomar och pensionärer jämföras på arbetsmarknaden eller skall ungdomar gå före? Den allmänna uppfattningen bland de intervjuade är att opinionen är emot äldres arbete, det lönar sig inte alls för äldre att arbeta och ungdomar skall gå före pensionärer på arbetsmarknaden.

De intervjuade tror inte heller att den fackliga organisation de tillhör eller tillhört är särskilt positiv till äldres arbete men många tycker frågan är för svår att besvara.

Drygt en tredjedel av de svarande skulle kunna tänka sig att arbeta inom barn- eller äldreomsorg eller inom skolan. De allra flesta som kan tänka sig sådan sysselsättning vill i så fall göra det ideellt, utan betalning. De som vill fortsätta arbeta efter pensioneringen är inte så mycket mer intresserade av sådana arbetsuppgifter än de som inte vill fortsätta arbeta. Tydligt anser de intervjuade att sådana uppgifter inte är förvärvsarbete.

Det vanligaste förslaget på vad man skulle kunna arbeta med efter pensioneringen var också att man fortsätter inom det gamla yrket, och det var också det vanligaste förslaget som de som vill fortsätta arbeta framförde. De

som gärna ville fortsätta arbeta efter pensioneringen var också mycket positiva till tanken på att stanna kvar på arbetsplatsen efter pensioneringen och sätta in ungdomar i sitt yrke.

Utredningens uppdrag

Äldrearbetskommittén tillsattes hösten 1979. I direktiven står bl. a.

Utredaren bör inleda sitt arbete med att klarlägga förekomsten av förvärvsarbete eller annan sysselsättning bland ålders- och förtidspensionärer. Särskilt viktigt är att beskriva skillnader i förvärvsfrekvensen mellan män och kvinnor, skillnader mellan olika delar av landet, olika yrkesgrupper och näringsgrenar, att kartlägga skillnadernas tänkbara orsaker samt att belysa hur de förändrats över tiden. Vidare bör utredaren skaffa sig en bild av hur stort det potentiella arbetsutbudet bland ålderspensionärer och äldre förtidspensionärer är och därmed också analysera behovet av arbetstillfällen om målet arbete åt alla skall förverkligas också för de äldre som så önskar.

Äldrearbetskommittén beslöt att låta utföra en fristående intervjuundersökning för att kunna kartlägga viljan till arbete efter pensioneringen närmare och för att få en uppfattning om det finns särskilda förhållanden som påverkar viljan att fortsätta arbeta. Svenska institutet för opinionsundersökningar (Sifo) fick i uppdrag att genomföra undersökningen.

Undersökningens uppläggning

Intervjuerna genomfördes per telefon under oktober–november 1980. I Sifos urval bortföll 692 personer, varav 132 personer på grund av sjukdom, språksvårigheter, semester och liknande och 559 personer på grund av att man inte hade uppgift om deras telefonnummer. Ytterligare 198 personer vägrade delta i undersökningen och 46 personer var oanträffbara. Bortfallet uppgår till 32 procent av det ursprungliga urvalet. Undersökningen utfördes sedan på 2 002 personer i åldrarna 55–74 år, 1 061 män och 941 kvinnor. Då fördelningen män/kvinnor inte motsvarar den faktiska, har vid uppdelning på kön, männens svar tilldelats vikter under 1.00 och kvinnornas över 1.00.

Bortfallet ågnades en grundlig analys på så sätt att drygt 100 av dem spårades genom särskilda ansträngningar och dessa fick svara på samma frågor som ingått i den ursprungliga undersökningen.

Frågorna i undersökningen utarbetades preliminärt av docent Lars Tomstam och universitetslektor Gunhild Hammarström på sociologiska institutionen vid Uppsala universitet. Det slutliga frågeformuläret utgår från de preliminära frågorna som granskats och bearbetats av kommittén och Sifo, som har stått för den slutliga utformningen. Frågeformuläret består av 54 frågor. Av dessa utesluter dock några varandra och de intervjuade behövde enbart svara på ca 40 frågor. Frågorna rörde dels fakta som ålder, bostad, yrke, civilstånd, utbildning, dels de intervjuades uppfattning om hinder för att arbeta efter pensioneringen och dels de intervjuades upplevelser av sin arbetssituation och för dem som pensionerats också av sin pensionering. De förvärvsarbetande fick svara på frågan om de ville fortsätta arbeta efter sin pensionering och om de i så fall ville fortsätta på hel- eller deltid, del av år eller ibland. De som svarade "del av år" eller "ibland" fick utveckla sina svar närmare. De pensionerade fick frågan om de hade velat fortsätta arbeta när de pensionerades och om de i så fall hade velat fortsätta på hel- eller deltid.

I undersökningen ingick 768 förvärvsarbetande, av vilka 675 personer var anställda och 93 personer egenföretagare. Arbetare och tjänstemän är i motsats till egenföretagare anställda och är på så sätt den grupp förvärvsarbetande som har mest intresse för undersökningen. Egenföretagare, bland vilka också konstnärliga utövare m. fl. inräknas, kan ju i stort sett själva bestämma när de vill gå i pension medan de anställdas pensionsavgång i de flesta fall regleras av pensionsavtal som ger små möjligheter till avvikelser. Arbetare och tjänstemän samredovisas som anställda och egenföretagare bildar en särskild grupp. 124 personer var hemarbetande i åldrarna 55-64 år. Deras svar beaktas inte när det gäller frågor om förvärvsarbete. De 47 förvärvsarbetande, som är över 65 år, räknas i undersökningen som pensionerade.

Det finns olika slags pension

De pensionerade i undersökningen var i åldrarna 55-74 år.

Den allmänna pensioneringen enligt lagen om allmän försäkring (AFL) omfattar folkpension och tilläggpension (ATP). Inom båda dessa system utgår pension i form av ålderspension, förtidspension och familjepension. Förtidspension erhåller den som pensioneras före den för sitt yrke normala pensionsåldern, eller för den som saknar yrke, före gränsen för allmän ålderspension, 65 år. Enligt lagen (1979:84) om delpensionsförsäkring kan till sist delpension utgå till förvärvsarbetande i åldern 60-64 år som trappar ner sitt förvärvsarbete inför övergången till ålderspension.

Som komplement till pensionsförmåner enligt AFL finns fyra olika pensionssystem, som innehåller regler om ålderspension. De olika tjänstepensionssystemen är statlig pension SPR, kommunal PAK och privat tjänstepension ITP (för tjänstemän) och STP (för arbetare).

Utöver ålderspension omfattar den statliga tjänstepensionen också sjukpension, förtidspension och egenlivränta. Den kommunala tjänstepensionen omfattar förutom ålderspensionen även sjukpension och egenlivränta.

Inom de offentliga tjänstepensionssystemen finns vidare regler om kompletterande delpension. Under vissa förutsättningar utgår förmåner enligt dessa regler utöver vad som kan följa av lagen om delpensionsförsäkring. Också inom ITP finns regler om delpension.

I undersökningen ingick 174 personer som uppgav sig vara förtidspensionärer, av vilka 14 var över 65 år. Vidare ingick 924 ålderspensionärer av vilka 44 var under 65 år. 41 personer var delpensionärer, men eftersom de fortfarande förvärvsarbetar räknas de som förvärvsarbetande.

Från gruppen förtidspensionärer och ålderspensionärer skiljs i alla frågor som rör inställning till förvärvsarbete de som inte har haft eller inte uppgivit att de tidigare har haft förvärvsarbete. Då återstår 859 pensionerade allt som allt. Man kan naturligtvis dela in de återstående pensionerade efter om de är tjänstepensionerade, förtidspensionärer eller ålderspensionerade. Skillnaden i inställning går dock sannolikt inte efter pensionsform utan efter hur gammal man är. I undersökningen delas därför de pensionerade, där så är möjligt, in efter om de är under eller över 65 år.

1 Inledning

1.1 Förutsättningar och antaganden

Statistiska undersökningar tillkommer inte av någon slump utan styrs av antaganden och förväntningar hos dem som initierat undersökningen. Är ändamålet att registrera enkla, lättåtkomliga fakta, t. ex. hur långa tolvåringarna i Sverige är, ligger förmodligen inga komplicerade antaganden till grund för undersökningen. Skälet är kanske bara att man har tänkt se över bänkstorlekarna på grundskolans mellanstadium. Kombinerar tolvåringarnas längd med en undersökning av deras matvanor, finns det förmodligen ett antagande om kostvanornas samband med längdtillväxten. När fakta delas in i grupper eller kombineras, så prövas antaganden, kanske en hel teori och risken finns för en benägenhet att tolka resultaten till förmån för de antaganden eller den teori man utgått ifrån. Därför bör den som tar del av en statistisk undersökning känna till de antaganden som ligger till grund för undersökningen.

Det har utförts åtskilliga undersökningar i Sverige, i vilka man försökt kartlägga äldre människors intresse för arbete efter pensioneringen. Ofta ingår detta som en del i en mer heltäckande undersökning om äldres levnadsförhållanden eller är som i statistiska centralbyråns arbetskraftsundersökningar (AKU) en biprodukt. Undersökningarna har haft skilda syften och att intresset för arbete efter pensioneringen till synes skiftar från undersökning till undersökning kan till stor del förklaras av de olika utgångspunkter och antaganden som gällt.

Med utgångspunkt från kommitténs direktiv är syftet med föreliggande undersökning att ta reda på om äldre människor vill arbeta efter pensioneringen och vad som hindrar dem att göra det. Vilket slags arbete vill man ha? Vad är det som påverkar viljan att arbeta efter pensioneringen? Hur skiljer sig förhållandena mellan könen, mellan yrken, mellan olika delar av landet?

Enligt direktiven skall undersökningen gälla "älderspensionärer, äldre förtidspensionärer och äldre arbetstagare för vilka förtidspension är aktuell". En första avgränsning har skett genom att denna undersökning inte särskilt riktar sig mot förtidspensionärerna. I ålderklasserna 60-64 år utgör förtidspensionärerna omkring 22 procent, varav en procent har varit förtidspensionerad sedan sextonårsåldern. I stället har man fastställt urvalet att gälla slumpvis utvalda personer mellan 55 och 74 år.

"En äldre arbetstagare" är ett godtyckligt begrepp. I lagen om anställningsskydd (LAS) får en arbetstagare tillgodoräkna sig ett bättre anställningsskydd från det han fyllt 45 år. Lagen om anställningsskydd tillkom delvis för att man

villle förbättra villkoren för den äldre arbetskraften. I lagen om anställningsfrämjande åtgärder för äldre och handikappade finns dock ingen nedre åldersgräns för de arbetstagare som omfattas av lagen. Hänsyn har tagits till att svårigheterna för de äldre kan uppstå i varierande åldrar beroende på t. ex. utbildning och yrkeserfarenhet, näringsstruktur i regionen osv. Enligt lagen om arbetslöshetsförsäkring tillförsäkras arbetstagare som fyllt 55 år arbetslöshetsersättning under väsentligt längre tid än yngre arbetstagare.

Den nedre gränsen för de personer som ingår i undersökningsurvalet har satts för att det är väsentligt att man vänder sig till de personer, som inte har längre kvar till pensionsåldern än att de på allvar har börjat reflektera över den. Det bör vara rimligt att man vid 55 års ålder, då man har tio år kvar tills man når gränsen för allmän ålderspension, börjar intressera sig för hur man skall tillbringa sin pensionering. I statistiska sammanhang är det vanligt att man använder femårsintervall vid åldersindelningar. Om åldersgränsen hade satts vid 60 års ålder, skulle intervallet ha omfattat personer mellan 60 och 64 år och då hade en alltför stor andel av de svarande redan gått i pension. Att gränsen uppåt har satts vid 74 år är betingat av att AKU vänder sig till personer upp till 74 års ålder och det är fördelaktigt att undersökningsresultaten är jämförbara med denna statistik. Det finns personer i ännu högre åldrar som fortfarande arbetar. Dessa är dock säkerligen så få att det inte är motiverat att för deras skull utvidga undersökningen att även gälla åldersgrupper över 74 år.

De antaganden som lett till utformningen av föreliggande undersökning har knappast något samband med varandra och kan inte på något sätt fogas samman till en teori. Antagandena grundar sig delvis på resultat från andra undersökningar om attityder till arbete men är ibland också rena förmodanden om vad som kan påverka inställningen till arbete efter pensioneringen.

Mycket kan utelämnas i en undersökning och helt naturligt måste gränserna sättas någonstans för vad som är relevant och aktuellt. Bland de skäl, som finns till att denna undersökning inte är så omfattande som vore önskvärt, väger kostnadsskäl tyngst. Undersökningen utfördes genom telefonintervjuer och en telefonintervju bör inte vara längre än 30 minuter. Däremot kan en besöksintervju, som bedrivs i ett lugnare tempo och som på så sätt blir mindre tröttande för den intervjuade, vara upp till ett par timmar. Eftersom besöksintervjuer är mycket kostsamma utfördes intervjuerna på telefon. Det innebar att antalet frågor i undersökningen måste begränsas och att huvudparten av frågorna måste vara enkelt formulerade, så att de lätt kunde uppfattas i telefon.

En del frågor som ingår i undersökningen rör attityder och några frågor är i ännu större utsträckning av "mjukdatakaraktär" såsom frågor som rör upplevelser i arbetet eller om det kändes svårt att gå i pension. Huvudinriktningen i frågeformuläret gäller dock att få fram bakgrundsvariabler genom att få uppgifter om fakta, typ näringsgren, bostadsort, skolutbildning.

Bland de antaganden som ligger till grund för undersökningens utformning finns följande.

Yrkeserfarenhet antas påverka inställningen till arbete efter pensioneringen, tungt arbete, monotona arbetsuppgifter, stress och buller kan exempelvis medföra att man blir negativ till att fortsätta arbeta. I motsvarande grad bör ett arbete där de positiva upplevelserna överväger leda till att man gärna kvarstår i arbete.

Hälsan bör också påverka om man vill fortsätta arbeta. Yrke och utbildning har ett visst samband och man kan anta att med ett mer kvalificerat yrke följer sådana fördelar att man gärna fortsätter. Både beträffande detta och beträffande fritidssysselsättningarnas inverkan på viljan att fortsätta i arbete, så finns det inbyggda motsättningar. Ett mer kvalificerat yrke medför ofta högre inkomst och därmed högre pension, vilket gör att den ekonomiska drivkraften för arbete efter pensioneringen bortfaller. Bertil Gardells undersökningar om arbetstillfredsställelse i olika yrken och arbetsmiljöer tyder på att de som har ett mer stimulerande arbete också har en rikare fritid.¹ En innehållsrik fritid måste ju i sin tur leda till en behagligare upplevelse av pensioneringen, samtidigt som mycket tyder på att de som har eller har haft stimulerande arbeten är mer intresserade av att fortsätta arbeta än andra som inte har haft samma förmåner. De som ägnar mycket tid åt fritidssysselsättningar kan antas vara aktiva personer som också gärna skulle vilja ha ett arbete.

Hur man upplever andras inställning till äldres arbete kan också vara en bidragande orsak till den egna inställningen eller tvärtom. Vill man inte själva arbeta efter pensioneringen, så vill man tro att andras inställning är negativ. Socialförsäkringsreglerna i Sverige är sådana att man har möjlighet att skjuta upp sitt pensionsuttag från allmän försäkring och ATP till 70 års ålder men möjligheten är bara skenbar för de flesta som är arbetstagare. Arbetsmarknadens parter bestämmer när man skall gå i pension och enligt de allra flesta kollektivavtal är arbetstagaren skyldig att lämna anställningen vid 65 års ålder, i en del fall ännu tidigare. Den uppfattning man har om fackets inställning till äldres arbete – t. ex. att man inte skall gå i vägen för de yngre – kan bidra till att man inte vill fortsätta arbeta.

Storleken på arbetsplats förefaller enligt vissa undersökningar ha samband med viljan att arbeta efter pensioneringen. Det kan också spela roll vilken slags arbetsgivare man har. Inom den offentliga sektorn är det i allmänhet mycket svårt att få stanna kvar i arbete efter det att man nått den ålder vid vilken avgångsskyldighet med pension föreligger. Medvetandet om att man överhuvudtaget inte kan få stanna kvar i arbete kan ju påverka viljan att arbeta, man önskar sig inte något som är omöjligt. Likaså är man naturligtvis påverkad av möjligheterna att få arbete där man bor. Det är lättare att få arbete i en tätort än i en glesbygd och bor man i en glesbygd kanske man undertrycker sin vilja att arbeta.

Pensionsavgången och omständigheterna kring den har kanske samband med inställningen till arbete. En del har lägre pensionsålder än andra. Några blir förtidspensionerade av arbetsmarknadsmässiga skäl. Om det finns ett verkligt behov hos pensionerade att få arbeta, borde detta behov vara större hos dem som pensioneras vid yngre ålder. Skälet till att gå i pension kan också vara styrande för ens vilja att fortsätta att arbeta. Slutar man därför att man inte orkar med sitt arbete, är man kanske inte intresserad av andra arbetsmöjligheter heller.

De hinder som förmodas föreligga för äldres arbete är inte klart formulerade som hinder i undersökningen. De intervjuade, som skulle vilja fortsätta arbeta men inte gör det, har inte själva fått möjlighet att föra fram fler skäl till att de inte arbetar än de som framkommer genom frågorna i undersökningen. De stora hindren för äldres arbete förväntas vara att det inte är ekonomiskt fördelaktigt att arbeta när man uppbär pension, ungdomsarbetslösheten,

¹ Bertil Gardell, *Arbetsinnehåll och livskvalitet*, Lund 1976.

andras inställning till äldres arbete, hälsoskäl och svårigheten att få ett arbete.

Viljan att fortsätta arbeta är kanske också en fråga om omfattningen av arbete – hel- eller deltid eller bara till- och frånsysselsättning. Man kanske vill slippa bundenheten, de långa arbetsdagarna och sommararbetet men arbetsuppgifterna och arbetskamraterna vill man inte vara alldeles utan.

Det är som synes spridda förmodanden som ligger till grund för undersökningens utformning. Avsnitt 2, där resultaten redovisas och analyseras, är ett försök att få dessa antaganden bekräftade eller förkastade.

1.2 Undersökningens uppläggning och genomförande

På uppdrag av äldrearbetskommittén inom arbetsmarknadsdepartementet har Sifo under oktober–november 1980 genomfört en undersökning angående "förvärvsarbete respektive vilja till förvärvsarbete i ålderna 55–74 år".

I arbetsgruppen för undersökningen ingick Katarina Sjölander och Eva Linderoth-Sjögreen från äldrearbetskommittén samt från Sifo Karin Busch (forskningschef), Siw Olsson (chef för telefonintervjucentralen) och Sig-Britt Johansson (frågeformulär och tabeller).

Undersökningens syfte

Undersökningens bakgrund beskrivs i kommittédirektiv 1979:02. Syftet med undersökningen är att belysa de punkter som beskrivs i PM 1980-05-29 Äldrearbetskommitténs behov av statistiska uppgifter beträffande äldre och arbete.

Undersökningens population

Undersökningspopulation är personer kring pensionsåldern vilka i denna undersökning definierades som 55–74-åringar, dvs. personer födda 1906–1925. Ett riksrepresentativt och slumpmässigt urval av personer ur undersökningspopulationen beställdes från SPAR-registret på DAFA (Data-maskinscentralen för Administrativ Databehandling). Totalt utvaldes för undersökningen 2 938 personer. Se vidare avsnittet om urval och bortfall.

Frågeformulär och provintervjuer

Frågor och frågeformulär för undersökningen diskuterades vid ett gemensamt sammanträde av representanter för äldrearbetskommittén, sociologiska institutionen vid Uppsala universitet samt Sifo.

Den 11 september gjordes 13 provintervjuer med den första versionen av frågeformuläret. Den 12 september sammanträdde äldrearbetskommittén på Sifo för att gå igenom de första provintervjuerna. Detta ledde till nya ändringar av frågeformuläret och därefter gjordes åtta ytterligare provintervjuer den 12 september. Ledamöterna i kommittén fick då även tillfälle att lyssna på pågående intervjuer. Efter ytterligare ändringar och justeringar gjordes tio provintervjuer den 15 och 16 september. I provintervjuerna testades frågornas lydelse, deras inbördes ordning och intervjuens längd.

Intervjutiden har varierat mycket mellan olika intervjupersoner och mellan förvärvsarbetande och pensionerade. De flesta intervjuerna har tagit 20–25 minuter.

Den slutgiltiga versionen av frågeformuläret godkändes av äldrearbetskommittén innan fältarbetet påbörjades.

Avisering

Samtliga utvalda för undersökningen erhöll aviseringsbrev från Sifo. (Se bilaga 1). I brevet skrev Sifo att undersökningen görs på uppdrag av arbetsmarknadsdepartementet och handlar om förvärvsarbete och sysselsättning efter pensioneringen. Det meddelades också att en Sifo-intervjuare skulle ta kontakt per telefon och ställa frågor. Dessutom betonades undersökningens konfidentiella natur. De personer som ville fråga om undersökningen fick namn både hos äldrearbetskommittén och hos Sifo att kontakta.

Aviseringsbrevet fanns i två versioner. Den ena gällde de personer till vilka Sifo funnit telefonnummer. Den andra användes till de personer som Sifo inte kunde finna telefonnummer till. De uppmanades i brevet att ta kontakt med Sifo så att en intervju kunde komma till stånd. Ett hundratal personer utnyttjade den möjligheten.

Fältarbete

Samtliga intervjuer genomfördes per telefon från Sifos telefonintervjucentral vid huvudkontoret i Vällingby.

De intervjuare som arbetat med projektet är väl kvalificerade för sin uppgift och är särskilt utbildade för telefonintervjuer. De har erfarenhet både av intervjuer bland allmänheten och bland speciella målgrupper.

Innan fältarbetet började samlades intervjuarna för en genomgång av undersökningen och dess bakgrund. Frågeformuläret gick igenom fråga för fråga.

Intervjuarbetet vid telefoncentralen leds av fältchefer vilka hela tiden finns till hands och kan svara på frågor från intervjuarna eller från dem som skall svara. De gick också omedelbart igenom intervjuarnas första intervjuer för att kontrollera att frågorna ställdes på rätt sätt. De intervjuare som gjorde något fel eller missförstått något fick omgående veta det och fick komplettera sina intervjuer.

Intervjuarbetet har pågått både under dag- och kvällstid, från klockan 8 till klockan 21.

Urval och bortfall

Det totala urvalet till undersökningen bestod av 2 938 personer. Av dessa var det 559 personer som inte hade telefon, som inte kunde återfinnas i telefonkatalogen och liknande. Då den gruppen uppgick till ca 20 procent av hela urvalet beslöts att göra en specialundersökning av denna grupp. (Se avsnitt specialundersökning). I övrigt utgick 133 personer ur undersökningen av orsaker som framgår av nedanstående tablå.

Utgår ur undersökningen	Antal
Avliden	9
Flyttat utomlands	2
Flyttat, nya adressen okänd	7
Bortrest under hela fältarbetsperioden	11
Ej svensktalande	21
Döv	16
Intagen på sjukhus eller långvårdsavdelning	18
Allvarligt sjuk som vårdas i hemmet	49
Summa	133

Av de 2 246 personer som ingick i huvudundersökningen vägrade 198 personer (8,8 %) att delta i undersökningen och 46 personer (2,3 %) kunde inte anträffas trots upprepade kontaktförsök under fältarbetsperioden. Bortfallet i huvudundersökningen uppgick sålunda till ca elva procent, vilket innebär att huvudrapporten baserar sig på 2 002 intervjuer.

Specialundersökning av "telefonlösa"

Som tidigare nämnts gjordes speciella insatser för att nå den grupp om 559 personer, ca 20 procent av alla utvalda, som av olika orsaker inte hade kunnat nås per telefon. Som första åtgärd tillställdes de ett nytt brev i vilket de ombads att kontakta Sifo per telefon eller per post genom att besvara utsänt svarskort med betalt porto. (Se bilaga 1). Resultatet av denna nya påminnelse blev att 72 personer eller släktingar till dem hörde av sig – 48 brevledes och 24 per telefon. Fem personer var så sjuka att de inte ansåg sig kunna delta, två personer hade avlidit och tre saknade telefon. Resterande 62 personer kontaktades för intervju.

Ur den grupp om 487 personer som inte hörde av sig gjordes ett urval av ca var fjärde person. Sifo vände sig därefter till försäkringskassorna och bad om telefonnummer eller annan information om personerna i urvalet (se bilaga 1 för brevet till försäkringskassorna). Försäkringskassornas insats gav till resultat bl. a. telefonnummer till 70 personer. Dessutom meddelades att två hade avlidit och att sex var svårt sjuka. Om den resterande gruppen hade försäkringskassorna ingen för Sifo användbar information.

Urvalet till specialundersökningen kom således att uppgå till 132 personer – 62 personer som själva hörde av sig och 70 personer som spårades via försäkringskassorna. Dessa 132 personer kontaktades för intervju under perioden 25 februari–15 mars 1981. 19 personer (14,4 %) vägrade och 12 personer (9,1 %) kunde inte anträffas trots upprepade kontaktförsök. Svarsfrekvensen i specialundersökningen uppgick till 76,5 procent (101 personer), dvs. något lägre än i huvudundersökningen (89 %).

Redovisning av fältarbetet till specialundersökningen

Urvalets ursprungliga storlek

Intervjupersonen kontaktade Sifo på egen hand	72
Kontakt med eller information om intervjupersonen via försäkringskassa	116
Totalt	188

Utgår ur undersökningspopulationen

Avliden	4
Svårt sjuk, intervju ej genomförbar	11
Ej svar från försäkringskassa	8
Ej telefon, hemligt telefonnummer	33
Totalt	56
Urvalets egentliga storlek	132 100 %

Bortfall

Vägran	19	14,4 %
Ej anträffad	12	9,1 %
Totalt	31	23,5 %
Antal genomförda intervjuer	101	76,5 %

Tid för fältarbete

Fältarbetet till huvudundersökningen utfördes under perioden 9 oktober–27 november 1980. Specialundersökningen bland personer som inte kunde återfinnas i telefonkatalog m. m. gjordes under perioden 25 februari–15 mars 1981.

Kodning och granskning

Intervjuerna har kodats och granskats av Sifos kodavdelning. Ett stort antal svar på de öppna frågorna eller svar under rubriken "annat" sammanställdes och användes för underlag att göra en kod. Koderna är i allmänhet mycket detaljerade. För klassificering av näringsgren har använts den indelning som används av statistiska centralbyrån för AKU.

Databearbetning

Formulären stansades till hålkort. Tre hålkort per intervju användes.

Korten har redigerats i ett särskilt dataprogram. Rapporten innehåller tabelleringar mot bakgrundsfrågor. Analysen har skett med Sifos kors sorteringsprogram Stratus.

Tabellerne visar dels absoluta tal, dels procent vertikalt eller horisontellt (anges med en decimal). Siffraden "antal svar" visar de siffror på vilka de procenttal som anges därunder är baserade.

Ibland kan smärre avvikelser uppstå vid avrundningar i datamaskinens procentberäkning och vägning. Om flera svar tillåtes i en fråga, dvs. att den svarande fått avge mer än ett svar, kan de olika svarsalternativens delsummer överstiga 100 procent.

Osäkerhetsmarginaler

Vid analys av tabellmaterial från intervjuundersökningar gjorda med stickprov är det väsentligt att man håller i minnet, att de angivna procentsatserna är ungefärliga värden. Förekomsten av en felmarginal innebär att siffrorna från ett stickprov inte är exakt desamma som skulle erhållits om hela befolkningen i dessa åldersgrupper intervjuats. Det som kallas felmarginal är egentligen en osäkerhetsmarginal. Smärre avvikelser vidlåder alla procenttal i tabellerna och de är av något större storleksordning närmare mitten av procentskalan. Så exempelvis har ett "ja-svar" på 50 procent en något större osäkerhet än ett "ja-svar" på 10 procent eller 90 procent. Den osäkerhet som urvalsfel kan medföra beror också på bastalets storlek.

Nedan anges felmarginalen i procent vid obundet slumpmässigt urval av olika storlek och varierande procentuella svarsfördelningar.

	10 %	15 %	20 %	25 %	30 %	35 %	40 %	45 %	50 %
	90 %	85 %	80 %	75 %	70 %	65 %	60 %	55 %	50 %
Urvalets storlek n:									
2 000	1,3	1,6	1,8	1,9	2,0	2,1	2,2	2,2	2,2
1 000	1,9	2,3	2,5	2,7	2,9	3,0	3,1	3,1	3,2
800	2,1	2,5	2,8	3,1	3,2	3,4	3,5	3,5	3,5
400	-	3,6	4,0	4,3	4,6	4,8	4,9	5,0	5,0

Poststratifiering

Före tabelleringen har urvalet poststratifierats. I poststratifieringen uppdelades urvalet i 40 celler, kombinationer av kön och åldersklasser. I celler med överrepresentation erhåller individerna vikter under 1 och i celler med underrepresentation erhåller individerna vikter över 1. Vikterna uträknas till fem decimaler. I tabellrapportens appendix visas vägda och ovägda bastal för samtliga uppdelningar som använts. (Se bilaga 4.) Ingångsvärdena till vägmatrixen har erhållits från Statistisk årsbok.

1.3 Bortfallsanalys

Det bortfall som var en följd av att man inte kunde nå personer i urvalet på telefon var relativt stort och utgjordes av 559 personer, 330 kvinnor och 229 män. För att kontrollera att bortfallet inte medför ett systematiskt fel i undersökningen utfördes en bortfallsanalys. Det finns risk att de som inte kan nås på telefon är en grupp som avviker från dem som kan nås på telefon och

som alltså ingår i huvudundersökningen. Skulle de telefonlösas svar ingått hade resultaten kanske blivit annorlunda. I den här undersökningen skulle risken vara att de har en annan inställning till arbete efter pensioneringen än vad de med telefon har.

Sifo lyckades spåra 132 personer från telefonbortfallet av vilka 101 ställde upp för intervju. Anledningen till att de inte tidigare kunde nås på telefon var inte att de saknade sådan utan att deras telefonnummer inte var åtkomligt när huvudundersökningen gjordes.

Det finns fler hemarbetande och fler egenföretagare i bortfallsanalysen och färre arbetare. Det ingår lika många ålderspensionerade men färre förvärvsarbetande, vilket är en följd av att det finns fler hemarbetande. Av de förvärvsarbetande är fler jordbrukare än tidigare.

Delvis är svaren påverkade av att det ingår fler jordbrukare och hemarbetande i bortfallsanalysen. Gruppen som använder svarsalternativet tveksam är mycket större i de fall där de besvarat frågor som har med förvärvsarbete att göra. I bortfallet finns det färre som har haft arbetskamrater, det finns fler personer på landsbygden än i tätorterna, det är fler som bor i gård, det är färre som har fritidshus och de har något lägre utbildning.

När det gäller inställning till arbete efter pensioneringen är det fler av de förvärvsarbetande i bortfallet som vill fortsätta på hel- eller deltid men färre som vill ha oregelbundet arbete. Skillnaderna ligger på ungefär åtta procent. De pensionerade var dock mer intresserade av att fortsätta arbeta när de pensionerades än pensionärerna i huvudundersökningen.

Avvikelseerna i bortfallet ligger oftast inom slumpvariationen och de få fall där skillnaderna är signifikanta gäller frågor om hushållsinkomsten, vad man saknar mest från arbetet, om man har haft arbetskamrater och om man bor i gård. Avvikelseerna är inte sådana att de påverkar resultaten i huvudundersökningen.

1.4 Multivariatanalys

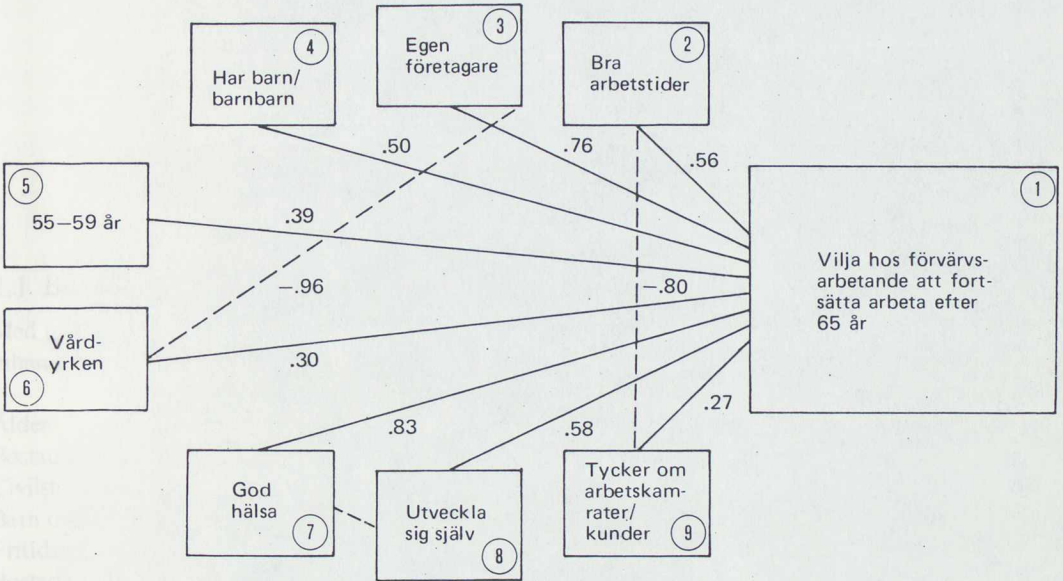
För att analysera komplicerade samband i intervjudata utan att behöva göra stränga antaganden om datas natur – t. ex. att de är kontinuerliga och har lika och utbytbara enheter som grådtalen på en termometer – använder Sifo "Ecta-metoden". Namnet härrör sig från ett dataprogram, Ecta (Everyman's Contingency Table Analysis) som gjort användningen av modellen enkel och populär. Ett annat namn är den "log-linjära modellen". Log-linjär analys hör till samma tradition som variansanalys. Med hjälp av variansanalys beräknar man sannolikheten att en oberoende variabel producerar ett resultat som avviker från ren slumpmässighet. Rådata (ingångsdata) är en stor tabell i vilket alla variabler är tabellerade mot alla andra. Från praktisk synpunkt är den log-linjära modellen enkel. Det gäller att söka efter en slutlig modell i det myller av möjliga modeller som kan konstrueras utifrån ingångstabellen. Man testar t. ex. först en "mättad" modell, dvs. teorin att allt beror på allt. Genom att beräkna effektparametrarna till den mättade modellen får man reda på vilka som är värda att arbeta vidare med i en mindre omättad modell. En annan strategi är att börja med de enklaste modellerna och successivt pröva vilka ytterligare samband eller interaktioner som har betydelse. Slutmodellen ger en sammanfattning av möjliga orsakssamband vilken presenteras som ett stigdiagram.

En sammanfattning av vilka faktorer som påverkar önskan att arbeta efter pensioneringen visas i diagram 1 och 2. Om ett samband visas i diagrammet mellan någon av de åtta faktorerna och viljan att arbeta efter pensioneringen, håller detta samband även när övriga sju faktorer sagt sitt. I diagram 1 visas förvärvsarbetandes önskan att fortsätta arbeta efter 65 års ålder. Starkt samband finns mellan god hälsa och önskan att arbeta. Egenföretagare önskar fortsätta arbeta mer än anställda liksom även de som har bra arbetstider och möjlighet att utveckla sig själva i arbetet.

I diagram 2 visas viljan att arbeta hos ålderspensionärer som pensionerades vid den ålder som är normal i deras arbete. Analysen har begränsats till personer under 70 år, dvs. till personer som har pensioneringen relativt nära i tiden. Starka samband finns mellan dem som säger att skatter och bidrag gör det fördelaktigt för dem att arbeta och önskan att fortsätta arbeta i stället för att gå i pension. Män vill fortsätta mer än kvinnor. Likaså vill de som upplevde det svårt att pensioneras hellre ha stannat kvar på arbetsplatsen. Ett negativt samband finns mellan industriarbete och vilja att fortsätta.

DIAGRAM 1

Modell: Vilja hos förvärvsarbetande att fortsätta arbeta efter 65 år.
De viktigaste faktorerna och deras vikt enligt ECTA

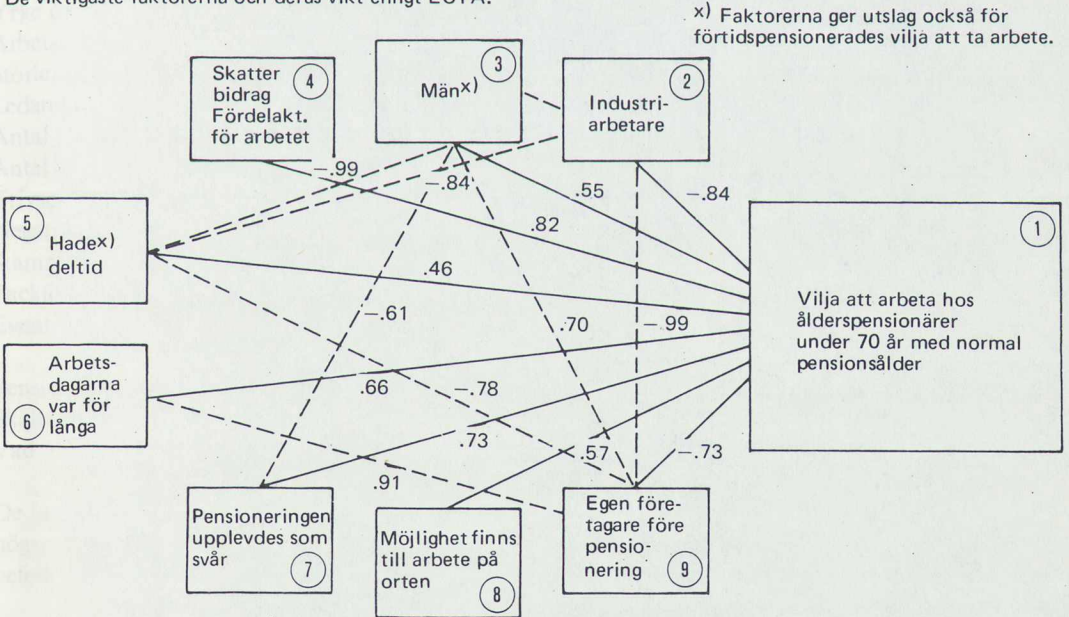

Modellen avviker ej signifikant från rådata:
chikvadrat 225.15 vid 491 frihetsgrader, $p > .5$

Koefficienterna är lambda som gjorts jämförbara enligt J A Davis 1972.

DIAGRAM 2

Modell: Vilja att arbeta hos ålderspensionärer under 70 år med normal pensionsålder.
De viktigaste faktorerna och deras vikt enligt ECTA.

x) Faktorerna ger utslag också för förtidspensionerades vilja att ta arbete.

Modellen avviker ej signifikant från rådata:
chikvadrat 166.53 vid 485 frihetsgrader, $p > .5$

Koefficienterna är lambda som gjorts jämförbara enligt JA Davis 1972.

2 Redovisning och analys av resultaten

2.1 Bakgrundsvariabler

Med utgångspunkt från vad som nämnts i avsnitt 1.1 har följande uppgifter inhämtats om de 2 002 intervjuade.

Ålder
Bostadsort
Civilstånd
Barn och/eller barnbarn
Fritidssysselsättningar
Bostad
Innehav av fritidshus
Hushållsinkomst
Antal personer i hushållet

Utbildning
Yrke och näringsgren/tidigare och nuvarande
Arbetsgivare
Storlek på arbetsplats
Ledande befattning
Antal år på nuvarande arbetsplats
Antal timmar/vecka
Trivsel i arbetet
Negativa upplevelser i arbetet
Stämningen bland arbetskamraterna
Fackföreningstillhörighet
Eventuellt medlemskap i pensionärsförening

Pensionsålder
Skälet till att man slutade arbeta
Vad man saknar från arbetet

De intervjuade fördelar sig ganska jämnt efter åldrarna. Det finns färre i de högre åldersgrupperna än i de lägre, vilket motsvaras av förhållandena för hela befolkningen.

Tabell 1 Åldersfördelning på de intervjuade (absoluta tal)

	55-59 år	60-64 år	65-69 år	70-74 år
Män	301	309	280	171
Kvinnor	234	251	253	203
Alla	535	560	533	374

Av de intervjuade föreligger dock en övervikt för män, 1 061 män och 941 kvinnor har intervjuats. I databearbetningen har detta korrigerats så att männens svar tillmätts lägre vikter och kvinnors högre. Före tabellering har en s. k. poststratifiering gjorts för att utjämna fluktuationer i urvalet. De intervjuade har delats in i celler efter ålder och kön. Varje cell jämförs med motsvarande i ett idealurval. Avvikelserna justeras med hjälp av vikter, i detta fall till 957 män och 1 045 kvinnor.

Tabell 2 De intervjuades bostadsorter (absoluta tal)

Stockholm	Göteborg	Malmö	Övriga större orter	Tätorter	Landsbygd
363	101	88	723	477	233

Med sysselsättning avses kategorierna arbetare, tjänsteman, egenföretagare, hemarbetande, sjuk- eller förtidspensionär, delpensionär, ålderspensionär eller arbetslös. De intervjuade fördelar sig enligt tabell 3 på de olika kategorierna.

Tabell 3 De intervjuade fördelade efter sysselsättning (absoluta tal)

Alla	Arbetare	Tjänstemän	Egenföretagare	Hemarbetande	Förtids- sjukpensionär	Delpensionär	Ålderspensionär	Arbetslös
2 002	340	355	117	124	174	41	924	9

Fyra av arbetarna, 16 av tjänstemännen och 24 av egenföretagarna är över 65 år och kommer i det följande vanligtvis att redovisas som pensionerade. Delpensionärer förekommer i ovanstående tabell både som förvärvsarbetande och delpensionärer, men kommer i fortsättningen huvudsakligen att redovisas som förvärvsarbetande.

Arbetare och tjänstemän är i motsats till egenföretagare anställda och är på så sätt den grupp förvärvsarbetande som är mest relevant för undersökningen. Egenföretagare, bland vilka också konstnärliga utövare m. fl. inräknas, kan ju i stort sett själva bestämma när de vill gå i pension medan de anställdas pensionsavgång i de flesta fall regleras av pensionsavtal som ger små möjligheter till avvikelser. I det följande kommer därför arbetare och

tjänstemän att samredovisas som anställda och egenföretagare får bland de förvärvsarbetande bilda en särskild grupp.

En del av de ålderspensionerade är under 65 år och har enligt pensionsterminologin tjänstepension, inte ålderspension. Vissa yrkesgrupper, ungefär hälften av de kommunalanställda till exempel, pensioneras vid en lägre åldersgräns än 65 år, vanligtvis vid 63 eller 60 år. Den som har sjuk- eller förtidspension (försäkringskassans terminologi omfattar bara termen "förtidspension" för bägge varianterna) har gått i pension före den för deras yrke fastställda åldersgränsen. Man kan anta att de som pensionerats före allmän pensionsålder, alltså före 65 års ålder, hade större lust att fortsätta arbeta när de pensionerades än de som pensionerades vid 65 år eller senare (se avsnitt 2.4.1). I undersökningen är fem procent, 44 personer, ålderspensionerade och under 65 år. Många av de nu ålderspensionerade har tidigare varit förtids- eller sjukpensionerade. Just när det gäller den för undersökningen centrala frågan om de ville ha arbete när de pensionerades är alltså de pensionerade under 65 år och de pensionerade över 65 år som gått i pension före 65 års ålder i samma situation. Det är dock svårt att sammanföra dessa grupper. I stället har pensionerade över och under 65 år skilts åt när det är lämpligt och möjligt. Vanligtvis redovisas enbart pensionerade över 65 års ålder.

Fördelningen enligt de sysselsättningskategorier som kommer att förekomma i denna redovisning blir i stället enligt nedanstående tabell.

Tabell 4 Fördelning av de intervjuade som har eller har haft förvärvsarbete (absoluta tal)

Förvärvsarbetande		Pensionerade som haft förvärvsarbete		
Anställda	Egenföretagare	Under 65 år	Över 65 år	Totalt
675	93	174	665	1 607

Den grupp som är utelämnad när det gäller frågor som rör förvärvsarbete är hemarbetande oavsett ålder. Det är visserligen vanskligt att utelämna denna stora grupp, 306 personer, som ofta har ett stort behov av sysselsättning i form av förvärvsarbete och som säkerligen utgör en betydande arbetskraftsreserv. Jämställdhetskommittén har i sin rapport Kvinnors arbete, SOU 1979:89, granskat bl. a. de hemarbetande kvinnornas inställning till förvärvsarbete och funnit att ca 70 procent av dem skulle vilja ha ett förvärvsarbete men att endast ca sju procent ansett det meningsfullt att anmäla sig som arbetssökande (gäller kvinnor under 65 år). Äldrearbetskommittén och Sifo har inte särskilt uppmärksammat de hemarbetande i intervjuundersökningen utan de har besvarat samma frågor som övriga som har eller har haft förvärvsarbete. I redovisningen skulle det emellertid många gånger bli förvirrande att ta med svaren från de hemarbetande som inte haft förvärvsarbete, när det gäller frågor som direkt berör deras inställning till arbete. De hemarbetande placerar sig naturligt nog oftast på svarsalternativt "tveksam, vet ej" och ger på så sätt intryck av att intervjupopulationen är mer ambivalent än vad den verkligen är.

Ytterligare 89 personer utgår ur materialet när det gäller frågor som rör nuvarande eller tidigare förvärvsarbete. Nio personer är arbetslösa, 69 av de pensionerade har inte lämnat uppgift om tidigare sysselsättning, sju av de ålderspensionerade uppger enbart att de tidigare var förtidspensionerade och en ålderspensionerad anger arbetslös som tidigare sysselsättning. Tre av de intervjuade har överhuvudtaget inte lämnat svar på fråga 1, om de har sysselsättning och vilken eller om de är pensionerade. Dessa 89 personer ingår i undersökningen endast när förvärvsarbete inte utgör en variabel.

2.2 Viljan till förvärvsarbete efter pensioneringen

2.2.1 Inställningen hos de förvärvsarbetande

De förvärvsarbetande hade fler svarsalternativ än de pensionerade beträffande frågan om de ville fortsätta arbeta efter pensioneringen. På samtliga svarsalternativ fördelar sig de förvärvsarbetandes svar så här:

Tabell 5a Vilja hos förvärvsarbetande att fortsätta arbeta efter pensioneringen (procent)

	Anställda	Egenföretagare	Alla	
			Män	Kvinnor
Antal svar	675	93	428	340
Inte arbeta alls	44,0	23,6	40,2	43,2
Arbeta heltid	4,1	8,1	6,6	2,1
Arbeta deltid	18,5	30,7	19,8	20,1
Arbeta del av året	5,3	6,9	6,4	4,4
Arbeta ibland	17,3	20,1	16,2	19,4
Annat svar	0,8	-	1,0	0,4
Tveksam	10,0	10,5	9,8	10,4
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0

Slår man ihop svaren för alla som vill fortsätta arbeta överhuvudtaget blir resultatet detta:

Tabell 5b Vilja hos förvärvsarbetande att fortsätta arbeta efter pensioneringen (procent vertikalt)

	Anställda	Egen företagare	Alla	
			Män	Kvinnor
Antal svar	675	93	428	340
Inte arbeta alls	44,0	23,6	40,2	43,2
Fortsätta arbeta i någon form	45,2	65,8	49,0	46,0

De intervjuade som svarade att de ville arbeta del av året eller ibland blev tillfrågade om hur de i så fall skulle vilja ha sina arbetstider. (Svaren redovisas i bilaga 3.) 50 procent av dem som svarat 'ibland' har tänkt sig att detta skall innebära ett regelbundet arbete. Svartalernativet att man vill arbeta del av året ger inte något intryck av att man önskar regelbundet arbete. De flesta av dem som svarat så vill arbeta vintertid men det finns också någon enstaka som vill arbeta på sommaren. Annars är vanligen önskemålet att ha liten deltid eller att rycka in när det behövs, men i så fall under vinterhalvåret.

Det är kanske en mer allvarlig avsikt som ligger bakom svaren att man vill fortsätta på hel- eller deltid. Det kan därför vara skäl att hålla isär svaren från dem som uppgett sig vilja arbeta på hel- eller deltid och svaren från dem som sagt 'del av år' eller 'ibland.'

Tabell 5c Vilja hos förvärvsarbetande att fortsätta arbeta efter pensioneringen (procent vertikalt)

	Anställda	Egenföre- tagare	Alla	
			Män	Kvinnor
Antal svar	675	93	428	340
Inte alls	44,0	23,6	40,2	43,2
Vill fortsätta på heltid eller deltid	22,6	38,8	26,4	22,2
Vill arbeta oregelbundet	22,6	27,0	22,6	23,8

I tabell 5b är antalet som vill fortsätta arbeta efter pensioneringen större än det antal som inte vill arbeta alls. Ser man enbart till de mer bestämda svartalernativen, är dock gruppen som inte vill ha arbete alls efter pensioneringen betydligt större än den som vill arbeta hel- eller deltid. Eftersom gruppen som vill ha arbete del av år eller ibland säkert har sitt värde som arbetskraftsreserv kommer dess svar att redovisas i fortsättningen trots att gruppen kanske känner mindre behov av arbete efter pensioneringen än de som valt att nämna ett regelbundet arbete.

2.2.2 Inställningen hos de pensionerade

De pensionerade som haft förvärvsarbete hade fem svartalernativ, att de ville bli pensionerade, att de vill fortsätta på heltid respektive deltid, ville göra annat eller att de var tveksamma.

Tabell 6 Viljan hos pensionerade att fortsätta arbeta när de pensionerades (procent)

	Alla	Under 65 år	Över 65 år	Män	Kvinnor
Antal svar	839	174	665	470	369
Ville bli pensionerade	77,2	66,1	80,2	77,0	77,5
Ville fortsätta på heltid	9,4	27,6 ^a	16,7 ^a	12,5	5,5
Ville fortsätta på deltid	9,6			6,8	13,2
Annat	0,5	1,2	0,2	0,9	–
Tveksam	3,3	5,1	2,9	2,9	3,8
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

^a Hel- och deltid.

Alla som ville fortsätta arbeta jämförs nedan med dem som ville bli pensionerade

Tabell 7 Viljan hos pensionerade att fortsätta arbeta när de pensionerades (procent vertikalt)

	Alla	Under 65 år	Över 65 år	Män	Kvinnor
Antal svar	839	174	665	470	369
Ville bli pensionerad	77,2	66,1	80,2	77,0	77,5
Ville fortsätta på hel- eller deltid	19,0	27,6	16,7	19,3	18,7

De som är under 65 år ville mycket hellre fortsätta arbeta när de pensionerades än de som är över 65 år. Det finns en liten skillnad mellan pensionerade mäns och pensionerade kvinnors inställning till förvärvsarbete efter pensioneringen men den är obetydlig och klart mindre än skillnaden i inställning mellan förvärvsarbetande män och kvinnor.

Resultaten i det här avsnittet kommer att diskuteras på nytt i avsnitten 2.3.1 och 2.4.1.

2.2.3 Inställningen hos förvärvsarbetande och pensionerade

Eftersom de förvärvsarbetande och de pensionerade inte hade fullständigt jämförbara svarsalternativ kan man vid en sammanslagning av deras svar bara räkna med de förvärvsarbetande som önskar fortsätta arbeta på hel- eller deltid. Övriga svar avseende arbete del av året eller ibland redovisas för sig. Svar från pensionerade som inte tidigare haft förvärvsarbete är ej medtagna.

Tabell 8 Viljan till arbete efter pensioneringen hos förvärvsarbete och pensionerade som haft förvärvsarbete (procent)

	Alla	Män	Kvinnor
Antal svar	1 607	898	709
Inte alls	60,2	59,5	61,1
Hel- eller deltid	21,6	22,7	20,3
Del av år/ibland	11,1 ^a	10,7 ^a	11,4 ^a
Annat	0,6	0,9	0,1
Tveksam	6,5	6,2	7,1
Totalt	100,0	100,0	100,0

^a Gäller förvärvsarbete enbart.

De tveksamma är relativt få. 60 procent avvisar tanken på arbete efter pensioneringen medan 33 procent vill ha arbete i någon form. En femtedel av de tillfrågade vill eller hade velat fortsätta på hel- eller deltid.

Med tanke på att de som pensionerats före 65 års ålder förefaller ha haft särskilt starka skäl att vilja fortsätta arbeta när de pensionerades och att egenföretagarna har möjlighet att själva bestämma sin pensioneringstidpunkt och därmed på sätt och vis faller utanför undersökningens syfte, redovisas i tabell 9 enbart svaren från de pensionerade över 65 år och från de förvärvsarbete som är anställda. De pensionerade egenföretagarnas svar avviker mycket litet från de svar som pensionerade som varit anställda givit och någon särredovisning av de pensionerades svar med hänsyn till sysselsättning är inte meningsfull. Det kan däremot vara intressant att redovisa svaren från pensionerade mellan 65–69 år och 70–74 år för sig. Det är troligt att förvärvsviljan är större omedelbart efter pensioneringen än senare. De förvärvsarbete egenföretagarnas svar redovisas separat.

Tabell 9 Viljan till arbete efter pensioneringen hos förvärvsarbete anställda och pensionerade över 65 år som har haft förvärvsarbete (procent)

	A Pensionerade		B Förvärvs- arbete anställda	A+B
	65–69	70–74		
Antal svar	373	293	675	1 340
Ville inte/vill inte fortsätta	78,6	82,2	44,0	61,9
Ville/vill fortsätta på hel- eller deltid	18,4	14,7	22,6	19,7
Vill fortsätta del av år/ibland			22,6 ^a	11,4 ^a
Annat	0,4	–	0,8	0,5
Tveksam	2,6	3,1	10,0	6,5
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0
Alla som ville/vill fortsätta i någon form	18,4	14,7	45,2	31,1

^a Gäller förvärvsarbete enbart.

Tabell 10 Viljan till arbete efter pensioneringen hos förvärvsarbetande egenföretagare (procent)

Antal svar	93
Vill inte fortsätta	23,6
Vill fortsätta på hel/deltid	38,8
Vill fortsätta del av år/ibland	27,0
Tveksam	10,6
<hr/>	
Totalt	100,0
Alla som vill fortsätta i någon form	65,8

I tabell 9 och 10 får man kanske en mer realistisk bild av intresset för arbete efter pensioneringen. 18 procent av dem mellan 65–69 år ville fortsätta arbeta på hel- eller deltid medan 23 procent av de förvärvsarbetande anställda vill detsamma. 45 procent av de förvärvsarbetande anställda är intresserade av att fortsätta arbeta i någon form. Slår man ihop siffrorna för de förvärvsarbetande anställda och samtliga pensionerade som är över 65 år vill en tredjedel av dem ha något slags arbete.

24 procent av egenföretagarna vill ha pension medan 66 procent vill fortsätta arbeta på något sätt.

2.3 Vad skiljer grupper som vill arbeta efter pensioneringen från dem som inte vill?

Frågan är om det finns några faktorer som medför att vissa människor hellre vill fortsätta arbeta efter pensioneringen än andra. Eller är det så att vissa faktorer gör människor mindre intresserade av att arbeta? Såväl den arbets-situation som man har eller har haft som den livssituation man befinner sig i torde påverka inställningen till arbete efter pensioneringen. Viljan till arbete har jämförts med bakgrundsvariablerna, både en i taget och flera på en gång, för att kunna bedöma om det är något särskilt som är utslagsgivande för viljan att fortsätta arbeta. Bakgrundsvariablerna återges med kortfattade kommentarer. I slutet av avsnittet sammanfattas resultaten och ges en kortfattad analys.

2.3.1 Alder

Inställningen till arbete efter pensioneringen varierar efter ålder och man överskattar kanske i yngre år vad man kommer att klara av när man är äldre. Forskningsresultat från åldringsundersökningar visar också att variationerna fysiologiskt och psykologiskt är mycket stora inom en och samma ålders-grupp. Vid fysiologiska mätningar har det visat sig att vissa 70-åringar kan fungera som 40-åringar gör genomsnittligt medan andra fungerar sämre än den genomsnittlige 70-åringen. De förvärvsarbetande i undersökningen är mellan 55–64 år. De pensionerade är mellan 55–74 år.

Tabell 11 Viljan att fortsätta arbeta hos förvärvsarbetande i förhållande till ålder (procent vertikalt)

	Anställda		Egenföretagare		Alla			
	55-59	60-64	55-59	60-64	Män		Kvinnor	
					55-59	60-64	55-59	60-64
Antal svar	424	245	48	42	255	166	217	120
Vill inte fortsätta	40,8	49,0	18,8	30,2	36,1	46,8	41,5	47,3
Vill fortsätta på hel- eller deltid	24,8	18,9	47,9	27,9	30,4	19,9	23,0	21,1
Vill fortsätta del av år/ibland	25,2	20,1	22,9	30,2	22,4	23,5	26,5	18,1
Alla som vill fortsätta	50,0	38,9	70,8	58,1	52,8	43,4	49,5	39,2

39 procent av alla anställda förvärvsarbetande mellan 60-64 år vill ha arbete i någon form efter pensioneringen. 58 procent av egenföretagarna i samma ålder vill detsamma. Av männen i den åldern, anställda eller egenföretagare, vill 43 procent fortsätta på något sätt och av kvinnorna 39 procent. Skillnaden mellan åldersgrupperna är signifikant och tyder på att av dem som står inför sin pensionering är det nära en femtedel som är intresserade av att fortsätta arbeta på hel- eller deltid och två femtedelar vill fortsätta på något sätt. Kvinnorna i bägge åldersgrupperna är mindre intresserade än männen av att arbeta efter pensioneringen men nedgången i intresset från den yngre till den äldre åldersgruppen är inte lika markant som hos männen.

Bland de pensionerade varierar intresset för arbete mellan åldersgrupperna på likartat sätt. En del av de pensionerade intervjuade, 174 personer, är under 65 år, 46 av dessa är under 60 år. Deras svar redovisas också här och kan jämföras med svaren från samma åldersgrupper i tabell 9.

Tabell 12 Viljan att fortsätta arbeta när man pensionerades i förhållande till ålder och kön (procent vertikalt)

	Alla				Män				Kvinnor			
	55-59	60-64	65-69	70-74	55-59	60-64	65-69	70-74	55-59	60-64	65-69	70-74
Antal svar	46	128	373	293	28	79	213	177	21	57	181	131
Ville bli pensionerad	48,8	72,0	78,6	82,2	43,0	67,3	79,1	80,4	51,6	73,2	76,6	82,0
Ville fortsätta på hel- el. deltid	43,1	22,0	18,4	14,7	39,6	27,2	18,5	16,3	48,4	18,9	18,4	13,6

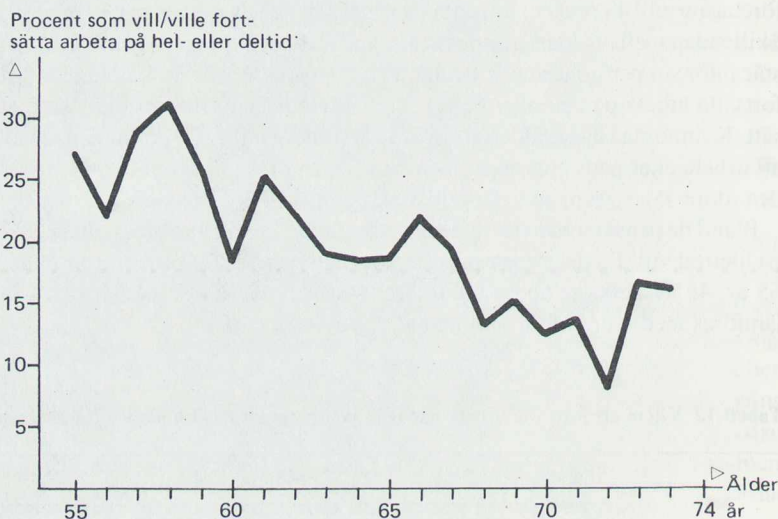
Tendensen hos de pensionerade är densamma som hos de förvärvsarbetande att yngre gärna vill fortsätta men att intresset avtar snabbt med stigande ålder. De yngre pensionerade har dock ett mycket större intresse för arbete efter pensioneringen än vad samma åldersgrupp förvärvsarbetande har. Frågan till de pensionerade var: När ni pensionerades från ert arbete skulle ni då velat fortsätta? De yngre pensionerade svarar alltså inte på frågan om de skulle velat fortsätta sedan de fyllt 65 år.

Många av dem som pensionerades före 65 års ålder pensionerades före den för deras yrke normala pensionsåldern. Det förefaller som om detta att pensioneras vid annan tidpunkt än normalt, bidrar till att man skulle velat fortsätta arbeta när man pensionerades. Detta beröres närmare i avsnitt 2.4.1.

18 procent av de pensionerade mellan 65–69 år ville fortsätta arbeta, vilket i absoluta tal motsvarar ca 80 000 personer. I den äldre åldersgruppen, 70–74 år, är det 15 procent, motsvarande ca 53 000 personer, som ville fortsätta på hel- eller deltid.

Det finns ingen skillnad mellan mäns och kvinnors arbetsvilja i åldrarna 65–69 år, men i åldersgruppen 70–74 år var kvinnorna något mindre intresserade av att fortsätta arbeta än männen.

Ålder tycks vara en faktor som har betydelse när man uttalar sig om man vill eller ville arbeta efter pensioneringen. De unga pensionerade var särskilt angelägna om att få arbeta när de pensionerades. Intresset för arbete sjunker sedan snabbt med stigande ålder. Se figur 1.

Figur 1 Förhållandet mellan vilja att fortsätta arbeta på hel- eller deltid och ålder. Observera att i åldrarna 55–64 år är endast förvärvsarbetande, ej pensionerade, medtagna.

2.3.2 Näringsgren

Den indelning enligt näringsgren som ligger till grund för undersökningen följer i stort sett SCB:s klassificering. I jord- och skogsbruk ingår också fiske. Gruvor, tillverkningsindustri omfattar också hela verkstadsindustrin. Eftersom bara två procent av de förvärvsarbetande intervjuade, 14 personer, arbetar inom restaurangbranschen, redovisas deras svar sammanlagda med svaren som avser näringsgrenen handel. Bank- och försäkringsverksamhet är också en mycket liten bransch och omfattar bara 2,6 procent av de förvärvsarbetande, i undersökningen 20 personer. I SCB:s indelning av näringsgrenar är bank- och försäkringsverksamhet den minsta som särredovisas vilket förmodligen beror på att den enligt den indelningsprincip som gäller inte på ett naturligt sätt kan klassificeras ihop med någon annan näringsgren.

Tabell 13 Viljan att fortsätta arbeta hos förvärvsarbetande när man pensioneras i förhållande till näringsgren (procent horisontellt)

	Anställda					Egenföretagare				
	Antal svar	När ni pensioneras vill ni då			Alla som vill fortsätta arbeta	Antal svar	När ni pensioneras vill ni då			Alla som vill fortsätta arbeta
		inte arbeta alls	arbeta deltid	arbeta del av år/ibl.			inte arbeta alls	arbeta deltid	arbeta del av år/ibl.	
Jord/skogsbruk m. m.	16	(9)	(1)	(2)	(3)	40	30,0	42,5	22,5	65,0
Gruvor, tillverkningsindustri	175	48,0	24,0	18,3	42,3	15	6,7	46,7	20,0	66,7
Byggnadsindustri	53	43,4	20,8	24,5	45,3	9	(1)	(5)	(2)	(7)
Handel, restaurang	113	46,0	23,9	18,6	42,5	20	25,0	20,0	45,0	65,0
Samfärdsel, post, tele	45	44,4	20,0	24,4	44,4	6	(2)	(2)	(2)	(4)
Bank, försäkringsverksamhet	20	40,0	15,0	35,0	50,0	-	-	-	-	-
Offentlig förvaltning	76	44,7	21,1	34,2	55,3	-	-	-	-	-
Undervisning	61	48,3	18,0	21,3	39,3	2	-	(2)	-	(2)
Sjukvård	73	32,9	24,7	31,5	56,2	2	(1)	-	-	-
Socialvård	40	32,5	37,5	20,0	57,5	-	-	-	-	-
Totalt	675	297	152	158	310	93	22	36	25	61

Siffror inom parentes: absoluta tal.

Bland de anställda är de som arbetar inom social- och sjukvårdssektorn mest intresserade av att fortsätta arbeta, vare sig det gäller hel- eller deltid eller andra former av arbete. Inom offentlig förvaltning är intresset också stort men huvudsakligen när det gäller oregelbundet arbete.

Olika faktorer kan ha påverkat resultaten. Äldre är mindre intresserade av arbete efter pensioneringen än yngre, alltså skulle det inom de näringsgrenar där det finns mest äldre finnas få intresserade. Detta motsägs dock av det förhållandet att inom en näringsgren där de äldre är underrepresenterade, borde utslagningen av äldre arbetskraft vara stor. Utslagningen är förmodligen betingad av dålig arbetsmiljö som i sin tur inte borde medföra att de förvärvsarbetande inom den näringsgrenen ser fram emot att få fortsätta arbeta efter pensioneringen. Andelen kvinnor kan också ha inflytande på resultatet, eftersom kvinnor tycks vara något mindre intresserade av att arbeta efter pensioneringen än vad män är. Granskar man fördelningen efter ålder och kön i förhållande till näringsgren, ser det ut så här.

Tabell 14 Fördelning efter ålder och kön i förhållande till näringsgren (procent horisontellt)

	Antal svar	Alla			
		55-59	60-64	Män	Kvinnor
Jord/skogsbruk	53	49,5	47,7	77,9	22,1
Gruvor, tillverkning	190	61,3	38,7	70,9	29,1
Byggnadsindustri	61	63,0	37,0	98,2	1,8
Handel, restaurang	132	60,9	39,1	48,5	51,5
Samfärdsel, post, tele	50	73,1	26,1	88,1	11,9
Bank, försäkring	20	58,9	41,1	22,9	77,1
Offentlig förvaltn.	76	68,0	32,0	63,8	36,2
Undervisning	61	51,9	48,1	22,8	77,2
Sjukvård	75	63,1	36,9	11,9	88,1
Socialvård	40	66,6	33,4	2,1	97,9

Tabellen visar att den yngre åldersgruppen dominerar inom alla näringsgrenar. I urvalet ingår i åldersgruppen 60-64 år 560 personer och i åldersgruppen 55-59 år 535 personer, så anledningen till att det är färre förvärvsarbetande i den äldre åldersgruppen är att en del av dem har pension av något slag. De näringsgrenar där det finns flest äldre är jord- och skogsbruk och undervisning. Minst andel äldre finns inom samfärdsel, post och tele.

Kvinnorna förekommer nästan inte alls inom byggnadsindustrin och i ringa utsträckning inom samfärdsel, post, tele, jordbruk och gruvor och tillverkningsindustri. I gengäld dominerar de inom socialvården, sjukvården, undervisning och bank- och försäkringsväsende.

Viljan att arbeta efter pensioneringen i förhållande till ålder och näringsgren stämmer inte med tidigare resultat i tabell 11.

Enligt tabell 13 har följande näringsgrenar flest äldre. Näringsgrenar med övervägande egenföretagare är ej medtagna.

Procent äldre

Undervisning	48
Bank, försäkring	41
Handel, restaurang	38

Nedan anges de näringsgrenar där det finns mest yngre.

Procent yngre

Samfärdsel, post, tele	73
Offentlig förvaltning	68
Socialvård	67

Intresset hos anställda förvärvsarbetande för arbete efter pensioneringen, hel- eller deltid, är som tidigare nämnts störst i följande näringsgrenar.

Socialvård	38
Sjukvård	25
Gruvor, tillverkningsindustri	24

Det är bara när det gäller näringsgrenen socialvård som resultaten överensstämmer med dem i tabell 11 – att yngre är mer benägna att fortsätta arbeta efter pensioneringen än äldre. Inom socialvården är två tredjedelar av de intervjuade under 60 år och det är också inom den sektorn som viljan till arbete efter pensioneringen är störst. Det kan ha samband med låg pensionsålder inom yrket – måste man avgå med pension vid 63 års ålder har man troligtvis mer lust att fortsätta arbeta än de som pensioneras senare. Inom den näringsgren där man finner allra flest yngre, samfärdsel, post och tele, är intresset för arbete efter pensioneringen påfallande lågt.

Tabell 15 Viljan att fortsätta arbeta hos pensionerade i förhållande till tidigare näringsgren (procent horisontellt)

	Antal svar	Ville bli pensionerad	Ville fortsätta på heltid/deltid
Jord-, skogsbruk	88	80,8	19,2
Gruvor, tillverkn.ind.	199	84,6	15,4
Byggnadsindustri	96	82,0	18,0
Handel, restaurang	165	78,8	21,3
Samfärdsel, post, tele	67	86,7	13,6
Offentlig förvalt.	73	76,8	23,2
Undervisning	49	85,1	14,9
Sjukvård	73	72,7	27,3
Socialvård	34	76,5	23,6
Ingen uppgift	247		
Summa	1 099		

Bank- och försäkringsbranschen var så litet representerad bland de pensionerades yrken – endast nio personer hörde dit – att den fick utgå ur denna redovisning.

Kvinnor utgör det helt dominerande inslaget inom socialvården och dessa kvinnor är den grupp som är mest intresserad av att fortsätta arbeta – fast endast på deltid. Dessa kvinnor är också förhållandevis unga. Jordbrukssektorn rymmer också många arbetsintresserade av vilka en stor andel är äldre män. 71 procent av jordbrukarna var egenföretagare. Av de pensionerade egenföretagarna var 43 procent jordbrukare, 16 procent fanns inom handeln, 15 procent inom byggnadsindustrin, 12 procent inom samfärdsel, post och tele, åtta procent inom tillverkningsindustrin och sex procent var i restaurangbranschen. Övriga fem procent fanns inom undervisning och sjukvård.

Fördelningen beträffande ålder och kön inom olika näringsgrenar överensstämmer i stort med vad som gäller för de förvärvsarbetande. Intressant är att notera att könsfördelningen bland de pensionerade är något jämnare inom näringsgrenarna än som är fallet med de förvärvsarbetande. Det finns alltså fler män inom sjukvård och undervisning bland de pensionerade än bland de förvärvsarbetande. Det omvända gäller för kvinnorna inom de mansdominerande områdena byggnadsindustri och samfärdsel, post, tele.

Intresset för arbete efter pensioneringen är störst inom följande näringsgrenar för förvärvsarbetande respektive pensionerade (procent som vill fortsätta på hel- eller deltid):

Förvärvsarbetande		Pensionerade	
Socialvård	38	Sjukvård	27
Sjukvård	25	Socialvård	24
Gruvor, tillverkningsindustri	24	Offentlig förvaltning	23

Intresset för arbete efter pensioneringen är minst inom följande näringsgrenar:

Förvärvsarbetande		Pensionerade	
Bank, försäkringsväsende	15	Samfärdsel, post, tele	13
Undervisning	18	Undervisning	15
Offentlig förvaltning	21	Gruvor, tillverkningsindustri	16

De som pensionerades från sjukvård och offentlig förvaltning är mer intresserade av att arbeta än sina förvärvsarbetande kollegor. Motsatsen brukar ju vara fallet, dvs. att man är mindre intresserad av att arbeta sedan man gått i pension. Skillnaden kan delvis förklaras när det gäller de pensionerade inom offentlig förvaltning med att 81 procent är under 70 år och av dem är 25 procent under 65 år och den snedfördelningen återfinns inte inom någon annan näringsgren. De som pensionerats från sjukvårdssektorn är fördelade helt enligt genomsnittet över åldersgrupperna.

Intresset för arbete sjunker efter pensioneringen genomsnittligt 5,2 procentenheter för alla näringsgrenar.

Tabell 16 Skillnad i vilja att arbeta efter pensioneringen (procent vilja hos förvärvsarbetande – procent vilja hos pensionerade) i förhållande till näringsgren

	Vilja hos förvärvsarbetande	Vilja hos pensionerade	Skillnad
Jord/skogsbruk	33,2	19,2	-14,0
Gruvor, tillverkningsindustri	25,1	15,4	- 9,7
Byggnadsindustri	25,7	18,0	- 7,7
Handel, restaurang	22,6	21,3	- 1,3
Samfärdsel, post, tele	22,3	13,6	- 8,7
Offentlig förvaltning	20,6	23,2	+ 2,6
Undervisning	20,3	14,9	- 5,4
Sjukvård	23,6	27,3	+ 3,7
Socialvård	37,1	23,6	-13,5
Genomsnitt	25,6	19,6	- 6,0

Siffrorna ovan gäller alla förvärvsarbetande, såväl anställda som egenföretagare.

Jämförelsen mellan de förvärvsarbetande och de pensionerade bör tolkas med försiktighet eftersom det huvudsakligen rör sig om olika åldersgrupper. Det kan finnas betingelser som är särskilda för just en åldersgrupp och att sedan göra absoluta jämförelser mellan åldersgrupperna kan vara vanskligt. Arbetslivet och synen på arbete och arbetets mening har genomgått en snabb förändring under de senaste tio, tjugo åren och det kan bidra till att man har olika inställningar till att arbeta när man egentligen inte behöver.

En annan förklaring till att man inte får samma svar från förvärvsarbetande och pensionerade kan vara motståndet mot förändringar. Det är vanligt att människor strävar att bevara den bestående situationen, särskilt i arbetslivet. I de flesta personalpolitiska program ingår arbetsrotation som ett positivt inslag i arbetssituationen. När den skall genomföras, visar det sig att många vill ha möjligheten men få utnyttjar den. Antagligen väger trygghet i den situation man befinner sig i högre än behovet av omväxling. De som i dag förvärvsarbetar skulle enligt denna förklaring se något positivt i att få stanna kvar i arbete medan de pensionerade inte vill förändra sin situation och ge sig ut i något som man glömt eller kanske inte känner till.

2.3.3 Sysselsättning

Klassificeringen efter sysselsättning är i undersökningen grov. De intervjuade som förvärvsarbetar indelas i arbetare, tjänstemän och egenföretagare. De som inte förvärvsarbetar indelas i arbetslösa, hemarbetande, sjuk- eller förtidspensionerade, delpensionerade och ålderspensionerade. Förhållandet mellan sysselsättning och näringsgren anges nedan.

Tabell 17 Näringsgren i förhållande till sysselsättning hos förvärvsarbetande (procent)

	Antal svar	Arbetare	Tjänstemän	Egenföretagare
Antal svar	768	336	339	93
Jord/skogsbruk	56	3,3	1,5	42,8
Gruvor, tillverkningsindustri	192	34,5	18,2	15,6
Byggnadsindustri	62	12,7	2,9	10,1
Handel, restaurang	133	13,0	20,5	21,0
Samfärdsel, post, tele	51	5,5	7,8	6,7
Bank, försäkringsväsende	20	—	6,0	—
Offentlig förvaltning	76	4,2	18,3	—
Undervisning	61	6,6	11,0	1,7
Sjukvård	75	11,6	9,9	2,1
Socialvård	40	8,1	3,6	—
Totalt	768	100,0	100,0	100,0

Arbetarna återfinns således huvudsakligen inom gruvor, tillverkningsindustri, 35 procent, och inom byggnadsindustri, handel, restaurang och sjukvård, 37 procent. Tjänstemännen är flest inom handel, restaurang, gruvor, tillverk-

ningsindustri och offentlig förvaltning, 57 procent. Inom undervisning och sjukvård finns en femtedel av tjänstemännen, 21 procent. Egenföretagarna finns i de flesta fall inom jord- och skogsbruk, 43 procent, men en dryg tredjedel, 37 procent, försörjer sig inom byggnadsindustri och handel, restaurang. En tiondel av egenföretagarna sysselsätter sig inom byggnadsindustrin.

Tabell 18 Vilja till arbete i förhållande till sysselsättning hos förvärvsarbetsande (procent horisontellt)

	Antal svar	Vill inte fortsätta arbeta	Vill fortsätta arbeta		Alla som vill fortsätta arbeta
			på hel/deltid	del av år/ibland	
Arbetare	336	48,8	20,9	19,1	40,0
Tjänstemän	339	39,2	23,9	26,3	50,2
Egenföretagare	93	23,7	39,8	26,9	66,7

Tabell 19 Vilja till förvärvsarbete efter pensioneringen hos pensionerade i förhållande till tidigare sysselsättning (procent horisontellt)

	Under 65 år			Över 65 år		
	Antal svar	Ville bli pensionerad	Ville fortsätta på hel/deltid	Antal svar	Ville bli pensionerad	Ville fortsätta på hel/deltid
Arbetare	87	56,3	34,5	348	78,7	18,1
Tjänstemän	63	82,5	15,9	219	83,6	14,6
Egenföretagare	24	58,3	29,2	99	76,8	16,2

Av de svarande är 41 procent av egenföretagarna över 70 år medan motsvarande siffror är 32 procent för tjänstemännen och 35 procent för arbetarna. 71 procent av egenföretagarna är män mot hälften av tjänstemännen och 55 procent av arbetarna.

Tabell 20 Vilja till arbete efter pensioneringen hos förvärvsarbetsande och pensionerade i förhållande till sysselsättning (procent)

	Antal svar	Vill/ville inte arbeta alls	Vill/ville fortsätta		Annat	Tveksam	Totalt
			på hel- eller deltid	del av ^a år/ibland			
Antal svar	1 607	967	347	178	11	104	
Arbetare	771	63,2	21,0	8,3	0,7	6,8	100,0
Tjänstemän	621	59,3	19,9	14,3	0,8	5,6	100,0
Egenföretagare	215	52,1	28,4	11,6	0,5	7,4	100,0
Medelvärde		60,1	21,6	11,1	0,7	6,5	100,0

^a Gäller enbart förvärvsarbetsande.

Egenföretagare är de bland de förvärvsarbetande som har den allra största viljan att fortsätta arbeta efter pensioneringen, 43 procent. Denna arbetsvilja återfinns inte alls hos de pensionerade egenföretagarna, av vilka bara 20 procent vill fortsätta arbeta vilket är några procent färre än bland de pensionerade arbetarna. Förklaringen kan vara att de, sedan de sålt sina företag, inte längre har lust att förvärvsarbeta. Förvärvsarbetande tjänstemän skiljer sig också markant från sina pensionerade kollegor, tolv procentenheter minskar arbetsviljan. Skillnaden mellan förvärvsarbetande och pensionerade egenföretagare är ännu större, 24 procentenheter.

Finns det något fog för antagandet att de som har haft mindre kvalificerade arbetsuppgifter har en mindre stimulerande fritid och därmed hellre skulle vilja fortsätta efter pensioneringen än de som har haft ett aktiverande yrke som gett förutsättningar för en innehållsrik fritid? Tills vidare kan man bara konstatera att arbetarna är den grupp pensionerade som helst vill arbeta och där skillnaden i inställning hos förvärvsarbetande och pensionärer är ganska liten (en minskning med tre procentenheter).

2.3.4 Bostadsort

Bostadsorterna är indelade i sex grupper. Stockholm, Göteborg och Malmö var för sig, övriga större orter som en grupp och därutöver tätorter och landsbygd. Indelningen speglar inte fullständigt sysselsättningsläget i landet som t. ex. en indelning i stodområden och ickestodområden skulle göra. Det finns anledning att förmoda att sysselsättningsmöjligheterna i Stockholm och Malmö är bättre än på landsbygden. Göteborg intar en särställning i det här sammanhanget med hög arbetslöshet och stor andel förtidspensionerade. Detta är anledningen till att de tre största kommunerna inte redovisas som en grupp.

Tabell 21a Viljan hos förvärvsarbetande att arbeta efter pensioneringen i förhållande till bostadsort (procent horisontellt)

	Anställda					Egenföretagare				
	Antal svar	Inte arbeta alls	Arbeta hel-/deltid	Arbeta ibland	Alla som vill forts.	Antal svar	Inte arbeta alls	Arbeta hel-/deltid	Arbeta ibland	Alla som vill forts.
Stockholm	163	37,4	22,1	25,1	47,2	21	9,5	33,3	38,1	71,4
Göteborg	40	52,5	20,0	27,5	47,5	3	-	-	-	^a
Malmö	41	31,7	14,6	29,3	43,9	2	-	-	-	^a
Övriga större orter	239	45,6	20,5	21,8	42,3	21	19,0	28,6	23,8	52,4
Tätorter	161	42,9	25,5	23,6	49,1	27	14,8	29,6	22,2	51,8
Landsbygd	46	52,2	19,6	10,9	30,5	42	21,4	35,7	11,9	47,6

^a Siffrorna är för små för att procentberäknas.

Andelen tveksamma är störst i Malmö, 20 procent, och på landsbygden, tolv procent. Bara fyra procent av göteborgarna är tveksamma.

I Göteborg och på landsbygden är de anställda mest negativa till arbete efter pensioneringen, 53 respektive 52 procent vill inte fortsätta. Malmöborna är minst intresserade av att fortsätta arbeta regelbundet, men när det gäller både regelbundet och oregelbundet arbete är de som är bosatta på landsbygden minst intresserade, bara 31 procent vill fortsätta mot 49 procent i tätorterna och 48 procent i Stockholm. På landsbygden är intresset bland egenföretagarna för arbete efter pensioneringen minst jämfört med egenföretagare på andra orter.

Tabell 21b Viljan hos pensionerade att fortsätta arbeta när de pensionerades i förhållande till bostadsort (procent horisontellt)

	Antal svar	Ville bli pensionerad	Ville fortsätta på hel- eller deltid
Stockholm	141	73,1	24,1
Göteborg	42	83,3	16,7
Malmö	40	60,0	30,0
Övriga större orter	346	78,6	17,6
Tätorter	210	73,8	19,0
Landsbygd	105	78,1	17,2

Bostadsorten blir förvillande som vägledare för intresset efter pensioneringen, när man jämför med de pensionerades svar. I Malmö där intresset för fortsatt arbete är lägst bland de förvärvsarbetande när det gäller hel- eller deltid, är det högst bland de pensionerade. I tätorterna råder nära nog det omvända förhållandet.

Som bakgrund och eventuell förklaring till dessa siffror kan man granska sysselsättningsfördelningen på de olika bostadsorterna.

Tabell 22a Förvärvsarbetandes sysselsättning och pensionerades tidigare sysselsättning i förhållande till bostadsort (procent)

	Förvärvsarbetande				Totalt	Pensionerade				Totalt
	Antal svar	Arbetare	Tjänstemän	Egenföretagare		Antal svar	Arbetare	Tjänstemän	Egenföretagare	
Stockholm	173	29,9	58,7	11,4	100,0	137	41,6	51,8	6,6	100,0
Göteborg	44	44,2	48,8	7,0	100,0	40	42,5	42,5	15,0	100,0
Malmö	40	53,5	41,9	4,7	100,1	36	63,9	33,3	2,8	100,0
Övriga större orter	253	44,2	47,7	8,1	100,0	329	52,3	37,7	10,0	100,0
Tätorter	178	51,1	34,6	14,4	100,1	199	61,8	20,1	18,1	100,0
Landsbygd	75	34,1	18,2	47,7	100,0	93	73,0	17,2	39,8	100,0

Det förefaller som andelen egenföretagare bland de förvärvsarbetande och andelen arbetare bland de pensionerade på orten är utslagsgivande för om man vill fortsätta arbeta eller inte.

Tabell 22b Andel egenföretagare bland förvärvsarbetande på bostadsorten respektive arbetare bland de pensionerade på bostadsorten i förhållande till viljan att fortsätta arbeta efter pensioneringen (procent)

Ort	Förvärvsarbetande		Pensionerade		
	Egenföretagare	Vilja att fortsätta på hel-/deltid	Ort	Arbetare	Vilja att fortsätta på hel-/deltid
Malmö	4,7	15,0	Stockholm	41,6	24,1
Göteborg	7,0	18,9	Göteborg	42,5	16,7
Övriga större orter	8,1	21,8	Landsbygd	43,0	17,2
Stockholm	11,4	24,3	Övriga större orter	52,3	17,6
Tätorter	14,4	27,6	Tätorter	61,8	19,0
Landsbygd	47,7	32,0	Malmö	63,9	30,0

Beträffande de förvärvsarbetande finns ett direkt lineärt samband mellan vilja att fortsätta och andelen egenföretagare medan det lineära sambandet hos de pensionerade mellan viljan att arbeta och andelen arbetare bryts av stockholmarnas inställning. I övrigt är sambandet också där tydligt. Man skulle kunna misstänka en felkälla, som att särskilt många förtidspensionerade skulle finnas i Malmö. Detta skulle leda till en ovanligt hög förvärvsvilja. Det finns dock inte fler förtidspensionerade eller yngre pensionerade där än någon annanstans. Slutsatsen kan vara att det enligt den indelning i bostadsorter som redovisats här är det typen av sysselsättning som de svarande på orten har eller har haft som är utslagsgivande för viljan att fortsätta arbeta efter pensioneringen. Mönstret är alltså detsamma som i avsnitt 2.3.3, där de förvärvsarbetande egenföretagarna och de pensionerade arbetarna visade sig mest intresserade av arbete efter pensioneringen.

2.3.5 Bostadstyp, innehav av fritidshus

Ett antagande är att den som har möjlighet till en rik fritid inte är så intresserad av att förvärvsarbeta. Eget hus och/eller fritidshus kanske ger sådan sysselsättning att man inte känner något ytterligare behov av stimulans. Att bo i lägenhet i en storstad skulle enligt detta synsätt medföra större benägenhet för förvärvsarbete efter pensioneringen. De intervjuade besvarade två frågor, dels en som gällde om de bodde i lägenhet, villa/radhus eller gård på landet och dels en enkel fråga om de hade fritidshus.

49 procent av de 2 002 intervjuade bor i lägenhet, 40 procent bor i villa eller radhus och elva procent bor i gård på landet.

Andelen som bor i lägenhet ökar med stigande ålder, vilket både kan tillskrivas att de yngre har haft bättre ekonomiska möjligheter att skaffa sig villa eller radhus och att många äldre flyttat till lägenhet därför att de inte längre kan eller anser sig orka med att sköta ett eget hus.

Tabell 23 Viljan hos förvärvsarbetande att fortsätta arbeta i förhållande till bostadstyp (procent)

	Antal svar	Inte alls	Arbeta hel el. deltid	Arbeta del av år/ ibland	Annat/ Tveksam	Totalt	Alla som vill fortsätta
Lägenhet	340	41,8	24,4	24,7	9,1	100,0	49,1
Villa/Radhus	347	41,5	23,9	22,8	11,8	100,0	46,7
Gård på landet	80	40,0	26,5	18,8	14,7	100,0	45,3

Det finns ingen skillnad i viljan att arbeta mellan dem som bor i lägenhet, i villa eller i radhus. Däremot har de som bor i gård på landet större intresse för arbete efter pensioneringen. Av dem som bor på gård är 53 procent anställda och 47 procent egenföretagare, medan de lägenhetsboende är 94 procent anställda och sex procent egenföretagare. Av dem som bor i villa eller radhus är 90 procent anställda och tio procent egenföretagare.

Tabell 24 Viljan hos pensionerade att fortsätta arbeta när de pensionerades i förhållande till bostadstyp (procent)

	Antal svar	Ville bli pensionerad	Ville fortsätta på heltid	Ville fortsätta på deltid	Annat/ Tveksam	Totalt	Alla som ville fortsätta på hel- eller deltid
Lägenhet	487	76,1	9,8	10,6	3,5	100,0	20,4
Villa/radhus	313	76,4	9,3	8,6	5,7	100,0	17,9
Gård på landet	83	75,9	13,3	6,0	4,8	100,0	19,3

De pensionerades svar överensstämmer med de förvärvsarbetandes vad gäller skillnaden mellan lägenhet- och villa-boende, medan de pensionerade som bor på gård är mindre intresserade av att fortsätta arbeta än sina förvärvsarbetande likar. Bara 19 procent av de pensionerade gårdsboende vill fortsätta mot 27 procent av de förvärvsarbetande.

Skillnaden i vilja att fortsätta arbeta är obetydlig mellan dem som bor i villa och dem som bor i lägenhet och ger inget stöd för hypotesen att lägenhetsboende ökar viljan att fortsätta arbeta efter pensioneringen.

Innehav av fritidshus i förhållande till viljan att arbeta efter pensioneringen kan utläsas av tabell 25.

Tabell 25a Förvärvsarbetandes innehav av fritidshus jämfört med viljan att arbeta (procent)

	Antal svar	Inte arbeta alls	Ville fortsätta på heltid el. deltid	Ville fortsätta på del av år/ ibland	Annat/ Tveksam	Totalt	Alla som vill fortsätta
Har fritidshus	330	41,5	23,1	26,4	9,0	100,0	49,5
Har inte fritidshus	436	41,7	25,7	20,7	11,9	100,0	46,4

Tabell 25b Pensionerades innehav av fritidshus jämfört med viljan att arbeta (procent)

	Antal svar	Ville bli pens.	Ville fortsätta på heltid/deltid	Annat/ Tveksam	Totalt
Har fritidshus	255	79,0	18,7	2,3	100,0
Har inte fritidshus	580	76,2	19,3	4,5	100,0

Det finns en liten skillnad i vilja att fortsätta arbeta mellan dem som har och dem som inte har fritidshus. Ser man hos de förvärvsarbetande till viljan att fortsätta arbeta överhuvudtaget finns också en skillnad men i motsatt riktning. Det finns alltså inte något stöd för antagandet att innehav av fritidshus påverkar människor i deras inställning till arbete efter pensioneringen.

2.3.6 Civilstånd, barn och barnbarn

Det finns viss anledning att förmoda att civilstånd och barn skulle påverka viljan att arbeta. Barnbarn kan betraktas som en stimulerande fritidssysselsättning – de pensionerade känner att de behövs och att de kan göra en insats. Likaså kan man förmoda att den som är ensamstående hellre skulle vilja arbeta än den som har en partner. Det är beträffande civilstånd dokumenterat att ogifta eller frånskilda, i varje fall ogifta och frånskilda män, löper större risk att bli förtidspensionerade än gifta män. Det har samband med att missbrukare ofta är ogifta och frånskilda men detta kan knappast vara hela förklaringen.

Tabell 26 Förhållande mellan civilstånd och vilja att arbeta efter pensioneringen hos förvärvsarbetande (procent)

	Antal svar	Inte arbeta alls	Alla som vill fortsätta arbeta		Annat/ Tveksam	Totalt	Alla som vill fortsätta arbeta överhuvudtaget
			på heltid	el. del av år/ ibland			
Gift	593	41,0	24,0	23,2	11,8	100,0	47,2
Sammanboende	15	31,3	37,0	31,2	–	100,0	68,3
Frånskild	45	40,0	28,8	22,2	9,0	100,0	61,0
Änka/änkling	59	45,8	25,4	20,4	8,4	100,0	45,9
Ogift	44	52,3	11,2	27,3	9,0	100,0	38,5

Tabell 27 Förhållande mellan civilstånd och vilja att arbeta när man pensionerades (procent)

	Antal svar	Ville bli pens.	Alla som ville fortsätta på hel- el. deltid	Annat/ Tveksam	Totalt
Gift	565	76,8	19,1	4,1	100,0
Sammanboende	21	81,0	9,5	9,5	100,0
Frånskild	52	71,2	28,8	—	100,0
Änka/änkling	153	73,9	19,6	6,5	100,0
Ogift	92	75,0	20,6	4,4	100,0

De små grupperna sammanboende och frånskilda har en arbetsvilja som avviker från de andras men särskilt tveksamma är de sammanboendes siffror, eftersom de sammanboende är så få. De frånskilda pensionerade får däremot exakt samma siffror som de frånskilda förvärvsarbetande, vilket ger deras resultat litet mer tyngd. Det är möjligt att arbetet kommer att få större betydelse efter en skilsmässa än det annars skulle ha haft. Andelen förtids- och sjukpensionärer är störst bland de frånskilda, 18 procent, lika stor för ogifta och sammanboende, tolv procent, och minst för gifta, åtta procent, och änkor/änklingar, fem procent. Förtidspensionering kan vara ett skäl till att vilja fortsätta arbeta för de frånskilda – de har alltså blivit tvungna att lämna sitt arbete före den för deras yrke normala pensionsåldern. Det är dock ingen förklaring till varför de frånskilda förvärvsarbetande mycket hellre vill fortsätta arbeta än ogifta.

De ogiftas inställning är inte densamma i gruppen förvärvsarbetande och i gruppen pensionerade. Hos de pensionerade ogifta är intresset för att fortsätta arbeta lika stort som hos gifta och änkor/änklingar medan det är minst jämfört med alla övriga kategorier civilstånd bland de förvärvsarbetande. Kanske tiden blir lång när man är pensionerad och ensam och antagligen inte har barn och barnbarn, oavsett vad man tänkte sig när man arbetade?

70 procent av de intervjuade är gifta. Av de gifta är 55 procent män och 45 procent kvinnor. 21 procent av de intervjuade kvinnorna är änkor mot sju procent änklingar bland männen. 31 procent av kvinnorna över 65 år är änkor medan motsvarande siffra för änklingarna är tio procent. Detta kan förklaras dels med att kvinnor ofta gifter sig med män som är äldre än dem själva, dels med att män har kortare livslängd.

Bland de ogifta är 40 procent män och 60 procent kvinnor. De ogifta männen fördelar sig procentuellt på samma sätt över åldersgrupperna som de gifta männen. Bland kvinnorna utgör de ogifta 63 procent av åldersgruppen över 65 år och 37 procent är under 65 år.

Jämfört med alla kvinnor i den högsta åldersgruppen är de ogiftas andel större i den gruppen än i någon av de andra. Parentetiskt kan man ju fundera på om de ogifta kvinnorna lever längre än de gifta kvinnorna eller om det var vanligare att kvinnor inte gifte sig i den generationen. (Siffrorna har dock inte motsvarighet hos männen.)

Kanske har frånskilda större lust att arbeta efter pensioneringen, men det kan när det gäller pensionerade också ha samband med att de blivit tvungna att gå för tidigt i pension. I övrigt visar sig civilståndet inte vara utslagsgivande när det gäller vilja att fortsätta arbeta.

*Barn och barnbarn***Tabell 28** Barn och barnbarn i förhållande till viljan att arbeta hos förvärvsarbetande (procent)

	Antal svar	Inte arbeta alls	Alla som vill fortsätta arbeta		Annat/ Tveksam	Totalt	Alla som vill fortsätta arbeta
			på heltid el. deltid	del av år/ibland			
Har barn och barnbarn	647	39,4	30,2	23,2	7,2	100,0	53,4
Har inte barn eller barnbarn	119	51,3	15,1	22,7	10,9	100,0	37,8

Tabell 29 Barn och barnbarn i förhållande att vilja arbeta när man pensionerades (procent)

	Antal svar	Ville bli pens.	Alla som ville fortsätta på hel- el. deltid	Annat/ Tveksam	Totalt
Har barn eller barnbarn	694	75,5	20,6	3,9	100,0
Har inte barn eller barnbarn	190	79,0	15,8	5,2	100,0

Är det rädslan för att behöva se efter barnbarnen för mycket som gör att de förvärvsarbetande som har barn och barnbarn dubbelt så ofta vill fortsätta arbeta som de som inte har det? Eller är de barnlösa så vana vid ett mycket stillsamt och mindre aktivt liv att de inte har något behov av den stimulans som ett arbete utgör? Skillnaden i arbetsvilja är i vilket fall som helst uppenbar, oavsett om man prövat på pensionering eller inte.

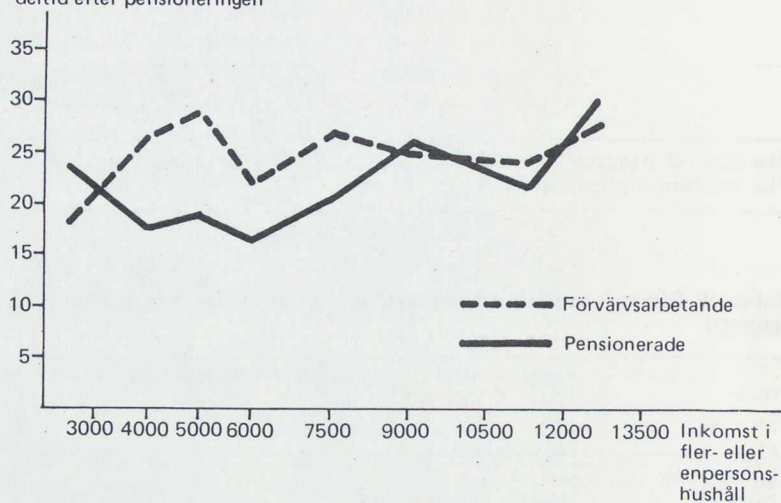
2.3.7 Hushållsinkomst

Inkomsten och viljan att arbeta efter pensioneringen har i utländska undersökningar visat sig ha ett klart samband på så sätt att ju lägre inkomst man har, desto hellre vill man fortsätta arbeta efter pensioneringen. I den här undersökningen efterfrågades man inkomsten i den intervjuades hushåll. I figur 2a återges viljan att arbeta efter pensioneringen i förhållande till hushållsinkomst oavsett om den inkomsten gäller en- eller flerpersonershushåll. Det finns en tendens i figuren som inte överensstämmer med de utländska resultaten, ju högre inkomst, desto hellre vill eller ville man fortsätta arbeta efter pensioneringen.

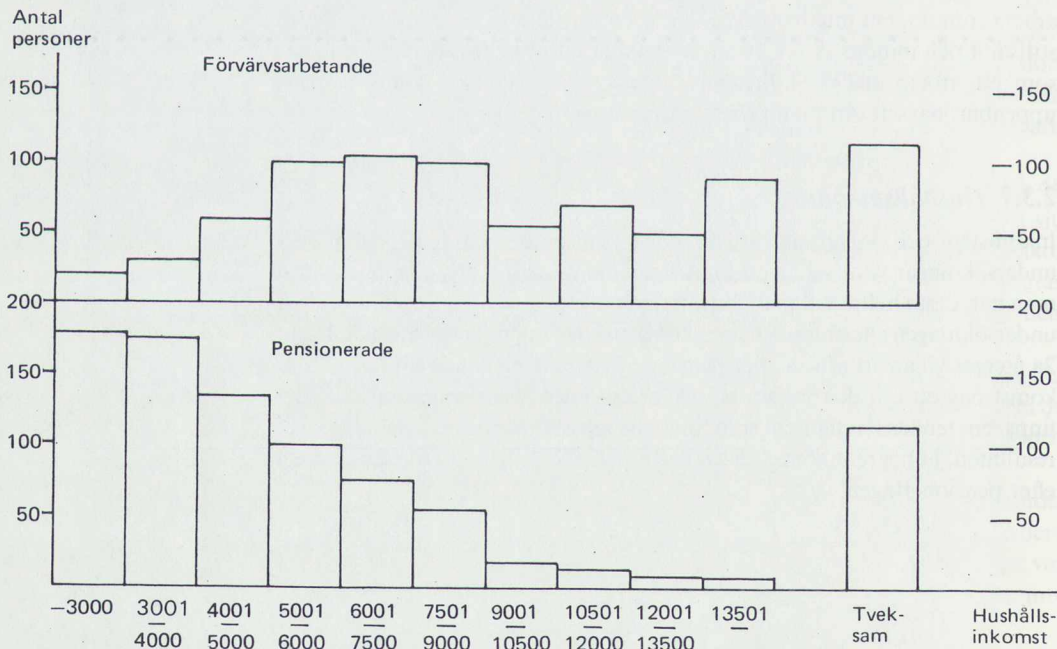
Figur 2a Viljan att arbeta efter pensioneringen i förhållande till hushållsinkomsten.

Hushållsinkomst/vilja att arbeta efter pensioneringen

Procent av de svarande som vill fortsätta arbeta hel- eller deltid efter pensioneringen

Figur 2b Stapeldiagram över hur många som uppgett sig ha viss hushållsinkomst.

I figur 2b återges i stapeldiagram hur många av de svarande som placerade sig i respektive inkomstklass. När staplarna är låga, bör uppgifter om viljan att fortsätta arbeta efter pensioneringen betraktas med viss försiktighet. Tillförlitligheten i svaren minskar när antalet svarande minskar.

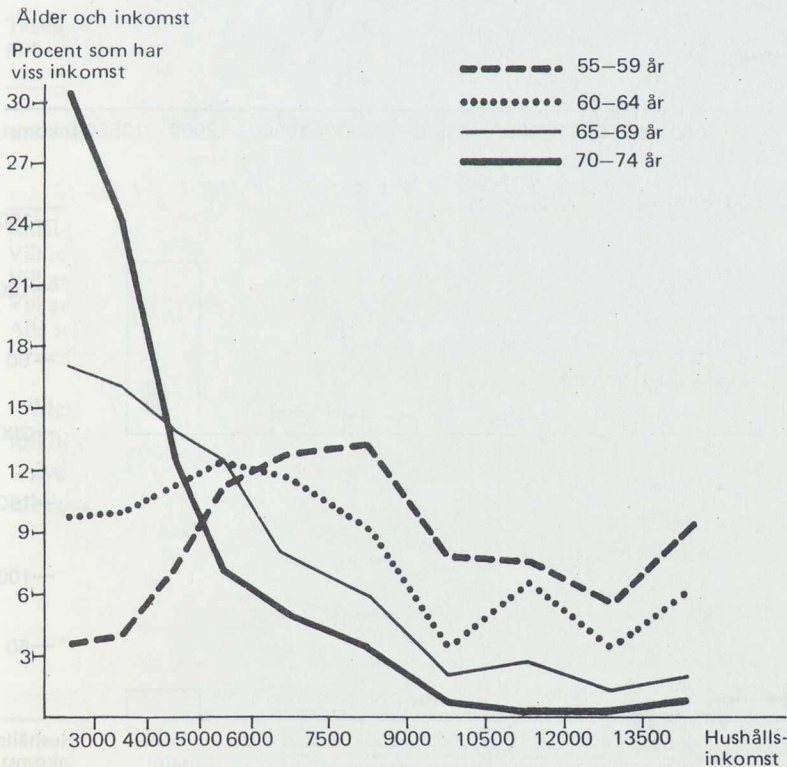
Det finns ytterligare komplikationer i denna bild. Bland enpersonshushållen, där hushållsinkomsten bör vara lägre än för flerpersonshushållen finns kanske många änkor och änklingar. Dessa tillhör förmodligen i stor utsträckning den äldre åldersgruppen där tanken på förvärsarbete borde vara mer avlägsen än för de lägre åldersgrupperna.

Många av de äldsta, ensamstående, i intervjuundersökningen är kvinnor och tidigare var kvinnor förvärsarbetande i mycket mindre utsträckning än männen och har p. g. a. detta betydligt lägre pension. Även förvärsarbetande kvinnor har genomsnittligt lägre inkomst än förvärsarbetande män, vilket resulterar i låga pensioner.

Åldern är naturligtvis också en viktig faktor i sammanhanget. Även om det belopp som fastställs när man går i pension justeras upp efter konsumentprisindex och pensionstillskott m. m. tillkommer för dem som har särskilt låga inkomster, så finns ingen motsvarighet hos de pensionerade till de förvärsarbetandes löneutveckling. Även de som erhåller hög pension när de avgår förefaller ha låg inkomst tio år efteråt i jämförelse med en förvärsarbetande i motsvarande yrkesställning.

Det finns också bieffekter till den höga inkomsten som påverkar viljan att arbeta. Hög inkomst följer oftast med ett stimulerande arbete.

Förhållandet mellan ålder och inkomst beskrivs i figur 3.

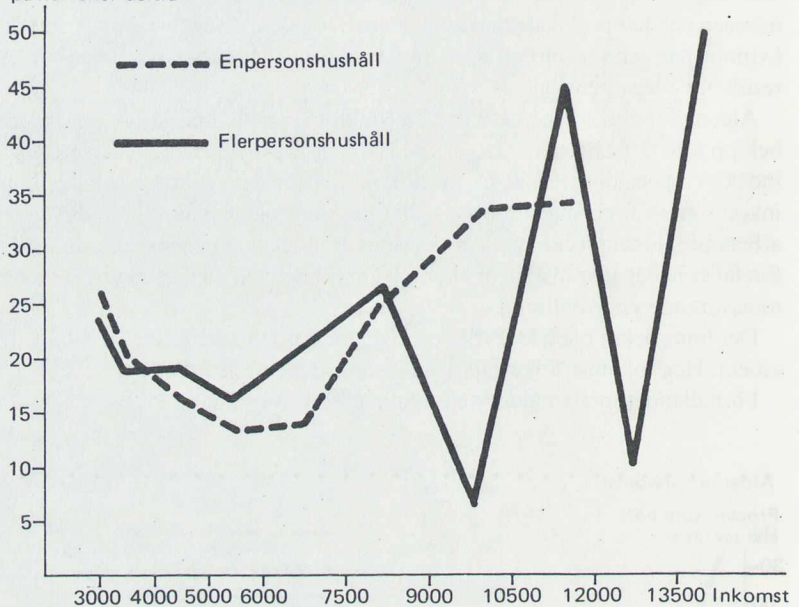

Figur 3 Förhållandet mellan inkomst och ålder i procent som har en viss inkomst i en viss åldersgrupp.

De fyra olika kurvorna visar hur många procent i varje åldersgrupp som hamnar i en viss inkomstklass. Kurvorna har påfallande lika form men pucklarna (= högsta procenten) flyttar sig neråt i inkomstklasserna vid stigande ålder. Bland de yngre finns markant fler i de högre inkomstklasserna än bland de äldre. Vi har redan tidigare konstaterat att viljan att arbeta efter pensioneringen har ett visst samband med ålder på så sätt att de yngre i intervjuundersökningen är mer benägna att arbeta än de äldre.

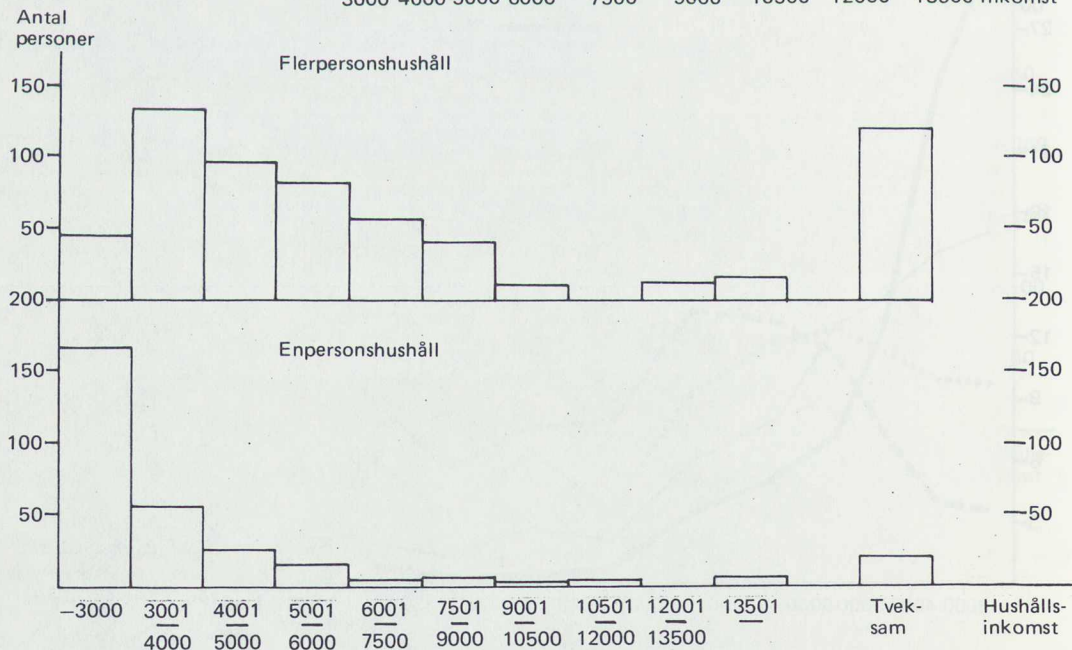
Arbetsvilja hos pensionerade i förhållande till inkomst

Procent som vill fortsätta på hel- eller deltid

Figur 4a De pensionerades vilja att arbeta hel- eller deltid i förhållande till hushållsinkomst (procent) i en- eller flerpersonshushåll.

Figur 4b Stapeldiagram över hur många pensionerade (65-74 år) som uppgett sig ha viss hushållsinkomst i en- respektive flerfamiljshushåll (absoluta tal).

När man betraktar figur 4a måste man samtidigt vara uppmärksam på hur många svarande det är i respektive inkomstklass. Bland enpersonshushållen är det så få i inkomstklasserna över 4 000 kronor att deras svar endast kan användas för att understryka den tendens som finns bland flerpersonshushållen.

Den största gruppen låginkomsttagare i relation till sysselsättning är de pensionerade bland vilka 66 procent har hushållsinkomster under 6 000 kronor. 41 procent av arbetarna har samma inkomster, 34 procent av tjänstemännen och 34 procent av egenföretagarna. Bland de pensionerade har 77 procent av dem som tidigare varit arbetare, hushållsinkomster under 6 000 kronor mot 50 procent av tidigare tjänstemän och 68 procent av f. d. egenföretagare.

Inkomsterna gäller dock även i det här sammanhanget både en- och flerpersonershushåll, vilket inte medger någon långtgående tolkning av procentsiffrorna. Enligt utländska undersökningar bör förvärvsarbetande och pensionerade arbetare som alltså har lägre inkomster än andra sysselsättningskategorier vara mer villiga att arbeta efter pensioneringen. När det gäller pensionerade arbetare finns det ju visst stöd för den hypotesen men om det är just den låga inkomsten som ger arbetsvilja är svårt att avgöra.

2.3.8 Utbildning

Utbildning har samband med sysselsättning och påverkar därmed kanske viljan att arbeta efter pensioneringen.

Tabell 30 Viljan hos förvärvsarbetande anställda att arbeta efter pensioneringen i förhållande till utbildning (procent vertikalt)

	Folk- skola	Yrkes- skola/ folkhög- skola	Real- skola/ flick- skola	Gymn. stud. ex.	Univer- sitet
Antal svar	347	87	65	48	58
Vill inte arbeta alls	56,8	34,5	46,2	39,6	36,2
Vill arbeta hel- eller deltid	22,2	35,6	27,7	22,9	24,1
Vill arbeta del av år/ibland	21,0	29,9	26,2	37,5	39,7
Alla som vill fortsätta arbeta	43,2	65,5	53,9	60,4	63,8

Mest intresserade av att fortsätta arbeta är de som har yrkesskola eller folkhögskoleutbildning. Däremot är intresset jämförelsevis lågt hos de universitetsutbildade att fortsätta arbeta hel- eller deltid. En jämförelse mellan utbildning och sysselsättning kanske kan ge någon förklaring till utfallet.

Tabell 31 Förhållandet mellan sysselsättning och utbildning hos förvärvsarbetande (procent)

	Arbetare	Tjänstemän	Egenföretagare
Antal svar	336	339	93
Folkskola	81,7	32,2	60,2
Yrkesskola, folkhögskola	13,5	14,1	20,5
Realskola, flickskola	2,6	19,8	6,9
Gymnasium; studentexamen	1,9	13,9	5,4
Universitet, högskola	0,3	19,5	5,4
Ej svar	-	0,5	1,6
Totalt	100,0	100,0	100,0

95 procent av arbetarna har folkskola enbart eller yrkesskola/folkhögskola. Tjänstemännen är jämnare fördelade på utbildningar. Av egenföretagarna har 60 procent folkskola enbart, 15 procent har yrkesskola eller folkhögskola medan övriga 25 procent fördelar sig på andra utbildningar. Uppgifter om sysselsättningen ger ingen förklaring till den höga förvärvsviljan hos yrkeskole- eller folkhögskoleutbildade. Tabell 30 omfattade bara anställdas förvärvsvilja i förhållande till utbildning, inte egenföretagare.

Att jämföra förvärvsarbetande och pensionerade när det gäller utbildningsnivå är osäkert med tanke på de relativt snabba förändringar som skett med undervisningen under 1900-talet. Folkskola, som här används som ett begrepp, kan ju innebära ganska stora variationer när det gäller antal skolår osv.

Ändå finns anledning att se på viljan att arbeta i förhållande till utbildning hos de pensionerade för att undersöka om det trots allt finns några paralleller med den förvärvsarbetande gruppen. Man kan jämföra enbart antalet procent i varje utbildningsgrupp som vill fortsätta på hel- eller deltid.

Tabell 32 Viljan att fortsätta arbeta hel- eller deltid hos förvärvsarbetande och pensionerade i förhållande till utbildning (procent)

	Förvärvsarbetande	Pensionerade
Folkskola	21,4	22,4
Yrkesskola, folkhögskola	37,1	16,8
Realskola, flickskola	27,3	19,4
Gymnasium, studentexamen	21,3	36,6
Universitet, högskola	23,1	32,2

Att lusten att arbeta efter pensioneringen inte är densamma beroende på om man är pensionerad eller inte har tidigare berörts. Resultaten ovan motsvarar dock inte genomgående den förväntningen. De mycket arbetsintresserade yrkeskoleutbildade som förvärvsarbetar är visserligen den grupp bland de pensionerade som är minst intresserad av förvärvsarbete, en minskning med 20 procentenheter. Gymnasie- och universitetsutbildade i pensionärsgruppen är däremot mer intresserade än de förvärvsarbetande med samma utbildning

av att arbeta, en ökning med 14 respektive åtta procentenheter. Folkskoleutbildade har liksom arbetare vid indelningen i sysselsättningar tämligen oförändrade värden mellan förvärvsarbete och pensionerade, en ökning med en procentenhet som ligger inom felvariationen.

När de pensionerade tillfrågades om skälet till att de gick i pension, så svarade 32 procent av dem som har enbart folkskola att de pensionerades på grund av sjukdom, alltså före den för deras yrke normala pensionålden. I avsnitt 2.4.1 kan man se att de som förtidspensionerats oftare än de som pensionerats på grund av andra skäl, svarar att de skulle ha velat fortsätta arbeta när de pensionerades.

Det är inga entydiga resultat som utbildningsfaktorer ger. Det är möjligt att utbildningsnivån inte har så stor betydelse när det gäller att fortsätta arbeta efter pensioneringen. Senare erfarenheter väger kanske tyngre.

2.3.9 Fritidssysselsättningar

I inledningen berördes de motsättningar som kan tänkas råda mellan ett stimulerande arbete och en rik fritid å ena sidan och ett passivt arbete med torftig fritid å andra sidan. Det stimulerande arbetet gör måhända att man vill fortsätta arbeta men den rika fritiden har kanske motsatt effekt. Däremot kan det ligga nära till hands att man längtar ifrån det tråkiga arbetet. Efter pensioneringen visar sig kanske arbetet trots allt vara mer åtråvärt än sysslolösheten.

De intervjuade fick besvara i vilken utsträckning de ägnade sig åt olika fritidssysselsättningar enligt nedanstående lista.

- a) Brukar ni passa barnbarn eller andra barn?
- b) Hjälper ni någon äldre genom att hälsa på, gå och handla, skjutsa med bilen eller ta ut på promenad?
- c) Vårdar ni någon anhörig i hemmet?
- d) Vårdar ni någon annan person utanför hemmet?
- e) Deltar ni i föreningsarbete?
- f) Går ni på gymnastik eller deltar ni i någon annan motion?
- g) Går ni på någon hobbyverksamhet eller studiecirkel (terapi)?
- h) Har ni några förtroendeuppdrag, politiska eller andra uppdrag?
- i) Brukar ni måla, snickra eller handarbete?
- k) Brukar ni ägna er åt trädgårdsarbete eller friluftsliv?
- l) Annat (om den intervjuade nämnt annat)

Svarade de intervjuade ja på någon av frågorna, frågade intervjuaren dem om hur många timmar per vecka de ägnade sammanlagt åt denna eller dessa sysselsättningar, 5-9 timmar, 10-20 timmar eller mer än 20 timmar.

De pensionerade blev också tillfrågade om de ägnade mer, mindre eller lika mycket tid åt fritidssysselsättningar respektive umgänge med släkt och vänner som tidigare.

Tabell 33 Fritidssysselsättningar uppdelade på kön (procent)

Brukar	Antal ja	Män	Kvinnor
Passa barn	945	44,5	49,7
Handla, skjutsa	780	41,0	37,0
Vårda anhörig/annan	176	3,5	5,5
Föreningsarbete	696	39,9	30,1
Gymnastik, motion	433	25,2	18,4
Hobbyverksamhet, studiecirkel, terapi	459	20,3	25,3
Förtroendeuppdrag	253	19,1	6,7
Måla, snickra, handarbete	1 532	69,7	82,8
Trädgårdsarbete, friluftsliv	1 570	83,7	73,5
Annat	254	15,0	10,5

Skillnaden mellan mäns och kvinnors fritidssysselsättningar är inte så stora som männen ägnar sig mycket åt ägnar sig kvinnorna också mycket åt. De mest engagerande fritidssysselsättningarna för män respektive kvinnor är

Män	Procent	Kvinnor	Procent
Trädgårdsarbete, friluftsliv	84	Måla, snickra, handarbete	83
Måla snickra, handarbete	70	Trädgårdsarbete, friluftsliv	74
Passa barn	45	Passa barn	50

Vid en jämförelse mellan åldrarna märks inte någon tendens till att fritidssysselsättningarna ökar efter pensioneringen. Det är tvärtom så att man genomgående ägnar sig mindre åt fritidssysselsättningar med vissa undantag. Män som är mellan 65–69 år ägnar mer tid åt att passa barn och barnbarn än vad de gjort tidigare men i 70–74-årsåldern passar de i mindre utsträckning barn än vad de gjorde mellan 55–64. Kvinnor passar inte barn lika ofta när kvinnorna blir äldre som de gjorde mellan 55–64. Detta kan ju ha mer än en orsak. Kvinnorna blir ofta föräldrar tidigare än männen och män i 70-årsåldern och kvinnor över 65 har inte alltid barnbarn som behöver tillsyn. Dessutom handlar det om att orka. Brist på krafter kan också vara en anledning till att färre i den äldsta åldersgruppen ägnar sig åt att passa barn och barnbarn.

Det är ingen eller liten skillnad mellan sysselsättningskategorierna när det gäller fritidssysselsättningar som att hjälpa äldre, vårda anhörig, att ägna sig åt hobbyverksamhet eller att måla, snickra eller handarbete. Tio procent fler av arbetarna passar barn än tjänstemän och egenföretagare medan tolv procent fler av tjänstemännen och egenföretagarna deltar i föreningsarbete än vad arbetarna gör. Tjänstemännen motionerar och gymnastiserar mer än både arbetare och egenföretagare, 35 procent av tjänstemännen motionerar och bara 20 procent av egenföretagarna och arbetarna. Förtroendeuppdrag har tio procent fler tjänstemän än arbetare. Tio procent fler av egenföretagarna ägnar sig åt friluftsliv och trädgårdsskötsel.

44 procent av de pensionerade bedömer att de ägnar sig mer åt fritidssysselsättningar efter pensioneringen än före, 39 procent bedömer att det inte

skett någon förändring och 15 procent tror att de ägnar mindre tid åt fritidssysselsättningar. Bedömningen står sig också mellan åldersgrupperna.

Hur mycket tid ägnar de intervjuade åt sina fritidssysselsättningar? För 26 procent tar fritidssysselsättningarna mindre än fem timmar i veckan, 30 procent bedömer att det tar fem till nio timmar i veckan, för 23 procent tar det 10–20 timmar i veckan och en minoritet på 14 procent ägnar mer än 20 timmar i veckan åt sina fritidssysselsättningar.

Viljan att fortsätta arbeta efter pensioneringen har inte det samband med mängden och omfattningen av fritidssysselsättningar som förmodats. Typ av fritidssysselsättning skiljer inte ut några särskilt arbetsintresserade varken bland de pensionerade eller förvärvsarbetande med ett par undantag. Genomsnittligt ville 23 procent av de pensionerade, som ägnade sig åt fritidssysselsättningar, fortsätta arbeta när de pensionerades medan av dem som har politiska eller andra förtroendeuppdrag är det 28 procent som skulle vilja fortsätta. Skillnaden är dock för liten för att vara helt tillförlitlig. Likadant vill genomsnittligt 27 procent av de förvärvsarbetande som har fritidssysselsättningar fortsätta att arbeta efter pensioneringen. De som vårdar anhörig i eller utanför hemmet är dock mer intresserade av arbete än andra. 35 procent av dem vill arbeta hel- eller deltid och 24 procent vill bli pensionerade (genomsnittet för dem med fritidssysselsättningar som vill pensioneras ligger på 36 procent).

Den tid man ägnar åt fritidssysselsättningar är relativt jämnt fördelad mellan arbetare, tjänstemän och pensionerade. Egenföretagare har däremot mycket mindre tid åt fritidssysselsättningar än andra. 41 procent av dem ägnar mindre än fem timmar i veckan åt fritidssysselsättningar medan genomsnittligt 26 procent har så pass litet tid. Sjuk- och förtidspensionärer är också en grupp som inte kan ägna sig så mycket åt fritidssysselsättningar. Ålders-, delpensionärer och hemarbetande har mest tid åt fritidssysselsättningar, 50 procent av dem ägnar mer än tio timmar i veckan till sådant.

Inte heller tycks den tid som går åt till fritidssysselsättningar ha något samband med viljan att fortsätta arbeta efter pensioneringen. Genomsnittligt vill 27 procent av de 753 förvärvsarbetande, som uppgett hur mycket tid de ägnar åt fritidssysselsättningar, fortsätta arbeta. Hur mycket tid man än ägnar åt fritidssysselsättningar varierar viljan till arbete efter pensioneringen bara mellan 25 och 29 procent. Den högsta procentsiffran gäller dem som ägnar mest tid åt fritiden.

Tid åt fritidssysselsättningar	Vill fortsätta på hel- eller deltid (procent)
Mindre än fem timmar/vecka	25
5–9 timmar/vecka	23
10–20 timmar/vecka	26
Mer än 20 timmar/vecka	28

2.3.10 Fackföreningstillhörighet

Fackföreningstillhörighet och sysselsättning hör ihop och till en viss del näringsgren också.

De intervjuades svar har delats in i sex svarsalternativ.

- Ej medlem
- Tillhör/tillhört LO
- Tillhör/tillhört TCO
- Tillhör/tillhört SACO/SR
- Tillhör/tillhört annat
- Tveksam, ej svar

Tabell 35 De intervjuades fackföreningstillhörighet i förhållande till ålder och kön (procent)

	Antal	Alla	Män	Kvinnor	Män		Kvinnor	
					55-64	65-74	55-64	65-74
Antal svar		2 002	957	1 045	537	420	558	486
Ej medlem	702	35,0	22,9	46,1	19,9	27,0	34,9	59,1
Tillhör/tillhört LO	755	37,7	46,5	29,6	45,6	47,6	36,0	22,4
Tillhör/tillhört TCO	325	16,2	17,4	15,1	20,8	13,0	19,7	9,7
Tillhör/tillhört SACO/SR	63	3,1	4,3	2,1	4,6	3,8	2,5	1,4
Tillhör annat	63	3,1	5,4	1,1	5,6	5,0	1,4	0,4
Tveksam	97	4,8	3,5	6,1	3,5	3,6	5,5	7,0
Totalt	2 005	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Av samtliga intervjuade (de pensionerade tillfrågades om vilken fackförening de hade tillhört) är eller har 74 procent av männen varit medlemmar i någon fackförening. Siffran för kvinnorna är 48 procent. Åldern skiljer kvinnorna åt mer än männen - 60 procent av kvinnorna under 65 år är eller har varit fackföreningsmedlemmar mot endast 34 procent av kvinnorna över 65 år. Detta har säkert sin grund i att kvinnor tidigare var förvärvsarbetande i mycket mindre utsträckning än nu. Mellan äldre och yngre män är det bara fem procent färre av de äldre som inte har varit medlemmar. Av fackföreningsmedlemmarna tillhör 63 procent LO-kollektivet, 27 procent TCO, fem procent SACO/SR och fem procent annat.

Tabell 36 Viljan att arbeta hos förvärvsarbetande i förhållande till fackföreningstillhörighet (procent)

	Antal svar	Inte arbeta alls	Vill fortsätta		Annat	Tveksam	Totalt	Alla som vill fortsätta arbeta överhuvudtaget
			på heltid /deltid	del av år/ibland				
Inte medlem	139	31,7	34,6	23,1	0,7	9,9	100,0	57,7
Tillhör LO	336	48,2	20,9	20,9	0,3	9,7	100,0	41,8
Tillhör TCO	179	38,6	21,2	28,0	0,6	11,7	100,0	49,2
Tillhör SACO/SR	37	32,4	24,3	27,0	5,4	10,8	100,0	51,3
Tillhör annat	31	61,3	16,1	12,9	3,2	6,5	100,0	29,0
Tveksam	28	32,1	35,7	25,0	-	7,2	100,0	60,7

Viljan att arbeta efter pensioneringen är störst hos icke-medlemmarna, 39 procent av dem är egenföretagare. Tveksamma ligger ännu högre i vilja att fortsätta arbeta, men utgör en statistiskt sett för liten grupp för att vara representativ.

Om man bortser från dem som tillhör "annat", där t. ex. 18 SALF-medlemmar ingår, är det LO- och TCO-medlemmarna som är minst intresserade av att fortsätta arbeta.

Tabell 37 Viljan hos pensionerade att fortsätta arbeta när de pensionerades i förhållande till fackföreningstillhörighet (procent)

	Antal svar	Ville bli pens.	Ville fortsätta på heltid /deltid	Annat	Tvek-sam	Totalt
Ej medlem	235	79,1	17,1	0,7	3,1	100,0
Tillhört LO	373	75,5	20,2	0,8	3,5	100,0
Tillhört TCO	129	79,6	19,7	–	0,7	100,0
Tillhört SACO/SR	24	72,4	19,0	–	8,6	100,0
Tillhört annat	27	74,1	22,2	–	3,7	100,0
Tveksam	34	76,6	18,0	–	5,4	100,0

Bland de pensionerade finns det mindre anledning att ana ett samband mellan fackföreningstillhörighet och viljan att fortsätta arbeta efter pensioneringen. De siffror i tabell 37 som antyder att LO-medlemmar är mindre intresserade av att fortsätta arbeta än TCO- och SACO/SR-medlemmar är förmodligen mer en funktion av andelen arbetare i LO och tjänstemän i TCO och SACO/SR. Bland LO-medlemmarna är 86 procent arbetare, inom TCO och SACO/SR är 95 procent tjänstemän. Att de pensionerades vilja till arbete vid pensioneringen inte överensstämmer med vad de förvärvsarbetande önskar, har redan redovisats i avsnittet om sysselsättning. Arbetarna – i det här fallet LO-medlemmarna – är den grupp som har mest stabila värden vid en jämförelse mellan förvärvsarbetande och pensionerade och blir därmed den grupp som uppger sig vara mest intresserad av att fortsätta arbeta när de pensionerades.

2.3.11 Anställning – arbetsgivare

De anställda bland de intervjuade blev tillfrågade om de var privat-, kommunalt (primär- eller landstingskommunalt) eller statligt anställda. Bland de kommunalt anställda utgör kvinnor i lägre avlönade befattningar en relativt stor andel. Enligt de kommunala pensionsavtalen utgör pensionsåldern för merparten av dessa kvinnor 63 år, vid vilken tidpunkt skyldighet föreligger att lämna anställningen. Avtalen ger dock visst utrymme för fortsatt anställning efter 63 års ålder. Det förekommer att sådana arbetstagare medges att kvarstå i sin anställning åtminstone intill 65 års ålder.

Alla offentligt anställda har gemensamt att de har små möjligheter att stanna kvar i arbete sedan de nått den för deras befattning övre gränsen för pension. De kan få rycka in för att utföra tillfälliga arbetsuppgifter men något varaktigt

anställningsförhållande är sällsynt. Inom privata sektorn bör det finnas större möjligheter att få stanna kvar i arbete men trycket från omgivningen bidrar möjligen till att man går vid uppnådd pensionsålder och trycket är förmodligen större på en stor arbetsplats än på en mindre.

Tabell 38 Ålder och könsfördelning hos anställda i förhållande till slag av arbetsgivare (procent horisontellt)

	Alla	Män	Kvinnor	Män		Kvinnor	
				55-59	60-64	55-59	60-64
Antal svar	666	350	316	220	135	205	113
Kommun, landsting	200	23,5	76,5	14,5	9,0	51,0	25,5
Staten	114	69,9	30,1	45,1	23,9	21,2	8,8
Privat	352	63,5	36,5	39,0	24,5	22,2	14,2

Ytterligare 22 personer hade anställning, 13 män och nio kvinnor, samtliga över 65 år. Utav dessa är två kommunalt anställda, fem statligt och 15 privat anställda. Tre av de privat anställda och en av de statligt anställda var över 70 år.

Om man tittar på fördelningen av kvinnorna respektive männen på arbetsgivare ser det ur så här (procent).

	Män	Kvinnor
Kommun, landsting	13	17
Staten	22	11
Privat	63	41
Totalt	100	100

Tabell 39a Viljan hos förvärvsarbetande att arbeta efter pensioneringen i förhållande till arbetsgivare (procent horisontellt)

	Antal svar	Vill inte arbeta alls	Vill fortsätta arbeta heltid eller deltid	Alla som vill fortsätta arbeta överhuvudtaget
Kommun, landsting	202	41,1	22,9	48,8
Staten	114	50,0	18,4	41,2
Privat	351	44,2	22,5	43,6

Tabell 39b Viljan hos förvärvsarbetande män och kvinnor att arbeta efter pensioneringen i förhållande till arbetsgivare (procent horisontellt)

	Alla som vill fortsätta arbeta hel/deltid		Alla som vill fortsätta överhuvudtaget	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Kommun, landsting	23,0	24,7	43,9	53,3
Staten	19,5	16,7	45,1	30,6
Privat	22,5	22,4	43,3	42,5

Kvinnorna inom kommuner och landsting är avgjort mest intresserade av att fortsätta arbeta efter pensioneringen. Siffrorna måste ses mot den bakgrund att de flesta av dem når pensionsgränsen inom sitt yrke före 65 års ålder.

Det kan vara intressant att jämföra siffrorna i tabell 39b med svaren från de pensionerade.

Tabell 40a Viljan hos pensionerade män och kvinnor att fortsätta arbeta när de pensionerades i förhållande till arbetsgivare (procent horisontellt)

	Alla som ville fortsätta på hel- eller deltid	
	Män	Kvinnor
Kommun, landsting	25,0	21,3
Staten	12,8	20,0
Privat	18,6	19,0

Pensionerade män, som varit kommunalt anställda, är mer intresserade av att fortsätta arbeta än kommunalanställda kvinnor som pensionerats. 21 procent av de kommunalt pensionerade männen är under 65 år och 22 procent av kvinnorna.

De pensionerade tillfrågades om de hade fått vara kvar på arbetsplatsen efter pensioneringen. Svaren i förhållande till arbetsgivare återges i tabell 40b.

Tabell 40b Möjlighet att stanna kvar på arbetsplatsen efter pensioneringen i förhållande till typ av arbetsgivare (procent)

	Antal svar	Säkert	Kanske	Måste sluta	Vet ej	Totalt
Kommun, landsting	179	53,1	10,6	27,9	8,4	100,0
Staten	128	46,8	10,2	36,7	6,3	100,0
Privat	400	49,7	10,0	31,3	9,0	100,0

Det är färre bland dem som pensionerats från en kommunal anställning som tror att de var tvungna att sluta än bland dem som arbetat statligt eller privat.

En försiktig slutsats kan vara att typ av arbetsgivare spelar roll för om man

vill fortsätta arbeta eller ej efter pensioneringen, men att detta i sin tur är kanske mer betingat av de pensionsavtal som arbetsgivare och anställda träffat inom respektive sektor.

2.3.12 Ledande befattning

Har den befattning man har i sitt yrke något samband med viljan att fortsätta arbeta efter pensioneringen? Skall man dra slutsats av de 18 arbetsledare, som tillhör SALF, så medför inte den ledande befattningen att man vill fortsätta arbeta efter pensioneringen. Nu är SALF-medlemmarna mycket få och det är därför tveksamt om deras svar är representativa för alla arbetsledare.

Frågan till egenföretagarna löd: Hur många var anställda på ert företag/er gård? Svartalternativen var Bara jag själv eller familjen, 1-9 anställda och 10 eller fler anställda. Egenföretagarna är så få i undersökningen att de senare svartalternativen är sammanslagna till ett, en eller fler anställda.

De anställda besvarade frågan om de ledde eller övervakade någons arbete på sin arbetsplats med ja eller nej.

Tabell 41a Viljan hos förvärsarbetande anställda att fortsätta arbeta efter pensioneringen i förhållande till om man har ledande befattning (procent horisontellt)

	Antal svar	Vill inte fortsätta arbeta	Vill fortsätta arbeta		Alla som vill fortsätta arbeta
			på heltid/deltid	del av år/ibland	
Arbetsledare	205	42,1	18,4	27,4	45,8
Icke arbetsledare	475	44,2	23,4	19,2	42,6

De som är arbetsledare är mindre intresserade av att fortsätta arbeta på hel- eller deltid än de som inte är arbetsledare, men dessa är mindre intresserade än arbetsledarna när det gäller alla former av arbete sammanlagt.

Tendensen hos egenföretagarna är däremot klar. Har man haft anställda är man avgjort mer intresserad av att fortsätta arbeta än om man har varit ensam.

Tabell 41b Viljan hos förvärsarbetande egenföretagare att fortsätta arbeta efter pensioneringen i förhållande till om de har anställda eller ej (procent horisontellt)

	Antal svar	Vill inte fortsätta arbeta	Vill fortsätta arbeta		Alla som vill fortsätta arbeta
			på heltid/deltid	del av år/ibland	
Har anställda	35	11,4	48,6	31,4	80,0
Arbetar ensam	58	31,0	31,0	27,6	58,6

Av de 224 pensionerade, som varit anställda arbetsledare, ville 16 procent fortsätta arbeta efter pensioneringen, mot 20 procent av de 490 som inte haft ledande befattning.

De 122 pensionerade egenföretagarna svarar tvärtom. 15 procent av de 72 som inte haft andra anställda än familjen ville fortsätta efter pensioneringen. Däremot ville 36 procent av de 50 egenföretagarna med en eller flera anställda fortsätta arbeta.

En förklaring till skillnaden i inställning kan ju vara att medan egenföretagaren är högsta instans på arbetsplatsen så befinner sig den anställda arbetsledaren mellan arbetsgivaren och de anställda. Säkert medför mellanställningen många gånger påfrestningar. På frågan om de varit nöjda eller missnöjda med sin arbetssituation, svarar 71 procent av de pensionerade arbetsledarna att de varit mycket nöjda och 29 procent att de varit ganska nöjda eller missnöjda (sju procent var missnöjda).

dande befattning uppger sig ha varit mindre nöjda än arbetsledarna, bara 58 procent förklarar att de varit mycket nöjda och 41 procent att de varit ganska nöjda eller missnöjda (sju procent var missnöjda).

Ingen av de pensionerade egenföretagarna, som haft anställda, har varit missnöjda med sin arbetssituation. 72 procent har varit mycket nöjda och 28 procent ganska nöjda. 54 procent av egenföretagarna utan anställda förklarar sig ha varit mycket nöjda mot 58 procent av de ickearbetsledande anställda. 45 procent har varit ganska nöjda eller missnöjda (fyra procent var missnöjda).

Man kan ana att de positiva upplevelserna i arbetet i förhållande till ledande befattning inte har så stort samband med om man vill fortsätta arbeta.

Det finns ju hos alla en långt gående förmåga att anpassa sig till rådande förhållanden. Förmågan skiftar från individ till individ och det är varken bra att vara alltför mycket anpassningsbar eller alltför litet. Alla attitydfrågor av det här slaget snedvrides av anpassningstendensen och också av viljan att framstå som medgörlig. Det är inte en tillräcklig förklaring till att de som varit anställda som arbetsledare minns arbetet som positivt fast de inte vill fortsätta arbeta men en del av förklaringen. En annan del av förklaringen kan vara att de identifierar sig med arbetsplatsen mer än andra anställda gör och utifrån det förklarar sig mycket nöjda med arbetet.

Sammanfattningsvis delar sig uppfattningarna när det gäller regelbundet eller oregelbundet arbete. Förvärvsarbetandes och pensionerades arbetsmiljö kan bara jämföras beträffande hel- eller deltidsarbete. Vid en sådan jämförelse förefaller det som man hellre vill fortsätta arbeta efter pensioneringen, om man inte har eller inte har haft arbetsledande befattning. Gäller det även oregelbundet arbete så är däremot de förvärvsarbetande arbetsledarna i majoritet för att fortsätta efter pensioneringen. Egenföretagarna som har eller har haft anställda är mycket mer intresserade av att fortsätta arbeta efter pensioneringen än de egenföretagare som arbetar eller har arbetat ensamma. Ensamma egenföretagare är likväl betydligt mer intresserade av arbete efter pensioneringen än anställda vare sig dessa är eller har varit arbetsledare.

2.3.13 *Arbetar hel- eller deltid, timmar per vecka*

Arbetsmarknaden är bl. a. uppdelad på så sätt att en majoritet kvinnor deltidsarbetar medan en ännu större majoritet män heltidsarbetar. Delpensionsreformen år 1976 har förändrat bilden något för männens del. Det är

huvudsakligen män som har delpension eftersom det krävs att man har arbetat mer än halvtid för att kunna bli berättigad till delpension.

Vilka är mest intresserade av att fortsätta arbeta efter pensioneringen? De som arbetat heltid och inte är vana vid så mycket fritid borde kanske ha mest behov av att få fortsätta arbeta efter pensioneringen. De som arbetat deltid har kanske insett vikten av två världar i balans med varandra. I avsnittet redovisas först de förvärvsarbetandes syn på det hela.

I undersökningen är arbetstiden indelad i antal timmar per vecka enligt nedanstående klasser:

1- 9	40-42
10-19	43-45
20-24	46-49
25-29	50-59
30-39	60 timmar eller mer

I tabell 42 är klasserna hopslagna två och två utom 30-39 t/v och 40-42 t/v. Det är svårt att dra gränsen för del- och heltidsarbete, eftersom hel vecka för en del arbetstagare innebär mindre än 40 timmar.

Tabell 42 Fördelningen hel- och deltidsarbetande efter kön och ålder (procent)

	Män	Kvinnor	Män		Kvinnor	
			55-59	60-64	55-59	60-64
Antal svar	428	340	255	166	217	120
1-19	4,4	12,9	2,8	7,1	10,5	17,1
20-29	9,8	37,4	2,6	20,5	35,5	40,9
30-39	8,1	18,6	7,7	8,5	20,6	15,4
40-42	62,2	21,9	70,8	49,8	23,8	18,1
43-49	4,6	0,7	5,7	3,0	0,5	1,1
50-60 eller mer	9,2	1,9	8,5	9,6	2,2	1,5
Ej svar	1,9	6,4	1,8	1,5	6,9	5,7
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

I tabellen kan man se att 50 procent av kvinnorna arbetar mindre än 29 timmar i veckan. Bara 14 procent av männen arbetar lika litet. Det är mycket mindre spridning på männens arbetstider än kvinnornas, 75 procent av männen arbetar mellan 30-49 timmar i veckan. Den låga spridningen är ännu mer märkbar bland de yngre männen, 55-59 år. Av dem arbetar 84 procent 30-49 timmar i veckan. Motsvarande siffra hos de jämnåriga kvinnorna är 45 procent.

Det finns en tydlig nedtrappning i arbetstid hos de äldre förvärvsarbetande, om man förutsätter att dessa tidigare har arbetat i samma omfattning som de yngre nu gör. 27 procent av de äldre männen arbetar mindre än 30 timmar i veckan mot fem procent av de yngre. 58 procent av de äldre kvinnorna arbetar mindre än 30 timmar i veckan medan de yngre bara gör det till 46 procent.

16 personer, 14 män och två kvinnor, uppger att de arbetar 60 timmar i

veckan eller mer. Männan är lika fördelade mellan åldersgrupperna, fränsett att en av dem är över 65 år. Bägge kvinnorna tillhör åldersklassen 55-59 år.

Inom vilka näringsgrenar arbetar man deltid? Det vanligast förekommande mönstret är att det är fler inom varje näringsgren som arbetar heltid. Motsatsen gäller däremot för socialvård och undervisning. Inom samfärdsel, post, tele är det ovanligt med deltid och det är inte heller särskilt vanligt inom byggnadsindustrin och den offentliga förvaltningen.

Deltid har visst samband med vilken arbetsgivare man har. Bland de 202 kommunalt anställda arbetar 43 procent mindre än 30 timmar i veckan medan motsvarande siffra för de 114 statligt anställda är 14 procent. Bland de 444 privatanställda är det 29 procent som arbetar mindre än 30 timmar i veckan.

Alla förvärvsarbetande tillfrågades om de var nöjda med arbetstidens längd och om de vill ha kortare eller längre arbetstid. 21 procent av de förvärvsarbetande vill ha kortare arbetstid. Det är främst de som arbetar 40-42 timmar eller mer som önskar det. Tre procent av alla förvärvsarbetande vill ha längre arbetstid men av dem är det bara en procent som arbetar under 30 timmar i veckan.

Tabell 43 Viljan hos förvärvsarbetande att fortsätta arbeta efter pensioneringen i förhållande till arbetstid per vecka (procent)

Timmar/vecka	Antal svar	Inte arbeta alls	Alla som ville fortsätta		Annat	Tveksam	Totalt	Alla som vill fortsätta arbeta
			på hel- eller deltid	eller del av år/ibland				
1-19	63	36,5	23,8	25,4	-	14,3	100,0	49,2
20-29	168	45,8	23,2	22,7	0,6	7,7	100,0	45,9
30-39	98	38,8	22,5	28,6	-	10,1	100,0	51,1
40-42	341	44,6	23,8	20,5	1,2	9,9	100,0	44,3
43-49	22	36,4	22,8	31,8	-	9,0	100,0	54,6
50-60 eller mer	47	19,6	52,2	23,9	2,2	2,1	100,0	76,1

Viljan att fortsätta arbeta efter pensioneringen har hos de förvärvsarbetande inte något samband med hur lång arbetstid man har per vecka om man inte tillhör den grupp som har extremt lång arbetstid. Dessa 47 förvärvsarbetande, av vilka mer än hälften fortsätta arbeta efter pensioneringen, är 62 procent sysselsatta som egenföretagare, 32 procent tjänstemän och sex procent arbetare. Det är en liten grupp med differensen mellan arbetsviljan hos dessa och övriga är så stor att den inte kan betraktas som slumpmässig. Att man vill fortsätta arbeta, när man redan arbetar jämt, kan ju enklast förklaras med att det är detta man är van vid och fullständig pensionering skulle innebära en alltför stor förändring. Det är också till stor del egenföretagarna som har så lång arbetstid. De har ju möjligheter att påverka sin pensioneringstidpunkt på ett annat sätt än anställda som har små utsikter att få stanna kvar i arbete efter pensioneringen. Det är dessutom möjligt att den egna verksamheten trots den stora arbetsbördan ger mer arbetstillfredsställelse än vad en anställning kan ge.

De pensionerade har bara haft möjlighet att svara om de huvudsakligen arbetade hel- eller deltid när de förvärvsarbetade och några jämförelser med dem som arbetar mer än 40 timmar per vecka kan därför inte ske.

Tabell 44 Viljan hos pensionerade att fortsätta arbeta efter pensioneringen i förhållande till den arbetstid de haft per vecka (procent)

	Antal svar	Ville bli pens.	Alla som ville fortsätta på hel- el. deltid	Annat	Tveksam	Totalt
Heltid	711	76,2	17,2	0,6	6,0	100,0
Deltid	126	73,0	24,6	–	2,4	100,0

25 procent av de pensionerade som varit deltidsarbetande och 20 procent av dem som varit heltidsarbetande är under 65 år.

Det finns en skillnad mellan hel- och deltidsarbetandes vilja att fortsätta, när de pensionerades. De som tidigare arbetat deltid ville visserligen inte arbeta heltid men gärna deltid medan de heltidsarbetande, som ville fortsätta, helst också ville fortsätta på heltid.

När det gäller de deltidsarbetande, som är kommunalt anställda, 38 procent av dem som arbetar mindre än 30 timmar i veckan, kan man också förmoda att önskan om arbete efter pensioneringen har samband med låg pensionsålder. Eftersom 55 procent av de deltidsarbetande är privatanställda, som huvudsakligen pensioneras vid 65 års ålder, fordras ytterligare förklaringar. Enligt de inledande synpunkterna i detta avsnitt skulle deltidsarbete kunna medföra att man önskar arbeta efter pensioneringen eftersom man har erfarenhet av mer balanserade förhållanden mellan arbete och fritid. I viss mån förefaller det antagandet ha bekräftats.

2.3.14 Storlek på arbetsplats

Storleken på arbetsplats har indelats i tre grupper efter antalet anställda.

Mindre än 5

5–50

fler än 50

Frågan om anställda på arbetsplatsen ställdes såväl till egenföretagare som till anställda. De flesta egenföretagare var dock ensamföretagare och de som hade anställda var så få att svaren i detta avsnitt enbart gäller anställda, dvs. arbetare och tjänstemän.

Tabell 45 Vilja hos förvärvsarbetande arbetare och tjänstemän att fortsätta arbeta efter pensioneringen i förhållande till storleken på deras arbetsplats (procent)

	Antal svar	Inte arbeta alls	Vill fortsätta		Annat	Tveksam	Totalt	Alla som vill fortsätta arbeta
			på heltid/ deltid	del av år/ ibland				
Mindre än 5	96	31,3	25,0	27,1	1,0	15,6	100,0	52,1
5-50	259	44,4	17,4	26,6	1,2	10,4	100,0	44,0
Fler än 50	319	45,8	24,7	17,5	0,6	11,4	100,0	42,2

Anställda på små arbetsplatser och anställda på stora arbetsplatser är mer intresserade av hel- eller deltidsarbete efter pensioneringen än de som arbetar på medelstora. Är skillnaden reell eller finns det andra samband som förvillar svarsresultaten? Ser man till alla former av arbete efter pensioneringen, så är intresset för arbete störst på de små arbetsplatserna – 52 procent respektive 42 procent på medelstora och stora arbetsplatser. Svarsalternativet "vill inte arbeta alls" användes minst av dem som arbetar på en liten arbetsplats, bara 31 procent, mindre än en tredjedel, svarar att de inte vill fortsätta.

Typ av arbetsgivare kan antyda någon förklaring till resultaten ovan. De kommunalanställda är ju ganska intresserade av att arbeta efter pensioneringen och de är kanske uppdelade på små arbetsplatser som hemsamariter t. ex. eller på stora som sjukvårdspersonal.

Allmänt är att de små arbetsplatserna är få. 60 procent av dem som arbetar på små arbetsplatser är privat anställda, 34 procent är kommunalt anställda och övriga sex procent statsanställda. 70 procent av dem som arbetar på små arbetsplatser är kvinnor och hälften av dem arbetar privat och hälften kommunalt. 60 procent av kvinnorna på små arbetsplatser arbetar deltid mot 20 procent av männen. 25 procent av kvinnorna vill ha arbete efter pensioneringen och 19 procent av männen.

Man kan sammanfatta att arbetsplatsens storlek har samband med viljan att arbeta efter pensioneringen när det gäller arbetsplatser med fem eller färre anställda. Något samband i övrigt med arbetsplatsens storlek kan inte säkert påvisas men det finns en tendens att de anställda på större arbetsplatser är något mindre benägna att fortsätta arbeta efter pensioneringen än andra.

2.3.15 Antal år i samma arbete

Man byter inte arbete ofta, åtminstone inte i de intervjuade åldersgrupperna. Tio procent av de förvärvsarbetande och åtta procent av de pensionerade har arbetat mindre än fem år i sitt nuvarande arbete, övriga längre.

Kvinnorna har varit kortare tid på sina arbeten än männen.

	Förvärvsarbetande		Pensionerade	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Mindre än fem år	41	59	45	55
Mer än fem år	58	42	57	43

Att kvinnor i regel har varit kortare tid i sitt arbete än män, är nog snarare betingat av att de kommit ut sent på arbetsmarknaden än av ombytlighet.

Man byter oftare arbete i storstäderna, åtminstone visar intervju svaren att det är fler i storstäderna som varit mindre än fem år i samma arbete än på övriga orter och på landsbygden, 15 procent i storstäderna mot sju procent på övriga orter och landsbygden.

De som är mycket nöjda med sina arbetsuppgifter byter mer sällan arbete än de som är mindre nöjda men skillnaden är liten. Deltidsarbetande har varit kortare tid i sitt arbete än heltidsarbetande, 15 procent av de deltid arbetande har varit fem år eller mindre i sitt senaste arbete mot åtta procent av de heltidsarbetande. Att det är kvinnor som har deltid förklarar en del.

De pensionerades uppgifter överensstämmer inte helt med de förvärvsarbetandes. I pensionärsgruppen är stockholmarna sitt arbete trogna i lika stor utsträckning som de som bor på landsbygden. 95 procent har varit i samma arbete i fem år eller mer mot genomsnittligt 89 procent av dem på annan bostadsort.

Tabell 46a Viljan hos förvärvsarbetande anställda att fortsätta arbeta efter pensioneringen i förhållande till antal år i samma arbete (procent)

	Antal svar	Inte arbeta alls	Vill fortsätta		Annat	Tveksam	Totalt	Alla som vill fortsätta arbeta
			på heltid/deltid	del av år/ibland				
Mindre än 5 år	75	37,3	26,7	33,3	—	2,7	100,0	60,0
Mer än fem år	598	45,0	22,1	22,4	0,8	9,7	100,0	44,5

Tabell 46b Viljan hos pensionerade att fortsätta arbeta när de pensionerades i förhållande till antal år i arbetet (procent)

	Antal svar	Ville bli pens.	Ville fortsätta på heltid/deltid	Annat	Tveksam	Totalt
Mindre än fem år	30	80,0	20,0	—	—	100,0
Mer än fem år	445	75,1	18,2	0,9	5,6	100,0

Den differens som finns mellan dem som varit längre tid och dem som varit kortare tid än fem år i sitt senaste arbete är när det gäller förvärvsarbetande är större än slumpvariationen. De som arbetat mindre än fem år i sitt senaste arbete är också mycket mer intresserade av arbete efter pensioneringen än de som arbetat längre tid, om man ser till alla typer av arbete. 60 procent av de förvärvsarbetande med mindre än fem år i arbetet vill fortsätta mot 45 procent av dem med längre tid. De pensionerade som arbetat mindre än fem år i sitt senaste arbete är så få att siffrorna beträffande dem är osäkra.

Det kan när det gäller kvinnor ha samband med en sen debut i förvärvslivet och att man tycker det känns för tidigt att pensioneras efter bara några års yrkesverksamhet.

Kanske är den som nyligen bytt arbetssituation litet piggare, litet mer öppen för andra lösningar än de konventionella. Det finns dock inget utrymme i undersökningen för sådana tolkningar. Det enda man kan fastställa när det gäller den tid man varit i sitt arbete är att kortare tid än fem år förefaller ha samband med intresset för att fortsätta arbeta efter pensioneringen.

2.3.16 Stämningen bland arbetskamraterna

De intervjuade hade sex svarsalternativ. Ett för dem som inte har eller inte haft några arbetskamrater, ett för de tveksamma och i övrigt skalan från mycket bra till mycket dålig. 62 procent av samtliga svarande valde svarsalternativet mycket bra, 24 procent ganska bra och endast två procent ganska eller mycket dålig. Tio procent har inte eller har inte haft arbetskamrater och en procent är tveksam. När man granskar svaren i förhållande till vilja att arbeta efter pensioneringen, förefaller skiljelinjen gå mellan mycket bra och ganska bra. I den följande diskussionen behandlas alltså mycket bra-svar för sig och mot dem ställs ganska bra, ganska dålig och mycket dålig.

Kvinnor och män bedömer stämningen bland arbetskamraterna ungefär likadant, kvinnorna är litet mer positiva. 71 procent av kvinnorna tycker stämningen är/var mycket bra mot 67 procent av männen. Pensionerade bedömningar av den stämning som varit är mer positiva än de förvärvsarbetandes. 60 procent av de förvärvsarbetande tycker att stämningen är mycket bra mot 70 procent av de pensionerade.

Tabell 47 Viljan hos förvärvsarbetande anställda att fortsätta arbeta efter pensioneringen i förhållande till hur de bedömer stämningen bland sina arbetskamrater (procent horisontellt)

	Antal svar	Vill inte fortsätta arbeta	Vill fortsätta arbeta		Alla som vill fortsätta arbeta
			på heltid/ deltid	del av år/ ibland	
Mycket bra	411	46,0	22,9	22,4	45,3
Ganska bra	214	(42,9)	(18,2)	(26,6)	(44,9)
Ganska dålig	17	234	43,6	18,4	26,9
Mycket dålig	3				
Har inga arbetskamrater	26	23,1	26,1	15,4	41,5

() Gäller enbart dem som svarat ganska bra.

68 procent av egenföretagarna, som tycker stämningen är mycket bra bland arbetskamraterna, vill fortsätta arbeta efter pensioneringen. 71 procent av egenföretagarna, som inte haft arbetskamrater, vill fortsätta arbeta.

De som tycker att stämningen bland arbetskamraterna är mycket bra är lika villiga att fortsätta arbeta efter pensioneringen på hel- eller deltid som de som tycker att stämningen bara är ganska bra.

Tabell 48 Viljan hos pensionerade att fortsätta arbeta när de pensionerades i förhållande till hur de bedömde stämningen bland sina arbetskamrater (procent)

	Antal svar	Ville bli pens.	Ville fortsätta på heltid/deltid	Annat	Tveksam	Totalt
Mycket bra	544	77,4	19,3	0,3	2,9	100,0
Ganska bra	171	(74,9)	(20,3)	(1,0)	(4,0)	(100,0)
Ganska dålig	12	190 7)	75,8	19,5	1,0	3,4
Mycket dålig	7					
Hade inga arbetskamrater	93	77,5	16,5	-	4,3	100,0

() Gäller enbart dem som svarat ganska bra.

Det finns inget samband hos de pensionerade mellan stämningen bland arbetskamraterna och viljan att fortsätta arbeta.

Ett gott förhållande till arbetskamraterna ökar inte viljan att fortsätta arbeta efter pensioneringen vare sig det gäller dem som nu förvärvsarbetar eller de pensionerade.

2.3.17 Positiva och negativa upplevelser i arbetet

Vid intervjun ställdes två åtskilda frågor om positiva och negativa upplevelser i arbetet. Frågorna var skilda åt för att den intervjuade skulle få tillfälle att ge en nyanserad bild av sin arbetssituation. Att man finner negativa sidor i arbetssituationen utesluter inte att det finns positiva också. De intervjuade tillfrågades också om de var nöjda med sina arbetsuppgifter. De positiva och negativa synpunkterna på sitt senaste arbete fick de intervjuade svara fritt på.

Tabell 49 Viljan hos förvärvsarbetande anställda att fortsätta arbeta efter pensioneringen i förhållande till hur de trivs med arbetsuppgifterna (procent horisontellt)

	Antal svar	Vill fortsätta		Alla som vill fortsätta överhuvudtaget
		på hel- eller deltid	del av år/ibland	
Mycket nöjd	347	23,1	24,5	47,6
Ganska nöjd	297	22,6	21,6	44,2
Ganska missnöjd	21	14,3	28,6	42,9
Mycket missnöjd	2	(1)	-	(1)

() Absoluta tal.

De nöjda vill hellre fortsätta arbeta än de mindre nöjda men skillnaden är liten. Räknas alla former av arbete, vill 48 procent av de mycket nöjda fortsätta arbeta mot 44 procent av de ganska nöjda. Bland egenföretagarna vill 68 procent av de mycket nöjda och 65 procent av de ganska nöjda fortsätta arbeta.

De pensionerades svar överensstämmer med de anställdas. 21 procent av de

mycket nöjda ville fortsätta arbeta när de pensionerades och 17 procent av de ganska nöjda ville detsamma, medan endast tio procent av de 30 som varit ganska missnöjda ville fortsätta arbeta när de pensionerades.

Positiva upplevelser i arbetet

De vanligaste svaren var i tur och ordning:

	Antal svar	Procent
Att trivas med arbetsuppgifterna	790	45
Att vara tillsammans med arbetskamrater, arbetsgemenskapen	471	27
Självständigt, fritt, att vara sin egen	395	23
Att träffa folk, kunder	394	22
Att tjäna pengar, att ha en inkomst, det ekonomiska utbytet, lönen	207	12
Att ha något att göra, att komma hemifrån	129	7
Jag tycker att jag lär mig något, jag får utveckla mig själv	121	7
Bra arbetstider	119	7
Sköta en uppgift, göra en insats	52	3
Jag har kommit framåt på min arbetsplats, har avancerat, karriären	24	1
Hjälpa människor	22	1
Bra företag, bra arbetsledning	14	1

De intervjuade fick ge flera svar.

32 personer kunde inte nämna någon fördel med sitt senaste arbete och 98 personer var tveksamma.

Män och kvinnor nämner ungefär samma positiva upplevelser i arbetet. De tre vanligaste svarsalternativen för män respektive kvinnor var dessa.

Män (procent)		Kvinnor (procent)	
Att trivas med arbetsuppgifterna	47	Att trivas med arbetsuppgifterna	43
Självständigt, fritt, att vara sin egen	30	Träffa folk, kunder	32
Arbetsgemenskapen, arbetskamraterna	23	Arbetsgemenskapen, arbetskamraterna	31

Äldre och yngre svarar inte riktigt lika. I viss mån kan anledningen vara att bilden av hur man upplevde arbetet blir grövre ju längre tid det går sen man pensionerades. Medan männen mellan 55–59 år likställer arbetsuppgifterna, 38 procent, och självständigheten i arbetet, 36 procent, minns männen mellan 70–74 år i allra första hand trivseln med arbetsuppgifterna, 53 procent. I andra hand för de äldre männen kommer arbetsgemenskapen, arbetskamraterna, 31 procent. 13 procent har både nämnt att träffa folk och ha en inkomst men i övrigt har de äldre männen bara strösvår. De yngre nämner också arbetsgemenskapen, 18 procent, att träffa folk, 15 procent, att tjäna pengar, tolv procent, och att utveckla sig, avancera, nio procent.

Kvinnorna är mer stabila i sina bedömningar. Det är precis lika många i den

yngha åldersgruppen, 55–59 år, som tycker att arbetsuppgifterna är positiva som tycker att det är en fördel att träffa folk, 40 procent. 18 procent av de pensionerade kvinnorna mellan 70 och 74 år tycker att det är positivt att tjäna pengar, ingen annan åldersgrupp har framfört detta i så stor utsträckning.

Har det som upplevs som fördelar i arbetet någon effekt på viljan att arbeta efter pensioneringen? Är man kanske mer villig att fortsätta arbeta om man uppskattar arbetsuppgifterna än om man i första hand tycker det är bra att ha en inkomst?

Tabell 50a Viljan hos förvärvsarbetande anställda att fortsätta arbeta efter pensioneringen i förhållande till upplevda fördelar med senaste arbetet (procent horisontellt)

	Antal svar	Inte arbeta alls	Vill fortsätta		Vill fortsätta arbeta överhuvudtaget
			på hel- eller deltid	del av år/ibland	
Arbetsuppgifterna	289	42,5	22,5	25,3	47,8
Självständigt, fritt	170	49,4	21,8	21,2	43,0
Träffa folk, kunder	170	36,3	26,3	27,5	53,8
Arbetskamraterna	156	46,8	23,1	22,2	45,3
Att tjäna pengar	85	40,0	22,4	27,1	49,5
Bra arbetstider	62	41,9	29,0	24,2	53,2
Att ha något att göra	62	38,7	22,6	25,8	48,4
Att utveckla sig	53	32,1	34,0	30,2	64,2

De som uppskattar att de utvecklar sig, lär sig något, vill allra helst fortsätta arbeta efter pensioneringen, 34 procent på hel- eller deltid, 64 procent överhuvudtaget. Det är lätt att förstå att man vill fortsätta i ett arbete där man upplever sådana fördelar. Bra arbetstider spelar också stor roll för arbetsviljan, 29 procent av dem vill fortsätta på hel- eller deltid, 53 procent vill ha någon form av arbete. Samma person kan ha svarat med flera svarsalternativ, vilket förvillar eftersom man inte kan behandla de olika svarsalternativen som självständiga enheter.

De tre svarsalternativ som var kopplade till störst procent som ville fortsätta arbeta efter pensioneringen var följande:

Fördel i arbetet	Antal svar	Vilja att fortsätta på hel- eller deltid (procent)
Att utveckla sig	53	34
Bra arbetstider	62	29
Träffa folk, kunder	170	26

Över hälften av egenföretagarna tycker att det självständiga arbetet är en positiv upplevelse och 39 procent av dem tycker att arbetsuppgifterna i sig är positiva. 18 procent av egenföretagarna uppskattar att träffa folk och kunder. Oavsett vad de uppgivit som positivt i sitt arbete, vill egenföretagarna i stor utsträckning fortsätta efter pensioneringen men de som allra helst vill fortsätta är de som trivs med arbetsuppgifterna. 47 procent av dem vill fortsätta arbeta på hel- eller deltid och 78 procent vill fortsätta överhuvudtaget.

Tabell 50b Viljan hos pensionerade att fortsätta arbeta när de pensionerades i förhållande till positiva upplevelser i arbetet (procent horisontellt)

	Antal svar	Ville bli pensionerad	Ville fortsätta på heltid/deltid
Att trivas med arbetsuppgifterna	413	75,5	20,8
Arbetskamraterna	264	76,8	19,6
Självständigt, fritt	154	77,6	20,0
Träffa folk, kunder	164	72,5	24,7
Tjäna pengar	91	78,2	15,9
Utveckla sig	52	84,3	13,8
Ha något att göra	50	75,5	20,2

De pensionerades svar överensstämmer inte med de förvärvsarbetandes. Det är främst de som trivdes med att träffa folk som ville fortsätta arbeta när de pensionerades. Att utveckla sig i arbetet förefaller inte ha påverkat de pensionerade att vilja fortsätta när de gick i pension. Överhuvud är det naturligtvis osäkra bedömningar som de pensionerade ger av sina upplevelser i arbetet. Det är för många av dem åtskilliga år sedan de förvärvsarbetade.

Hur nöjd man är eller har varit med sina arbetsuppgifter har ställts mot positiva upplevelser i arbetet. Uppger de mycket nöjda kanske samma fördelar i arbetet? I tabell 51 jämförs de oftast nämnda fördelarna med svarsalternativen mycket nöjd, ganska nöjd och missnöjd.

Tabell 51 Upplevda fördelar i arbetet i förhållande till hur nöjd man är med sina arbetsuppgifter (procent vertikalt)

	Förvärvsarbetande			Pensionerade		
	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Missnöjd	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Missnöjd
Antal svar	401	331	25	608	326	45
Arbetsuppgifterna	50,5	35,2	10,2	56,2	35,5	16,8
Självständigt, fritt	30,6	27,5	11,9	18,3	16,1	23,8
Träffa folk, kunder	29,6	19,7	10,6	23,0	19,3	4,1
Arbetskamrater	21,6	20,5	24,2	34,3	27,8	16,5
Att tjäna pengar	9,9	12,2	20,6	10,0	14,2	18,4
Bra arbetstider	9,7	8,7	11,2	4,6	5,0	7,0
Att ha något att göra	9,5	8,1	–	6,1	7,5	6,5
Att utveckla sig	7,9	8,0	–	7,1	4,7	4,3
Inget positivt	–	0,8	12,7	0,8	2,6	25,8
Övrigt	8,6	14,0	19,9	21,6	15,7	8,3
Totalt	177,9	154,7	121,3	182,0	149,4	131,5

De höga procentsummorna beror på att flera svar kan förekomma. De som är mest nöjda har också den högsta procentsumman – har uppgett flest fördelar, medan de missnöjda har lägst procentsumma, dock högre än 100 procent.

Resultaten avviker inte från det förväntade. Arbetsuppgifterna är det som både mycket nöjda och ganska nöjda tycker är mest fördelaktigt i arbetet. 51

procent av de förvärvsarbetande och 56 procent av de pensionerade nämner arbetsuppgifterna i sig. De missnöjda förvärvsarbetande är få och deras svar måste tolkas med försiktighet men de nämner oftast arbetskamraterna som positiv upplevelse, 24 procent. 30 procent av de mycket och ganska nöjda har nämnt det självständiga arbetet och nästan lika många av de mycket nöjda har uppgett att träffa folk. En femtedel av de mycket och ganska nöjda förvärvsarbetande nämner arbetskamraterna. Näst efter arbetsuppgifterna nämner de mycket och ganska nöjda pensionerade arbetskamraterna och därefter att träffa folk.

24 procent av de missnöjda som pensionerats uppger det självständiga arbetet som en fördel och 18 procent nämner inkomsten. I övrigt har 17 procent av de missnöjda pensionerade uppgivit arbetskamraterna och arbetsuppgifterna.

Negativa upplevelser i arbetet

De vanligaste svaren om negativa upplevelser listas nedan.

	Antal svar	Procent
Inget negativt	737	42
Tungt arbete	203	12
Stressigt	152	9
För långa arbetsdagar	124	7
Miljön, kallt, buller	80	5
Mycket övertid	69	4
För låg lön, hög skatt	63	4
Vantrivsel med jobbet	58	3
Arbetsresorna	35	2
Dålig organisation av arbetet, dålig arbetsplats	34	2
Bundet arbete, svårt att få ledigt	31	2
Besvärligt när det är dåligt väder	13	1
Farligt arbete	13	1
Stort ansvar, facket, MBL, byråkrati, datasystemet	18	1
Tveksam, vet ej	479	27

737 personer eller 42 procent svarar att de inte tycker att något i arbetet är negativt. Det är ytterligare 479 personer som är tveksamma. De 892 svaren kommer alltså från 540 personer, 31 procent av dem som förvärvsarbetar eller har förvärvsarbetat.

Kvinnor och män har ganska överensstämmande åsikter om vad som är negativt. Kvinnorna är något mindre negativa än männen, 45 procent av kvinnorna tycker inte att något i arbetet är negativt och ytterligare 21 procent är tveksamma. 40 procent av männen tycker att arbetet är enbart positivt och 33 procent är tveksamma. Kvinnor klagar oftare än männen på långa arbetsdagar, men skillnaden är liten. Kvinnorna tycker också oftare att arbetet är tungt. Männen klagar litet mer på stress och bullrig och dålig arbetsmiljö. Fler män än kvinnor klagar över låg lön och höga skatter.

Inte heller mellan åldergrupperna finns några påtagliga skillnader. De äldsta, 70-74 år, klagar mest på övertid i arbetet. Kvinnorna över 65 år är de som oftast nämner tungt arbete. De som i minst utsträckning svarar att det inte

finns något negativt i deras senaste arbete är de äldsta och de yngsta männen och de äldsta kvinnorna.

Ser man de negativa upplevelserna i förhållande till utbildning, är de universitets- och högskoleutbildade minst nöjda. I varje fall har färre av dem än av de övriga svarat att det inte finns något negativt. De som har enbart folkskola anger mer än andra att arbetet är tungt.

Det är tjänstemännen som klagat på stressen, kvinnliga tjänstemän mer än manliga. Arbetarna klagat på det tunga arbetet och kvinnliga arbetare klagat mer än manliga. De pensionerade arbetarna nämner oftare det tunga arbetet som negativt än vad de förvärvsarbetande gör. De pensionerade kvinnliga arbetarna anger oftare än några andra det tunga arbetet som negativ upplevelse, 24 procent av dem mot genomsnittligt elva procent för alla svarande.

De förvärvsarbetande kvinnliga arbetarna är samtidigt den grupp som oftast väljer att svara att det inte finns något negativt i deras arbete, 54 procent av de kvinnliga arbetarna mot 41 procent av övriga. 63 procent av de kvinnliga arbetarna arbetar inom gruv- och tillverkningsindustrin, sjukvård och socialvård. Manliga förvärvsarbetande arbetare klagat mest på dålig och bullrig arbetsmiljö, 13 procent av dem mot fyra procent av de övriga.

I tabell 52 ställs de oftast nämnda negativa upplevelserna mot viljan att fortsätta arbeta efter pensioneringen.

Tabell 52a Viljan hos förvärvsarbetande anställda att fortsätta arbeta efter pensioneringen i förhållande till negativa upplevelser i arbetet (procent horisontellt)

	Antal svar	Inte arbeta alls	Vill fortsätta		Alla som vill fortsätta arbeta överhuvudtaget
			på heltid/deltid	del av år/ibland	
Inget negativt	294	43,8	23,8	22,8	46,6
Stressigt	76	40,8	21,1	31,6	52,7
Tungt arbete	58	56,9	12,1	25,9	38,0
Miljön, buller	35	45,7	17,1	17,1	34,2
För långa arbetsdagar	28	46,4	25,0	25,0	50,0

Det stämmer med vad man kan vänta sig, när 47 procent av dem som inte har något negativt att uppge om arbetet vill fortsätta arbeta i någon form efter pensioneringen. Det är negativt med långa arbetsdagar men ger ändå stark lust att vilja fortsätta arbeta efter pensioneringen. De, som för fram arbetsdagens längd som något negativt, har kanske ett stimulerande arbete som uppväger det negativa. 20 av dem är tjänstemän och åtta är arbetare. Att de stressade tjänstemännen vill fortsätta betydligt hellre än arbetarna med tungt arbete (en skillnad i arbetsvilja på nära tio procentenheter) har förmodligen också med andra arbetsförhållanden än det man klagat på att göra. Dålig och bullrig arbetsmiljö ger också mindre arbetslust efter pensioneringen än andra negativa upplevelser, fränsett det tunga arbetet.

Dålig fysisk arbetsmiljö ger lägsta arbetsviljan. I den bedömningen får man beakta att det är bara 45 procent av de intervjuade som förvärvsarbetar som har pekat på negativa upplevelser i arbetet. Av de förvärvsarbetande arbetarna

har 37 procent inget negativt att framföra om sitt arbete och detsamma gäller för 34 procent av tjänstemännen. Trots de många nöjda förvärvsarbetande kan man inte bortse från att vissa negativa upplevelser kan ha samband med viljan att fortsätta arbeta efter pensioneringen. 37 procent av egenföretagarna hade inget negativt att anföra om sitt arbete. 15 procent av dem klagar på långa arbetsdagar och 14 procent på bundenheten. Ändå vill 77 procent av de bundna fortsätta arbeta och lika många av de fullkomligt nöjda vill detsamma.

Tabell 52b Viljan hos pensionerade att fortsätta arbeta när de pensionerades i förhållande till negativa upplevelser i arbetet (procent horisontellt)

	Antal svar	Ville bli pensionerad	Ville fortsätta på hel- eller deltid
Inget negativt	352	76,4	19,5
Tungt arbete	113	70,2	25,0
För långa arbetsdagar	61	69,1	28,8
Stressigt	54	79,8	18,6
Miljön, buller	40	74,0	20,4

Bedömningarna från förvärvsarbetande och pensionerade går ju ofta isär och så även när det gäller de negativa upplevelserna i arbetet och viljan att fortsätta. De som tyckte arbetet var tungt, tillhör de mest arbetsvilliga medan de stressade är mindre arbetsvilliga. Långa arbetsdagar har lika litet negativ påverkan på de pensionerade som på de förvärvsarbetande. De förvärvsarbetande som klagar på dålig arbetsmiljö och tungt arbete vill inte fortsätta, men de som upplever stress och långa arbetsdagar negativt tycks ändå få ut något av sitt arbete som ger dem fortsatt arbetslust.

Att de pensionerade som klagar på det tunga arbetet är en grupp som gärna ville fortsätta när de pensionerades kräver en förklaring. Det är huvudsakligen arbetare som har tungt arbete och i gruppen pensionerade arbetare är det fler som pensionerades på grund av sjukdom än vad det är bland pensionerade tjänstemän och egenföretagare. När arbetare indelas efter om de gick i pension vid för sitt yrke normal pensionsålder eller inte ger svaren om arbetsvilja från dem som klagar på det tunga arbetet litet annorlunda resultat, vilket framgår av tabell 53.

Tabell 53 Arbetsvilja hos pensionerade arbetare över 65 år med normal resp. inte normal pensionsålder i förhållande till om de klagat på tungt arbete (procent horisontellt)

	Antal svar	Ville bli pensionerad	Ville fortsätta på hel- eller deltid
<i>Nämner tungt arbete</i>	67		
Normal pensionsålder	37	86,5	13,5
Inte normal pensionsålder	30	56,7	36,7
<i>Nämner inte tungt arbete</i>	277		
Normal pensionsålder	193	81,3	16,1
Inte normal pensionsålder	84	77,4	17,9

Tungt arbete kanske inte i sig medför lust att fortsätta arbeta efter pensioneringen, åtminstone har det inte den effekten på de 37 arbetare som pensionerades vid normal pensionsålder och som klagar på det tunga arbetet. Förtidspensionerade arbetare som tycker att arbetet varit tungt ville däremot mycket hellre fortsätta när de pensionerades och det kan väl ha sin grund i själva förtidspensioneringen. Förtidspensioneringen i sig förklarar dock inte varför de förtidspensionerade arbetare som inte nämner det tunga arbetet var betydligt mindre intresserade av att fortsätta arbeta när de pensionerades än de med tungt arbete. 18 procent av de förtidspensionerade utan tungt arbete ville fortsätta mot 37 procent av dem med tungt arbete. Det återstår att finna ytterligare förklaringar till de resultaten.

De negativa upplevelser som minst bidrar till att man vill fortsätta arbeta efter pensioneringen är följande.

Förvärvsarbetande	Vill inte arbeta (procent)	Pensionerade	Ville bli pensionerad (procent)
Tungt arbete	57	Mycket övertid	82
Dålig arbetsmiljö	46	Stressigt	80
Medeltal för alla svar	41	Medeltal för alla svar	78

Det finns negativa upplevelser som ger lika stora utslag i viljan att fortsätta arbeta efter pensioneringen men antalet svarande är för litet för att ge tillförlitliga resultat. 95 procent av de 34 pensionerade som tycker att lönen är för låg och skatten för hög ville inte fortsätta att arbeta, och siffrorna är där så entydiga att man kan anta att det föreligger ett verkligt samband.

Hur man upplever sitt arbete förefaller påverka om man vill fortsätta arbeta efter pensioneringen. Utvecklande arbete, bra arbetstider och arbete som ger kontakt tycks ha samband med viljan att fortsätta för de förvärvsarbetande. Den som klagar på dålig arbetsmiljö och tungt arbete vill inte fortsätta, men de som har stressigt och har långa arbetsdagar tycks ha andra upplevelser i arbetet som är så positiva att de vill fortsätta sitt arbete efter pensioneringen. De förtidspensionerade som tyckte att det tunga arbetet var negativt, ville mycket hellre fortsätta arbeta när de pensionerades än andra förtidspensionerade.

2.4 Särskilda frågor till de pensionerade

De pensionerade fick besvara några frågor som inte har någon motsvarighet i frågorna till de förvärvsarbetande. Frågorna var:

När pensionerades ni?

Är detta den normala pensionsåldern för ert yrke?

Hade ni fått arbeta kvar på er arbetsplats om ni velat det eller hade ni inget val?

Vad var skälet eller skälen till att ni slutade ert förvärvsarbete?

Var det för er del lätt eller svårt att sluta med förvärvsarbete?

Om ni jämför tiden nu med hur det var när ni förvärvsarbetade, vad saknar ni mest?

De pensionerade omfattar alla åldersgrupper från 55 till 74 år. De som pensionerats mycket tidigt är i de flesta fall sjukpensionerade och kan väntas vara en grupp vars svar avviker. Det finns förmodligen också tydliga skillnader mellan de yngre ålderspensionerade och de allra äldsta i urvalet.

I gruppen pensionerade ingår både förtids- och sjukpensionerade, delpensionerade och ålderspensionerade vare sig de arbetar eller inte.

De som nu är ålderspensionerade kan ha varit sjuk- eller förtidspensionerade. 42 personer av de nu ålderspensionerade, fem procent, pensionerades före 60 års ålder, vilket antagligen innebär förtids- eller sjukpension.

2.4.1 Pensionsålder

Pensionsålder är ett skiftande begrepp. Den allmänna pensionsåldern – den ålder då man har rätt till ålderspension enligt den allmänna försäkringen, folkpensionen – sänktes den 1 juli 1976 från 67 till 65 år. De som är födda 1911 och senare har alltså lägre allmän pensionsålder än de som är födda 1910 eller tidigare. De som är födda 1910 är den enda årskull som nådde allmän pensionsålder då de var 66 år, de som är födda före 1910 fick folkpension vid 67 års ålder.

De olika tjänstepensionssystemen har olika åldrar för olika yrkesgrupper. I en hel del fall har man olika pensionsåldrar beroende på kön, så att manliga och kvinnliga yrkesutövare i ett och samma yrke "faller för åldersstrecket" vid olika åldrar. Dessutom finns det många gånger en nedre och en övre pensioneringsgräns inom vilken en viss valfrihet kan råda för arbetstagaren.

I figur 5 illustreras hur andelen pensionerade växer med stigande ålder. Vid 60 års ålder hade en fjärdedel av de pensionerade i undersökningsurvalet gått i pension. Vid 63 års ålder var nära hälften pensionerad och vid 65 års ålder 85 procent.

Figur 5 visar inte det verkliga förhållandet över hela urvalet. Medan 241 av de pensionerade var pensionerade vid 60 års ålder, så förekommer i urvalet 292 personer som inte är pensionerade vid 60 års ålder. Ytterligare 47 personer arbetar, fast de är över 65 år.

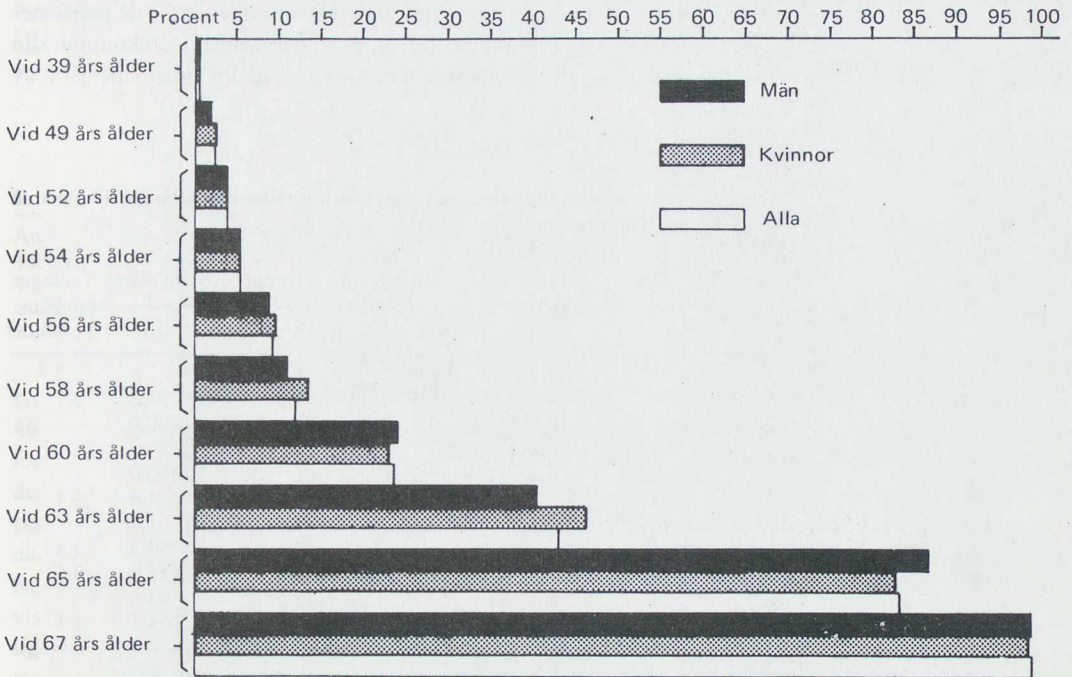
Skillnaden i pensionsålder mellan könen är obetydlig. Vid 63 års ålder finns det dock nära fem procent fler pensionerade kvinnor än män. Detta är antagligen en följd av den lägre pensionsåldern på vissa områden för kvinnor.

I förhållande till utbildning ser andelen pensionerade ut enligt nedan. Endast folkskoleutbildade och gymnasie- och högskoleutbildade är medtagna.

Tabell 54 Procent pensionerade av de pensionerade vid olika åldrar i förhållande till utbildning (kumulativ procentfördelning)

	Folkskola	Gymnasium, universitet, högskola
Antal svar	649	101
55 år	8,9	6,9
60 år	27,3	23,8
63 år	46,1	50,5
65 år	84,9	89,1

Hur många var pensionerade (%) vid olika åldrar

Vid 60 års ålder var färre av de högskoleutbildade pensionerade medan förhållandet vänder vid 63 år och de högutbildade pensionerade var fler.

Av dem som pensionerades vid 55 års ålder eller tidigare svarade fem personer att de pensionerades vid normal pensionsålder för sitt yrke medan de övriga 66 uppgav att de inte var det.

Av dem som var pensionerade vid 60 års ålder ansåg 46 personer eller 27 procent att de pensionerades vid normal pensionsålder medan de övriga 123, 73 procent, uppgav att den ålder de pensionerades vid inte var den normala för yrket.

Fig. 5 Kumulativt (procenten nypensionerade plus tidigare pensionerade) stapeldiagram över pensionering vid olika åldrar.

Tabell 55 Viljan att fortsätta arbeta när de pensionerades hos dem som pensionerades vid normal pensionsålder och hos dem som inte gjorde det (procent)

	Antal svar	Ville bli pensionerad	Alla som ville fortsätta på hel- eller deltid	Totalt
Normal pensionsålder	495	80,2	19,8	100,0
Ej normal pensionsålder	358	72,9	26,2	100,0

De som inte pensionerades vid normal pensionsålder var mer intresserade av att fortsätta arbeta än de som hade normal pensionsavgång.

63 procent av dem som inte pensionerades vid normal pensionsålder uppger

att de pensionerades på grund av sjukdom eller för att de inte orkade arbeta längre. 20 procent av de för tidigt pensionerade vet inte varför de pensionerades. Då fler än ett svar till skälet att man gick i pension kan förekomma, kan man inte bedöma exakt hur många som ansåg sig gå för tidigt i pension av andra skäl.

Tabell 56 Viljan att fortsätta arbeta när man pensionerades i förhållande till ålder då man gick i pension (procent horisontellt)

Ålder, år	Antal svar	Ville bli pensionerad	Ville fortsätta på hel- eller deltid	Normal pensionsålder		Tveksam om pensionsålder
				JA	NEJ	
40-49	17	41,0	52,9	—	87,8	12,2
50-51	11	47,4	36,5	9,1	81,8	9,1
52-53	10	30,0	50,0	—	100,0	—
54-55	33	60,6	33,3	9,1	90,9	—
56-57	22	54,6	31,8	—	100,0	—
58-59	37	59,5	27,0	—	94,6	5,4
60	107	67,9	10,1	38,3	61,7	—
61-62	72	55,6	23,6	12,5	84,7	2,8
63	104	72,1	22,4	40,6	55,8	3,6
64	37	78,3	10,1	15,5	84,5	—
65	331	78,1	12,0	90,4	8,5	1,1

De som gick mycket tidigt i pension, pensionerades i så gott som alla fall före den normala pensionsåldern. Viljan hos dem att fortsätta arbeta när de pensionerades är påfallande mycket högre än hos dem som gick i pension vid normal pensionsålder. I genomsnitt ville 39 procent av dem som pensionerades före 60 års ålder fortsätta arbeta när de pensionerades mot 16 procent av dem som pensionerades vid 60 år eller äldre.

I avsnitt 2.3.3 framgår att arbetarna är den kategori bland de pensionerade och förvärvsarbetande som är mest stabil i sin inställning till arbete efter pensioneringen. 21 procent av de förvärvsarbetande arbetarna och lika många av de pensionerade arbetarna vill fortsätta arbeta på hel- eller deltid. Bland de förvärvsarbetande tjänstemännen är det 24 procent som vill fortsätta men endast 15 procent av de pensionerade. Klyftan mellan förvärvsarbetande och pensionerade egenföretagare är ännu större, intresset sjunker från 40 procent till 20.

Arbetarnas inställning kan ha samband med att många av dem blev tvungna att sluta arbeta före den för deras yrke normala pensionsåldern.

I tabell 57 redovisas arbetsviljan hos arbetare och tjänstemän, som är över 65 år, i förhållande till om de pensionerades vid normal pensionsålder eller tidigare.

Tabell 57 Viljan hos pensionerade arbetare och tjänstemän att fortsätta arbeta när de pensionerades i förhållande till normal- eller icke normal- pensionsålder (procent vertikalt)

	F. d. arbetare		F. d. tjänstemän	
	Normal pensions-ålder	Icke normal pensionsålder	Normal pensions-ålder	Icke normal pensionsålder
Antal svar	229	198	144	117
Ville bli pensionerad	80,9	65,9	84,1	81,4
Ville fortsätta på hel- eller deltid	16,3	27,0	14,6	16,2

Den jämförelsevis höga arbetsviljan hos de pensionerade arbetarna är tydlig en följd av att de som pensionerats före den normala pensionsåldern, 46 procent av dem som tidigare varit arbetare, i så stor utsträckning ville fortsätta arbeta när de pensionerades. Av dem som tidigare varit tjänstemän är det dock lika hög procent som pensionerats före den för deras yrke normala pensionsåldern, 45 procent. Hos de förtidspensionerade tjänstemännen fanns däremot inte alls den arbetsvilja som de förtidspensionerade arbetarna hade. Resultaten i tabell 57 överensstämmer med resultaten i avsnitt 2.3.3 som alltså visar att det procentuellt är fler bland de pensionerade arbetarna som uppger sig ha velat fortsätta när de pensionerades än bland tjänstemännen även när man har tagit hänsyn till de förtidspensionerade.

2.4.2 Möjlighet att få stanna kvar på sin arbetsplats

Den frågan ställdes till de pensionerade och över hälften av de svarande, 52 procent, var säkra på att de hade fått stanna kvar om de ville. 30 procent bedömde att de måste sluta och nio procent trodde att de kanske hade fått vara kvar, medan ytterligare nio procent inte visste alls hur det förhöll sig.

Den yngsta åldersgruppen är mer pessimistisk, 50 procent av dem tror att de var tvungna att sluta och bara 31 procent tror att de hade en chans att gå kvar. I gengäld är 56 procent av dem som är mellan 60 och 64 år, säkra på att de hade fått stanna kvar i arbetet.

Tjänstemän tror att de hade större möjligheter att vara kvar än arbetare, 56 procent mot 47 procent.

I avsnitt 2.3.11, tabell 40b, redovisades de pensionerades uppfattning om de hade fått stanna kvar på arbetsplatsen i förhållande till om de hade kommunal, statlig eller privat arbetsgivare. Av dem som pensionerats från kommunal eller landstingskommunal anställning trodde 53 procent att de säkert hade fått stanna kvar efter pensioneringen mot 47 procent av de statligt anställda och 50 procent av de privatanställda.

Tabell 58 Viljan hos de pensionerade att fortsätta arbeta när de pensionerades i förhållande till möjlighet att få stanna kvar på sin arbetsplats (procent)

	Antal svar	Ville bli pens.	Alla som ville fortsätta på hel- el. deltid	Annat	Tveksam	Totalt
Hade säkert fått vara kvar	434	83,2	15,2	—	1,6	100,0
Hade kanske fått vara kvar	78	78,2	16,7	1,3	3,8	100,0
Måste sluta	255	67,1	28,6	1,2	3,1	100,0
Tveksam	72	76,4	9,7	1,4	12,5	100,0

De som ansåg sig tvungna att sluta var mest intresserade av att få fortsätta arbeta när de pensionerades och det är ju inte överraskande. Om man har möjlighet att gå kvar i sitt arbete, gör man förmodligen också det om man vill fortsätta arbeta efter pensioneringen.

Det är huvudsakligen de yngsta pensionerade i urvalet som trodde att de inte hade något val när de pensionerades. Det är troligt att det i stor utsträckning är dessa personer som hade föredragit att fortsätta arbeta.

2.4.3 Skälen till att man slutade arbeta

De pensionerade kunde nämna ett eller flera skäl till att de slutade arbeta. Följande svarsalternativ gavs.

Det lönade sig inte att fortsätta, ekonomiska skäl.

Ville bereda plats för ungdomar.

Det var skönt att sluta, jag hade gjort mitt.

Orkade inte.

Sjukdom.

Sjukdom i familjen.

Andra familjeskäl.

Uppnådde pensionsåldern.

Arbetet upphörde, omorganisation på arbetsplatsen.

Ville ägna mig åt fritidssysselsättningar.

Annat, vad?

Tveksamt, vet ej.

I 139 personer svarade och av dem visste inte 289 varför de pensionerades. 850 personer (75 procent av de pensionerade) nämnde 1 092 skäl till att de gick i pension. De skäl som uppgavs listas nedan i ordning efter hur många som nämnt dem.

Skäl	Antal svar	Procent
Uppnådde pensionsåldern	315	36
Sjukdom	303	36
Var skönt att sluta	137	16
Orkade inte	94	11
Arbetet upphörde	49	6
Ville bereda plats åt ungdomar	39	5
Lönade sig inte att fortsätta	39	5
Andra familjeskäl	35	4
Ville ägna mig åt fritidssysselsättningar	33	4
Sjukdom i familjen	21	3
Ville ej arbeta längre, ville ej vara bunden, annat (Tveksam, vet ej)	8	1
	19	2
Totalt	1 092	129

Män och kvinnor skiljer sig åt genom att kvinnorna mycket oftare uppger familjeskäl till att gå i pension. 16 procent av kvinnorna anför sjukdom i familjen eller andra familjeskäl medan endast två procent av männen gör detsamma. Övriga skäl har män och kvinnor använt i ungefär lika stor omfattning.

De yngre pensionerade pensionerades huvudsakligen på grund av sjukdom. 77 procent av 55–59-åringarna anförde det skälet och 50 procent av 60–64-åringarna mot endast 20 procent av de äldre åldersgrupperna.

I förhållande till utbildning använder de enbart folkskoleutbildade argumentet sjukdom mycket oftare än de med längre utbildning, 32 procent mot 16.

Arbetare och egenföretagare uppger sjukdomsskäl i fler fall än vad tjänstemän gör, 41 procent av arbetarna och egenföretagarna mot 25 procent av tjänstemännen. Tjänstemännen nämner däremot oftare uppnådd pensionsålder, 48 procent, än arbetare, 34 procent, och egenföretagare, 25 procent. Tjänstemännen tycker också i större utsträckning att de har gjort sitt, att det är skönt att sluta, 20 procent mot 14 procent av arbetarna och egenföretagarna.

I tabell 59 ställs viljan att arbeta när man pensionerades mot de vanligaste skälen till att gå i pension. Resultaten är inte helt entydiga, liksom i andra fall då de svarande haft möjlighet att lämna flera svar.

Tabell 59 Viljan hos de pensionerade att fortsätta arbeta när de pensionerades i förhållande till skälet att gå i pension (procent horisontellt)

	Antal svar	Ville bli pensionerad	Ville fortsätta på hel- eller deltid
Uppnådde pensionsåldern	315	85,1	14,0
Sjukdom	303	67,6	27,2
Skönt att sluta	131	95,5	2,7
Orkade inte	94	83,5	11,6
Arbetet upphörde	49	66,2	33,8

Skälen till att gå i pension är väl det som hittills har varit mest åtskiljande när det gäller viljan att fortsätta arbeta när man pensionerades. De som drabbades av arbetsnedläggelse eller omorganisation, är de som allra helst ville ha fortsatt, 33 procent. Drabbade är också de som var tvungna att gå i pension på grund av sjukdom. 27 procent av dem skulle ha velat fortsätta medan bara elva procent av dem som svarat att de inte orkade mer ville fortsätta. Man frågar sig om sjukdomsskälet var så starkt att inga övriga arbetsmöjligheter återstod eller om det var just sjukdomen i relation till ett tungt och ansträngande arbete som resulterade i pension. När man slipper det tunga arbetet minskar sjukdomssymptomen och sysslolösheten känns inte meningsfull längre.

De som pensionerades på grund av sjukdom var 61 procent arbetare, 23 procent tjänstemän och 16 procent egenföretagare. Andelen arbetare, tjänstemän och egenföretagare bland de pensionerade är 43 procent arbetare, 27 procent tjänstemän, tolv procent egenföretagare. Arbetarna är alltså överrepresenterade i gruppen pensionerade på grund av sjukdom.

De som var minst intresserade av att fortsätta arbeta när de pensionerades är de som tyckte det var skönt att sluta, de hade gjort sitt. Bara tre procent av dem ville fortsätta.

47 procent av dem som pensionerades på grund av att arbetet upphörde var arbetare och 41 procent var tjänstemän.

2.4.4 *Lätt eller svårt att sluta förvärvsarbete*

25 procent tyckte att det var svårt att sluta arbeta, 46 procent tyckte det gick lätt och 17 procent tyckte varken/eller medan tolv procent inte visste vad de skulle svara (de hemarbetande är inte medtagna).

Kvinnorna tyckte att det var litet svårare att gå i pension än vad männen tyckte. 28 procent av kvinnorna som haft förvärvsarbete tyckte det var svårt mot 23 procent av männen.

I den yngsta åldersgruppen tyckte bara 17 procent att det var lätt att gå i pension och 40 procent tyckte det var svårt. I den äldre gruppen tyckte genomsnittligt bara 21 procent att det var svårt.

Gymnasie- och högskoleutbildade upplevde steget från arbete till pensionering allra lättast. 54 procent av dem tyckte att det var lätt att gå i pension mot att bara 34 procent av de enbart folkskoleutbildade kände så.

Stockholmarna hade lättast att acceptera pensioneringen. 46 procent av dem tyckte att det var lätt mot i medeltal 36 procent på andra bostadsorter.

Tjänstemännen tyckte att det var lättare att gå i pension än både arbetarna och egenföretagarna.

Tabell 60 Lätt eller svårt att gå i pension i förhållande till sysselsättning (procent vertikalt)

	Arbetare	Tjänstemän	Egenföretagare	Pensionerade över 65 år
Antal svar	469	307	134	893
Svårt	30,7	22,3	29,9	25,6
Varken/eller	20,8	14,5	18,5	18,5
Lätt	45,7	61,3	45,7	53,0
Tveksam	2,7	1,9	6,0	2,9

I svaren ligger då också att fler av arbetarna än av övriga kategorier blev tvungna att pensionera sig på grund av sjukdom före den för deras yrke normala pensionsåldern. Svaren blir litet annorlunda om man enbart ser till pensionerade över 65 år.

Är det svårt att sluta sitt arbete, bör man väl ha velat fortsätta arbeta när man pensionerades. I tabell 61 återges siffrorna om viljan att fortsätta arbeta i förhållande till hur man upplevde pensioneringen.

Tabell 61 Viljan att fortsätta att arbeta när man pensionerades i förhållande till om man tyckte att det var lätt eller svårt att sluta arbeta (procent horisontellt)

	Antal svar	Ville bli pensionerad	Alla som ville fortsätta på hel- eller deltid
Svårt	233	62,2	33,5
Varken/eller	154	75,3	20,7
Lätt	427	87,9	11,2

Ätminstone en tredjedel av dem som tyckte det var svårt att sluta arbeta, ville fortsätta när de pensionerades. Bara elva procent av dem som tyckte det var lätt att gå i pension hade sådana önsknigar.

2.4.5 Vad man saknar mest från arbetet

De sjuk- och förtidspensionerade, de delpensionerade och de ålderspensionerade fick svara på den öppna frågan om vad de saknade mest från sitt förvärvsarbete.

Svaren listas nedan i ordning efter hur många som nämnde varje sorts svar. Samma person kunde lämna flera svar.

	Antal svar	Procent
Saknar ingenting	385	46
Kontakten med arbetskamraterna	227	27
Kontakten med kunder, patienter	93	11
Att inte ha ett arbete	52	6
För litet sysselsättning, långtråkigt	45	5
Arbetsuppgifterna	38	5
Inkomsten	21	3
Arbetsmiljön	11	1
Stor omställning	8	1
Att utträta något i samhället	7	1
Att vara med när något händer	7	1
Ingen att tala med, vant mig vid att vara hemma, annat	17	2
Tveksam	42	5
Totalt	953	112

412 gav 526 svar utöver de 385 som inte saknade något och de 42 som var tveksamma.

Svaren från dem som är under 65 år avviker obetydligt från hur de över 65 år har svarat. De yngre saknar vissa företeelser någon procentenhet mer än de äldre, och det är färre bland de yngre, 23 procent, som säger att de inte saknar någonting. Bland de äldre är det 34 procent som inte saknar något.

Kvinnor och män väljer lika ofta svarsalternativet att de inte saknar någonting, sammanlagt 35 procent är tydligen helt nöjda med sin pensionering. Kvinnorna saknar kontakten med kunder och patienter mer än vad män gör, vilket skäl kan tillskrivas det förhållandet att män inte alls i samma utsträckning som kvinnor har kontakter med kunder och patienter i sitt förvärvsarbete. Män skiljer sig från kvinnor genom att tycka att det är långtråkigt att gå hemma, men skillnaden är inte stor.

Man kan antaga att de som inte saknar någonting var mindre intresserade av att fortsätta arbeta när de pensionerades än de som har något att sakna.

I tabell 62 framgår hur viljan att fortsätta förhåller sig till om man saknar något i arbetet och vad man saknar.

Tabell 62 Viljan att fortsätta arbeta när man pensionerades i förhållande till vad man saknar mest i arbetet (procent horisontellt)

Saknar	Antal svar	Ville bli pensionerad	Ville fortsätta på hel- eller deltid
Ingenting	385	85,7	11,3
Något, utsett vad	526	70,0	26,8
Arbetskamraterna	227	73,8	23,7
Kunder, patienter	93	70,0	25,7
Att inte ha ett arbete	52	57,6	33,9
Sysselsättning	45	64,2	33,9
Arbetsuppgifterna	38	67,0	30,3

Resultaten svarar mot förväntningarna. De som inte saknar något i sitt arbete var inte heller särskilt benägna att fortsätta arbeta när de pensionerades.

De som har för litet sysselsättning som pensionerade och de som saknar detta att ha ett arbete ville helst fortsätta arbeta. Arbetsuppgifterna i sig medför också att man gärna ville stanna kvar.

2.5 Sammanfattning av avsnitten 2.3 och 2.4

Vilka vill helst fortsätta arbeta efter pensioneringen? Finns det några förhållanden som är särskilt arbetsstimulerande?

Av avsnitten 2.3 och 2.4 framgår att det finns vissa förhållanden som tycks ha samband med att man vill fortsätta arbeta efter pensioneringen. En del av dessa faktorer kan rubriceras som bristfaktorer. Det är då inte ett konstruktivt behov av arbete som uttrycks i att man skulle vilja eller skulle ha velat fortsätta arbeta. Det är snarare en situation där man blivit berövad möjligheter eller där man saknar möjligheter till annan sysselsättning som leder till att man uppger sig vilja eller velat ha arbete efter pensioneringen. Nästan hälften av de förtidspensionerade skulle ha velat fortsätta arbeta när de pensionerades. De förvärvsarbetande som har yrken med låg pensionsålder vill hellre fortsätta arbeta än de som pensioneras vid 65. Dålig fysisk arbetsmiljö och tungt arbete gör de förvärvsarbetande ovilliga att fortsätta efter pensioneringen men hindrar inte att de som pensionerats från den dåliga miljön och det tunga arbetet är en grupp som är ovanligt positiv till att fortsätta arbeta. Det är antagligen bristfaktorer som bidrar till den inställningen men vilka bristfaktorer det rör sig om är svårt att belägga. Det är framför allt de som förtidspensionerats på grund av att de inte klarat av det tunga arbetet som uppger att de skulle ha velat fortsätta arbeta när de pensionerats. En annan förklaring skulle vara att de som har haft ett tungt arbete inte haft möjligheter till en aktiv fritid. Ovanan vid engagerande fritidssysselsättningar skulle kunna medföra att man hellre vill ha ett förvärvsarbete än att vara pensionerad. De som tillhör undersökningskategorin arbetare är förmodligen de som mest utsätts för dålig fysisk arbetsmiljö, men i undersökningen ägnar sig dessa lika mycket åt fritidssysselsättningar som tjänstemän och egenföretagare. Det finns små skillnader mellan sysselsättningskategorierna beträffande vad man sysselsätter sig med på fritiden. Tjänstemän motionerar mer och ägnar mer tid åt föreningsarbete än vad arbetare gör och arbetare passar barn i större utsträckning än andra kategorier. Någon kvalitetskillnad i sysselsättningar kan inte beläggas så att vissa skulle vara mer aktiverande respektive passiviserande.

Konstruktiva faktorer som förefaller ha samband med vilja att fortsätta arbeta är t. ex. positiva upplevelser i arbetet som att man upplever arbetet utvecklande eller tycker att man har bra arbetstider. En del av det som de förvärvsarbetande upplever negativt i arbetet tycks vara kopplat till konstruktiva faktorer. Stress och långa arbetsdagar har samband med viljan att fortsätta arbeta, åtminstone för de förvärvsarbetande. De långa arbetsdagarna har även hos de pensionerade inverkan på viljan att arbeta när de pensionerades. De å ena sidan negativa upplevelserna kompenseras förmodligen av ett stimulerande, aktivt arbete. Egenföretagarna är påfallande mycket mer intresserade av att fortsätta arbeta efter pensioneringen än arbetare och tjänstemän, vilket delvis kan förklaras med att de själva kan råda över den tidpunkt då de drar sig tillbaka från arbetet. Det finns förmodligen ytterligare drivkrafter till att de är

intresserade av att fortsätta. Exempelvis är företagare som har anställda mycket mer benägna att fortsätta arbeta än de som arbetar ensamma. Kanske ansvarskänsla och inflytande och den arbetstillfredsställelse som följer därav är sådana drivkrafter. När egenföretagarna gått i pension – kanske sålt sina företag? – märks just ingen skillnad i deras inställning till arbete efter pensioneringen jämfört med andra kategorier.

Ett kontaktskapande yrke är en annan konstruktiv faktor som ger lust att fortsätta arbeta och det är främst kvinnorna som står för det sambandet.

Vissa faktorer tycks inte ha något samband med viljan att fortsätta arbeta. Fackföreningstillhörighet, medlemskap i pensionärsförening, innehav av fritidshus och utbildning ger inga belägg för att man skulle bli mer eller mindre intresserad av att fortsätta arbeta. Uppgifter om inkomst ger en svag antydning om att ju högre inkomst man har, ju hellre vill man arbeta efter pensioneringen – men det kan också vara en effekt av det yrke man har eller har haft.

Svårtolkade samband finns mellan civilstånd och barn och barnbarn och lust att fortsätta arbeta. Frånskilda vill hellre ha arbete efter pensioneringen än de som lever under andra personliga omständigheter. Har man barn och barnbarn är man avgjort mer intresserad av att fortsätta arbeta.

Är man företagare som har haft anställda vill man fortsätta arbeta. De som inte har haft anställda är inte lika intresserade. Att vara anställd på en liten arbetsplats kan vara mer inspirerande till arbete efter pensioneringen än att vara på en stor, fem eller färre anställda är ett antal som utvisar ett tydligt samband med intresse för arbete efter pensioneringen.

De som inte har varit så länge på sin senaste arbetsplats är också litet mer intresserade av att fortsätta arbeta än de som har arbetat fem år eller mer i sitt arbete. En viss orsak till det är naturligtvis också att de äldre förvärvsarbetande knappast har haft möjlighet att byta arbete under de senaste fem åren.

De äldre förvärvsarbetande är inte alls lika intresserade av att fortsätta arbeta som de yngre förvärvsarbetande, 55–59-åringarna. Ålder är överhuvudtaget en utslagsgivande faktor för intresset för att fortsätta arbeta, särskilt bland de manliga intervjuade. Intresset sjunker ganska snabbt från 55-årsgruppen till 60-årsgruppen och vidare från de pensionerade 65-åringarna till dem som är över 70 år. Om man inbegriper de pensionerade som är under 65 år, stämmer inte åldersbilden lika väl, eftersom de på frågan om de skulle ha velat fortsätta arbeta när de pensionerades oftare svarar ja än vad de förvärvsarbetande gör när man frågar dem om deras framtidsplaner.

Sysselsättning ger också klara skillnader i intresse men dessa skillnader kvarstår inte när man jämför de förvärvsarbetande och de pensionerade. Förvärvsarbetande arbetare vill inte särskilt gärna fortsätta efter pensioneringen, tjänstemän är mer benägna till det och egenföretagare mycket positiva. Efter pensioneringen är skillnaden mellan sysselsättningsgrupperna små men intressant eftersom ordningen mellan dem blir helt omkastad. Arbetarna vill helst fortsätta och egenföretagarna är mest ointresserade.

2.6 Hinder för att arbeta efter pensioneringen

De intervjuade fick inte tillfälle att själva uppge vad de tycker är hinder för att arbeta efter pensioneringen. I stället tillfrågades de om hur de bedömer

möjligheterna att få arbete efter pensionsåldern, om de kan få det utan att flytta från orten, om de tror att skatter och bidrag gör det ekonomiskt fördelaktigt eller inte att arbeta efter pensionsåldern, om hur de uppfattar sin fackliga organisations inställning till äldres arbete, om de anser att ungdomsarbetslösheten medför att pensionärer inte skall arbeta och om de tror att deras hälsa medger att de fortsätter arbeta efter pensionsåldern. En del frågor ställdes till samtliga intervjuade, en del bara till dem som förvärvsarbetar och en del bara till pensionerade som haft förvärvsarbete.

2.6.1 Möjlighet att finna arbete

Frågan ställdes enbart till dem som inte är pensionerade, både till förvärvsarbetande och till hemarbetande.

Precis lika många tror att det skulle vara svårt att finna arbete som de som tror att det skulle vara lätt, 38 procent. 24 procent är tveksamma eller tycker varken/eller och en procent tror att det är omöjligt på grund av sjukdom.

Tabell 63 Möjlighet för ej pensionerade att finna arbete efter pensioneringen fördelat efter ålder och kön (procent)

	Alla	Män	Kvinnor	55-59	60-64
Antal svar	906	463	443	510	346
Lätt	37,5	45,8	28,8	39,5	37,0
Svårt	37,5	30,0	45,2	39,7	38,0
Varken/eller både/och	4,5	5,6	3,4	5,4	3,1
Omöjligt p. g. a. sjukdom	1,1	0,9	1,4	1,1	1,3
Tveksam	19,4	17,7	21,1	14,3	20,5
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kvinnorna är mycket mer skeptiska än männen men den äldre åldersgruppen är bara obetydligt mindre förhoppningsfull än den yngre.

I Göteborg är man mest skeptisk till möjligheten att få arbete efter pensioneringen, bara 30 procent tror att det går mot 47 procent av stockholmarna. 48 procent av göteborgarna tror att det kommer att vara svårt att finna arbete mot genomsnittligt 36 procent av dem på andra bostadsorter.

Universitets- och högskoleutbildade ser avgjort mest optimistiskt på möjligheten att få arbete. 51 procent av dem tror att det kommer att vara lätt mot genomsnittligt 39 procent av dem med annan utbildning.

Männen är mer optimistiska än kvinnorna och de yngre mer förhoppningsfulla än de äldre. Minst positiva är de äldsta kvinnorna, 61 procent men även de äldsta männen misstror möjligheten att få ett arbete på orten.

Den här frågan är klart relaterad till var man bor. Göteborgarna är lika pessimistiska som tidigare och inte heller på tätorterna ser man ljus på möjligheten att få arbete.

Tabell 66 Möjlighet att få arbete i förhållande till bostadsort (procent)

	Stock- holm	Göte- borg	Malmö	Övriga större orter	Tätorter	Lands- bygd
Antal svar	361	101	93	723	482	232
Ja	54,3	30,1	49,6	35,6	29,9	34,2
Nej	28,4	55,7	37,3	44,8	56,0	55,2
Tveksam	17,3	14,2	13,1	19,6	14,1	10,6
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Universitets- eller högskoleutbildade är ännu säkrare på att få arbete utan att flytta än de var på möjligheten att finna arbete efter pensioneringen. 59 procent av de 127 universitetsutbildade tror att de kan få arbete på orten efter pensioneringen mot 33 procent av de 1 348 som har enbart folkskola. 67 procent av de universitets- eller högskoleutbildade, 85 personer, bor i Stockholm eller i övriga större orter men bara tolv procent, 15 personer, bor i Göteborg eller Malmö.

Egenföretagare kan ju i de flesta fall själva råda över sin pensionering och 67 procent av dem tror att de kan få arbete utan att flytta. 55 procent av tjänstemännen tror också att det kommer att finnas arbete på orten medan bara 44 procent av arbetarna tror detsamma. Förtidspensionerade är inte optimistiska, antagligen för att de bättre än andra känner till det verkliga förhållandet. Bara 22 procent av dem tror att det finns arbete på orten medan 65 procent av dem inte tror det. De hemarbetande är också mycket misströstande, endast 20 procent tror att det går att finna arbete och 58 procent tror att det inte går. Det kan vara en följd av att de sökt arbete och inte kunnat få något. Som tidigare nämnts uttrycker 70 procent av hemarbetande kvinnor i en enkät som jämställdhetskommittén sammanställt till sin rapport Kvinnors arbete (SOU 1979:89) att de gärna skulle velat ha arbete men endast sju procent har anmält sig som arbetsökande vid arbetsförmedling.

Tabell 67 Uppfattningen om man kan få arbete på orten efter pensionsåldern i förhållande till viljan hos förvärvsarbetande anställda att fortsätta arbeta (procent)

	Inte arbeta alls	Alla som vill fortsätta		Alla som vill fortsätta överhuvudtaget
		på hel- eller deltid	eller del av år/ibland	
Antal svar	297	152	158	310
Det är möjligt	44,4	52,6	56,3	54,5
Det går inte	38,4	29,6	29,1	29,4
Tveksam	17,2	17,8	14,6	16,1
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0

Av någon anledning är det fler i tabell 67 än i tabell 64 som tror att det går att hitta ett arbete efter pensioneringen och detta vare sig man vill fortsätta arbeta efter pensioneringen eller inte. 36 procent av dem som inte vill fortsätta tror att det är lätt att finna ett arbete efter pensioneringen, men det är 44 procent av dem som tror att de kan hitta ett arbete på orten, när de är pensionerade. Likaså tror 44 procent av dem som vill fortsätta att det är lätt att få arbete efter pensioneringen, men i tabell 67 är det 55 procent av dem som tror att de kan få arbete på orten. De som vill fortsätta på deltid är också mer positiva till arbete på orten än till arbete i allmänhet. Skillnaden kan ju ligga i att de två frågorna inte var precis likadant formulerade. Den förra frågan löd bl. a. . . "skulle det vara lätt eller svårt att finna ett arbete", den senare är direkt ställd: "Skulle ni kunna få ett arbete här. . .". I det senare fallet tror man kanske att man skulle kunna få arbete, fastän det skulle kunna vara svårt.

Tabell 68 Uppfattningen om man kan få arbete på orten i förhållande till om man ville fortsätta arbeta när man pensionerades (procent)

	Under 65 år		Över 65 år	
	Ville bli pensionerad	Ville fortsätta på hel- eller deltid	Ville bli pensionerad	Ville fortsätta på hel- eller deltid
Det är möjligt	26,0	20,0	34,4	35,8
Det går inte	54,0	75,0	50,3	47,4
Tveksam	20,0	5,0	15,3	16,8
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0

De som ville bli pensionerade och de som ville fortsätta har överensstämmande uppfattningar beträffande möjligheten att få arbete på orten och de är mer pessimistiska än de förvärvsarbetande, vare sig de vill fortsätta eller inte. De pensionerade som är under 65 år uttrycker särskilt negativa förväntningar på att skaffa ett arbete på orten och i den gruppen är tendensen motsatt till vad den är hos de förvärvsarbetande. De som ville fortsätta arbeta när de pensionerades är mest pessimistiska.

2.6.3 Skatters och bidrags inverkan

Tror ni att skatter och bidrag gör det fördelaktigt eller ofördelaktigt ur ekonomisk synpunkt för er del att förvärvsarbета efter pensionsåldern? Den frågan ställdes till alla och resultatet är otvetydigt. En överväldigande majoritet ansåg att det med rådande skatte- och bidragssystem inte är lönsamt att arbeta efter pensionsåldern.

Tabell 69 Uppfattningen om skatter och bidrag gör det ekonomiskt fördelaktigt eller ej att arbeta efter pensioneringen i förhållande till ålder och kön (procent)

	Alla	Män	Kvinnor	55-59	60-64	65-69	70-74
Antal svar	2 002	957	1 045	578	518	498	408
Fördelaktigt	5,4	6,9	4,1	6,2	6,1	4,8	4,2
Ofördelaktigt	71,3	76,0	67,0	69,2	71,3	76,0	68,3
Varken/eller både/och	6,7	7,3	6,2	8,1	6,9	6,2	5,1
Tveksam	16,6	9,8	22,8	16,5	15,7	13,0	22,4
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kvinnorna och den äldsta åldersgruppen är mest tveksamma till om det är fördelaktigt eller ej att arbeta efter pensioneringen. Oavsett vad man har för sysselsättning tror man att det är ekonomiskt ofördelaktigt att arbeta efter pensioneringen.

Det är ytterst små skillnader i uppfattning även när man tittar på bostadsorter och typ av utbildning.

De förvärvsarbetande som vill fortsätta arbeta efter pensioneringen är litet mer benägna att tro att det är ekonomiskt fördelaktigt att arbeta än de som inte vill fortsätta men skillnaden är inte så stor. Nio procent av dem som vill fortsätta på hel- eller deltid tror att det är fördelaktigt medan tre procent av dem som inte vill fortsätta tror detsamma. Det skiljer ungefär åtta procentenheter mellan dem som tror att det är ekonomiskt ofördelaktigt att fortsätta arbeta men inte vill det (79 procent) och dem som tycker detsamma men som vill fortsätta (71 procent). I båda fallen tycker en förkrossande majoritet att det är ekonomiskt ofördelaktigt med rådande skatte- och bidragssystem för pensionärer att förvärvsarbета.

2.6.4 Uppfattningen om fackliga organisationers inställning

De som har eller har haft förvärvsarbete tillfrågades om de trodde att den fackliga organisation de tillhör eller har tillhört är för eller emot att personer fortsätter arbeta efter uppnådd pensionsålder.

Tabell 70 Fördelning på ålder och kön av om man tror att facket är för eller emot att personer arbetar efter uppnådd pensionsålder (procent)

	Alla	Män	Kvinnor	55-59	60-64	65-69	70-74
Antal svar	1756	938	818	563	479	410	305
För	14,7	16,3	12,8	14,6	14,6	15,9	13,3
Emot	42,5	47,5	36,8	49,3	43,0	37,8	35,7
Har ej haft arbetskamrater	4,0	4,2	3,9	2,6	4,2	4,4	5,8
Tveksam	38,8	32,0	46,5	33,5	38,2	41,9	45,2
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Inom alla grupper är den allmänna uppfattningen att den fackliga organisationen är emot att man arbetar efter uppnådd pensionsålder. Männen tror i större utsträckning än kvinnorna att facket är positivt och det är framför allt männen i 65-69 årsåldern som har den uppfattningen, 18 procent. Det är den äldsta åldersgruppen och kvinnorna som i hög grad är tveksamma vad gäller frågan.

I tabell 71 nedan illustreras hur de svarande i intervjuundersökningen uppfattar inställningen hos sina fackliga organisationer. Svaren är uppdelade efter fackföreningstillhörighet.

Tabell 71 Medlemsskap i fackförening i förhållande till hur man uppfattar sin organisations inställning till arbete efter pensionsåldern (procent)

	LO	TCO	SACO/SR	Annan
Antal svar	739	321	62	63
För	14,6	16,5	21,4	19,0
Emot	51,0	49,2	37,4	49,2
Tveksam, vet ej, ej medlem	34,4	34,3	41,2	31,8
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0

LO-medlemmarna är de som tror att den egna organisationen är minst för äldres arbete men TCO-medlemmarna kommer inte långt efter. Inom SACO/SR är man mest tveksam till organisationens inställning men i gengäld är det också fler som tror att den är för äldres arbete och färre som tror att den är emot.

Vill man fortsätta arbeta, uppfattar man den fackliga organisationen mycket mer positiv till äldres arbete än om man inte vill.

Jämfört med tidigare frågor har de svarande mycket mer bestämda åsikter och antalet tveksamma är få. Tre gånger så många tycker att pensionärer inte skall arbeta för att det finns så många arbetslösa ungdomar som de som tycker att ungdomar och pensionärer skall ha samma chanser. Män är litet mindre benägna än kvinnor att låta ungdomarna gå före. Mellan åldersgrupperna finns just ingen skillnad. Egenföretagarnas åsikter avviker mest från övrigas, se tabell 74.

Tabell 74 Uppfattningen om ungdomars och pensionärs rätt att arbeta fördelat efter sysselsättning (procent)

	Alla	Arbetare	Tjänstemän	Egenföretagare	Hemarbetande	Förtidspensionär	Ålderspensionär
Antal svar	2 002	340	355	117	124	174	924
Pensionärer bör ej arbeta p. g. a. ungdomsarbetslösheten	71,9	78,7	65,4	49,6	74,7	75,1	72,4
Pensionerade och ungdomar skall ha samma möjligheter	23,0	17,6	27,8	45,6	21,9	19,5	22,6
Tveksam, vet ej	5,1	3,7	6,8	4,8	3,4	5,4	5,0
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Svaren från de 41 delpensionerade och de nio arbetslösa är ej redovisade.

Nästan hälften av egenföretagarna anser att ungdomar och pensionärer bör ha samma möjligheter på arbetsmarknaden. Tjänstemännen är mycket mer angelägna om ungdomarnas arbetssituation än egenföretagarna och arbetarna tar störst avstånd från äldres arbete på ungdomarnas bekostnad.

Pensionerade egenföretagare är mer för ungdomarnas arbetsmöjligheter än de förvärvsarbetande företagarna. 70 procent av de pensionerade egenföretagarna tycker att ungdomar skall gå före pensionärer.

Inställningen till ungdomars respektive pensionärs arbete i förhållande till om man vill eller ville fortsätta arbeta efter pensioneringen belyses i tabell 75a och b.

Tabell 75a Uppfattningen hos förvärvsarbetande anställda om ungdomars och pensionärs rätt att arbeta i förhållande till vilja att arbeta efter pensioneringen (procent)

	Inte arbeta alls	Vill fortsätta		Alla som vill fortsätta överhuvudtaget
		på hel- eller deltid	eller del av år/ibland	
Antal svar	297	152	158	607
Pensionärer bör ej arbeta p. g. a. ungdomsarbetslösheten	81,8	53,9	73,6	64,0
Pensionärer och ungdomar skall ha samma möjligheter	14,5	36,8	22,6	27,6
Tveksam, vet ej	3,7	9,3	3,8	6,4
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabell 75b Uppfattningen hos pensionerade om ungdomars och pensionärens rätt att arbeta i förhållande till viljan att fortsätta arbeta när de pensionerades (procent)

	Under 65 år		Över 65 år	
	Ville bli pensionerad	Alla som ville fortsätta på hel- eller deltid	Ville bli pensionerad	Alla som ville fortsätta på hel- eller deltid
Antal svar	114	48	555	112
Pensionärer bör ej arbeta p. g. a. ungdomsarbetslösheten	72,0	78,1	77,5	58,8
Pensionärer och ungdomar bör ha samma möjligheter	25,0	19,5	18,2	38,0
Tveksam, vet ej	3,0	2,4	4,3	3,2
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0

En majoritet av de förvärvsarbetande som vill fortsätta arbeta tycker att man skall tänka på ungdomars arbete i stället för pensionärernas. Av de pensionerade som ville fortsätta när de pensionerades är mer än dubbelt så många för ungdomarna än för att pensionärer och ungdomar skall ha samma möjligheter. De som är pensionerade och under 65 år och som skulle velat fortsätta arbeta när de pensionerades är speciellt negativa till att pensionärer skulle jämföras med ungdomar.

Ungdomsarbetslösheten uppfattas som ett tungt argument mot förvärvsarbete efter pensionsåldern med det väger mindre tungt för de förvärvsarbetande som vill fortsätta än för övriga.

2.6.6 Hälsoskäl

De förvärvsarbetande tillfrågades om deras hälsa var sådan att de skulle kunna fortsätta arbeta efter pensionsåldern på heltid, deltid eller inte alls.

Tabell 76 Uppfattningen hos förvärvsarbetande om deras hälsa medger att de fortsätter arbeta efter pensionsåldern, fördelning efter ålder och kön (procent)

Kan fortsätta	Alla	Män	Kvinnor	55-59	60-64	65-69
Antal svar	768	428	340	472	286	10
Heltid	34,9	44,6	22,6	36,3	31,5	60,6
Deltid	34,2	27,6	42,5	30,9	39,8	32,0
Inte alls	16,5	13,4	19,4	16,2	16,6	-
Vet ej	14,8	14,3	15,5	16,6	12,1	7,4
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Nästan 70 procent bedömer att deras hälsa medger att de arbetar på hel- eller deltid. Männerna tror sig i mycket större utsträckning än kvinnorna klara av att arbeta heltid, men kvinnornas svar kan också vara ett resultat av att de helt enkelt inte arbetat heltid och alltså inte kan bedöma om de klarar av det.

De tveksamma blir färre i åldersgruppen 60–64 år. Förmodligen känner de sig mer kompetenta att bedöma sin hälsa efter pensionsåldern än de yngre som ännu har långt kvar dit. De som inte tror att de klarar av att arbeta efter pensioneringen är obetydligt fler i den äldre åldersgruppen. Resultatet blir att det är en större procent bland 60–64-åringarna som tror att de kommer att klara ett arbete efter pensionsåldern än bland 55–59-åringarna. 67 procent av 55–59-åringarna tror att deras hälsa inte är något hinder för fortsatt arbete och 71 procent av 60–64-åringarna tror detsamma. Däremot minskar andelen män som vill ha heltid till förmån för deltidsarbete med tio procent.

Utbildning skiljer dem som tror att de kan fortsätta arbeta och dem som inte tror det åt.

Tabell 77 Utbildning i förhållande till bedömning av om hälsan medger arbete efter pensioneringen (procent)

Kan fortsätta	Folkskola	Yrkesskola, realskola	Gymn., stud.ex., universitet, högskola
Antal svar	442	194	129
På heltid eller deltid	62,8	76,8	81,4
Inte alls	21,1	9,3	9,3
Tveksam	16,1	13,9	9,3
Totalt	100,0	100,0	100,0

Dem högre utbildningen i sig är knappast orsak till att de välutbildade mår bättre än de som har lägre utbildning. Den har dock samband med det yrke man har vilket i sin tur påverkar hälsan. 60 procent av dem som har enbart folkskola är arbetare och 91 procent av de universitetsutbildade är tjänstemän.

Skillnaden i bedömningarna är säkert betingad av två faktorer med gemensam bakgrund, dels att tungt arbete verkligen medför att hälsan försämras, vilket är en anledning till att man inte klarar av att fortsätta, dels att man bedömer sin hälsa i förhållande till det arbete man har idag. Även om man kanske känner sig frisk nu, så tror man inte att man kommer att klara av det tunga arbetet när man blir äldre. De med kontorsarbete gynnas då av samma faktorer. Deras hälsa är förhållandevis god eftersom arbetet inte slitit dem fysiskt och de bedömer också att ett sådant arbete skulle de kunna klara av efter pensionsåldern.

Liksom beträffande utbildning skiljer sysselsättning också de intervjuades uppfattning om sin hälsa åt. I tabell 78 återges det. Med tjänstemän A avses tjänstemän i högre yrken och med B tjänstemän i lägre yrken.

Tabell 78 Sysselsättning i förhållande tillbedömning av om hälsan medger arbete efter pensioneringen (procent)

	Arbetare	Tjänstemän A	Tjänstemän B	Egenföretagare
Antal svar	336	130	207	93
På hel- eller deltid	61,4	84,1	67,7	80,6
Inte alls	21,0	7,5	16,6	9,3
Tveksam	17,6	8,4	15,6	10,1
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0

Det faktum att man har så god hälsa att man skulle kunna arbeta efter pensioneringen innebär inte att man också vill fortsätta. Däremot borde det kunna finnas ett samband mellan dålig hälsa och att man inte vill fortsätta arbeta.

Tabell 79a Viljan hos förvärvsarbetande anställda att fortsätta arbeta fördelat efter hur man bedömer sin hälsa (procent)

Bedömning av sin förmåga att arbeta efter pensioneringen	Antal svar	Inte arbeta alls	Vill fortsätta		Annat/Tveksam	Totalt	Alla som vill fortsätta överhuvudtaget
			på hel- eller deltid	ibland del av år			
Kan arbeta på heltid	226	43,4	26,6	23,9	6,1	100,0	50,5
Kan arbeta på deltid	229	32,3	29,3	28,0	10,4	100,0	57,3
Kan inte alls	115	70,4	5,2	17,4	7,0	100,0	22,6
Tveksam	104	41,4	18,3	20,2	20,1	100,0	38,5

Tabell 79b Förvärvsarbetande anställdas bedömning av sin hälsa fördelat efter vilja att fortsätta arbeta (procent)

Bedömning av förmåga att arbeta efter pensioneringen	Inte arbeta alls	Vill fortsätta		Alla som vill fortsätta överhuvudtaget
		på hel- eller deltid	ibland/ del av år	
Antal svar	297	152	158	310
Kan arbeta på heltid	33,1	39,5	33,9	36,7
Kan arbeta på deltid	25,0	44,1	40,3	42,1
Kan inte alls	27,4	3,9	12,6	8,4
Tveksam	14,5	12,5	13,2	12,8
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0

Tror man att hälsan tillåter arbete efter pensioneringen, är detta uppenbarligen ingen garanti för att man också vill fortsätta. Det är fler som tror att de kan fortsätta på hel- eller deltid som inte vill fortsätta än de som vill. Om man däremot vill fortsätta arbeta, bedömer man för det mesta att hälsan inte kommer att vara något hinder för detta.

2.7 Vilja att arbeta inom skola, barn- eller äldreomsorg

En lösning på de pensionerades sysselsättningsproblem är att de får arbetsuppgifter inom områden där det finns arbetsbrist. Lösningen är knappast tillämplig inom t. ex. den tunga industrin, där arbetsbrist är vanligast. Möjligheten att låta pensionerade sköta arbetsuppgifter utöver de reguljära inom vård- och skolektorn har diskuterats. Hur ställer sig de intervjuade till sådana förslag?

Tabell 80 Vilja att arbeta inom skola, barn- eller äldreomsorg fördelat på ålder och kön (procent)

	Alla	Män	Kvinnor 55-59	60-64	65-69	70-74
Antal svar	2 002	957	1 045	578	518	498
Mycket gärna	15,2	11,1	19,0	23,8	17,6	9,2
Ganska gärna	21,2	22,3	20,2	27,7	24,3	18,4
Inte alls	38,0	48,3	28,6	34,7	37,4	41,8
Orkar inte	22,4	15,4	28,9	10,7	18,5	26,5
Tveksam	3,2	3,0	3,3	3,1	2,1	4,1
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

37 procent av alla svarande kan tänka sig att arbeta inom skola, barn- eller äldreomsorg efter pensioneringen. Av dessa är 410 kvinnor och 320 män. Det är tveksamt om de skulle genomföra det, ifall de fick möjlighet eftersom intresset tycks dala ganska snabbt med stigande ålder. 52 procent av den yngsta åldersgruppen är positiva, 42 procent av 60-64-åringarna, 28 procent av 65-69-åringarna och 19 procent av de äldsta vill ställa upp. I den äldre åldersgruppen anför lika många att de inte orkar som att de inte vill, 39 procent.

Vilka är det som vill ställa upp inom skola och barn- och äldreomsorg? 49 procent av de universitets- och högskoleutbildade vill mycket gärna eller gärna ställa upp mot 33 procent av dem med enbart folkskola. I Stockholm är man minst villig att ställa upp. Bara 33 procent vill arbeta inom skola, barn- eller äldreomsorg mot genomsnittligt 38 procent på andra bostadsorter. Göteborgarna svarar "orkar inte" i större utsträckning än andra, 31 procent mot genomsnittligt 22 procent på andra orter.

Egenföretagare är inte lika villiga att ställa upp som tjänstemän och arbetare. 50 procent av arbetarna är positiva och 48 procent av tjänstemännen mot 41 procent av egenföretagarna. Manliga tjänstemän och arbetare är betydligt mindre intresserade än sina kvinnliga motsvarigheter. Bland de pensionerade är de som tidigare varit tjänstemän mer villiga att ställa upp än de som varit arbetare.

Förvärvsarbetande som vill fortsätta arbeta efter pensioneringen är mer positiva att ställa upp inom skola, barn- och äldreomsorg men skillnaden är inte så stor som man skulle kunna tro.

Tabell 81 Förhållandet mellan förvärvsarbetande anställdas vilja att fortsätta arbeta efter pensioneringen och deras vilja att ställa upp inom skola, barn- och äldreomsorg (procent)

Bedömning av förmåga att arbeta efter pensioneringen	Inte arbeta alls	Vill fortsätta		Alla som vill fortsätta överhuvudtaget
		på hel- eller deltid	eller del av året /ibland	
Antal svar	297	152	158	310
Mycket gärna				
Ganska gärna	40,6	61,5	56,3	58,5
Inte alls	49,6	30,1	36,4	33,4
Orkar inte	8,1	4,9	3,6	4,2
Tveksam	1,7	3,6	3,7	3,9
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0

Att man vill fortsätta arbeta innebär ju inte också att man är villig att ställa upp inom skol- eller vårdsektorn. 30 procent av dem som vill fortsätta tar alldeles avstånd från det. De 41 procent som vill arbeta inom skola och vård men inte alls vill fortsätta arbeta, jämför tydligen inte dessa arbetsuppgifter med förvärvsarbete.

På frågan till dem som gärna vill arbeta inom skola, barn- eller äldreomsorg om de vill göra det för att få någon sysselsättning eller för att få en extrainkomst, svarar de så här:

Tabell 82 Svar från dem som svarat att de vill arbeta inom skola, barn- eller äldreomsorg om de i så fall vill göra det för att få sysselsättning eller som extrainkomst (procent)

	Alla	Män	Kvinnor
Antal svar	730	320	410
Sysselsättning	88,3	89,9	87,1
Extraintkomst	5,9	5,3	6,5
Tveksam	5,9	5,2	6,4
Totalt	100,0	100,0	100,0

Om man vill ställa upp för en extraintkomst eller för att få sysselsättning är inte bundet till utbildning, bostadsort, ålder eller kön.

Nära 90 procent av dem som kan tänka sig att arbeta inom skola, barn- eller äldreomsorg vill göra det för att få sysselsättning, inte för inkomsten.

2.8 Vilja att stanna kvar på arbetsplatsen och sätta in ungdomar i sitt yrke

De förvärvsarbetande tillfrågades om de skulle vilja stanna kvar en tid på arbetsplatsen efter pensioneringen för att ta hand om ungdomar och sätta in dem i sitt yrke. Bakgrunden till frågan är att de arbetslösa ungdomarna i stor utsträckning är lågutbildade och yrkesoerfarna och genom att låta de pensionerade introducera dessa ungdomar i sitt arbete skulle man kunna förbättra för både ungdomarna och de äldre.

Tabell 83 Viljan att stanna kvar på arbetsplatsen och introducera ungdomar i sitt yrke fördelat efter ålder och kön (procent)

	Alla	Män	Kvinnor	55-59 år	60-64 år
Antal svar	768	428	340	472	286
Ja	43,2	44,8	41,2	43,5	42,1
Nej	43,6	41,8	45,8	43,5	42,1
Tveksam	13,2	13,4	13,0	12,1	15,0
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Den jämna fördelningen i tabell 83 återkommer också jämfört med andra bakgrundsvariabler som bostadsort, utbildning, sysselsättning och hel- eller deltidsarbete. Det enda som skiljer gruppen som vill stanna kvar på sin arbetsplats och introducera ungdomar från dem som inte vill är just viljan att fortsätta arbeta efter pensioneringen, ett resultat som knappast förvånar.

Tabell 84 Vilja att stanna kvar på sin arbetsplats och sätta in ungdomar i sitt yrke fördelat efter vilja hos förvärvsarbetande anställda att fortsätta arbeta efter pensioneringen (procent)

	Inte arbeta alls	Vill fortsätta		Alla som vill fortsätta
		på hel- el. deltid	del av år/ ibland	
Antal svar	319	188	178	366
Vill stanna kvar och introducera ungdomar	25,6	68,1	46,8	57,2
Vill inte	64,1	22,9	39,7	31,5
Tveksam	10,3	9,0	13,5	11,3
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0

2.9 Bedömning av hur positivt eller negativt det uppfattas att äldre arbetar efter pensioneringen

Alla de intervjuade fick besvara frågan om människor i allmänhet ser positivt eller negativt på att äldre människor förvärvsarbetar efter pensioneringen.

Svarsalternativen var

- Mycket positivt
- Ganska positivt
- Varken/eller
- Ganska negativt
- Mycket negativt
- Tveksam, vet ej

Tabell 85 Bedömning av hur positivt eller negativt det uppfattas att människor arbetar efter pensioneringen uppdelat på ålder och kön (procent)

	Alla	Män	Kvinnor	55-59	60-64	65-69	70-74
Antal svar	2 002	957	1 045	578	518	498	408
Mycket positivt	2,2	2,5	1,9	2,0	3,1	2,4	1,0
Ganska positivt	15,6	17,2	14,2	16,3	16,0	15,2	14,6
Varken/eller	17,8	17,2	18,4	12,7	16,9	22,1	20,9
Ganska negativt	38,5	36,9	39,9	44,3	39,3	37,6	30,3
Mycket negativt	10,4	12,0	8,9	12,9	11,7	7,4	9,0
Tveksam	15,6	14,3	16,7	11,9	13,1	15,3	24,2
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Gruppen som svarar varken/eller eller är tveksamma växer med åldern från 25 procent i yngsta åldersgruppen till 45 procent i äldsta. I motsvarande grad minskar med stigande ålder de som tror att äldres förvärvsarbete uppfattas positivt respektive negativt. Andelen som tror att det uppfattas positivt sjunker bara 2,5 procentenheter medan de som tror att det uppfattas negativt minskar från 57 procent till 39, en minskning med 18 procentenheter.

I Stockholm och på landsbygden är man mest positiv till hur äldres arbete uppfattas, mest negativ är man i Göteborg. De som är/har varit mycket nöjda med sina arbetsuppgifter tror att uppfattningen är mer positiv än de som är/har varit ganska nöjda eller missnöjda, 23 procent mot 16 procent av de mindre nöjda.

41 procent av egenföretagarna tror att äldres förvärvsarbete uppfattas positivt mot 13 procent av arbetarna och 24 procent av tjänstemännen.

Nuvarande och pensionerade fackföreningsmedlemmar fördelar sig enligt tabell 86.

Tabell 86 Bedömning av hur äldres arbete efter pensioneringen uppfattas i förhållande till den fackliga organisation man tillhör/har tillhört (procent)

	LO	TCO	SACO/SR	Medlem i pensionärsförening
Antal svar	755	325	63	214
Mycket positivt/ganska positivt	13,8	16,9	29,9	14,6
Mycket negativt/ganska negativt	55,4	55,8	42,3	52,5
Varken/eller/tveksam	30,8	27,3	27,7	32,9
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0

I övrigt beskrivs en glidande skala från LO-medlemmar som inte tror att det uppfattas positivt att man arbetar efter pensioneringen till SACO/SR som ändå ser ljusare på saken. Oavsett fackföreningstillhörighet är det en klar majoritet som tror att den allmänna uppfattningen är att äldre skall sluta arbeta när de går i pension.

De förvärvsarbetande anställda som vill fortsätta arbeta efter pensioneringen bedömer den allmänna meningen om äldres förvärvsarbete mindre strängt än de som inte vill fortsätta.

Tabell 87 Bedömningen av hur äldres förvärvsarbete uppfattas i förhållande till om man vill fortsätta arbeta eller inte (procent)

	Inte arbeta alls	Vill fortsätta		Alla som vill fortsätta
		på hel- eller deltid	del av år/ibland	
Antal svar	297	152	158	310
Mycket positivt/ganska positivt	10,8	26,3	21,8	24,2
Mycket negativt/ganska negativt	64,4	45,4	64,4	55,2
Varken/eller/tveksam	24,8	28,3	13,8	20,6
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0

Även om de som vill fortsätta bedömer opinionen mildare stämd än de som inte vill, är det ändå en majoritet av dem som bedömer att allmänna opinionen inte är positiv till de äldres arbete. I vilken mån man sedan inrättar sig efter denna uppfattning kan inte intervjuundersökningen ge något besked om. Kanske till och med den allmänna meningen om äldres arbete leder till att man inte heller säger sig vilja ha något?

2.10 Förslag till arbetsuppgifter för de pensionerade

Alla de intervjuade tillfrågades om de kunde föreslå några sysselsättningar som skulle vara lämpliga för människor som vill ha en arbetsuppgift efter pensioneringen. Av de 2 002 svarade 683, 34 procent, att de inte kunde komma på några sådana arbetsuppgifter. Ytterligare 154, åtta procent, svarade att pensionärer inte skall arbeta. Övriga 1 165 lämnade 1 760 svar.

Svaren listas nedan.

Förslag på arbetsuppgift	Antal svar	Procent
Fortsätta gamla yrket	212	11
Besöka daghem	192	10
Barnpassning i hemmet	185	9
Hälsa på gamla	120	6
Grågosse, lättare vaktmästerijobb	118	6
Trädgårdsarbete i bostadsområden	108	5
Väva, sy, snickra, hobbyarbete	97	5
Vara på fritidshem	87	4
Lättare jobb	83	4
Föreningsarbete	72	4
Sjukhusvårdinna, hjälpa sjuka	65	3
Besöka skolor, berätta om jobb	59	3
Besöka handikappade, sjuka, ensamma	46	2
Åldringsvård	44	2
Beror på intresse och läggning	44	2
Gå på kurser	30	2
Hemsamarit, socialt arbete	26	1
Kontorsarbete, bokföring	23	1
Jakt, lagerarbete, läsa för blinda, sjuka och gamla, dela ut reklam, tidningsbud, konstnärlig verksamhet, måla tavlor, baka bröd och sälja, motion, idrott, städning, serviceyrken, barn och ungdomar, välgörenhet, utbildning, annat	149	7
Pensionärer skall inte arbeta	154	8
Tveksam, vet ej	683	34
Totalt	2 597	130

Män och kvinnor använder svarsalternativet tveksam, vet ej i samma utsträckning och ungefär lika många av bägge könen är överens om att pensionärer inte skall arbeta. Sedan skiljer sig könen åt. Kvinnorna har fler förslag än män, 1,6 förslag per kvinna mot 1,4 per man. Enligt traditionell yrkesuppdelning föreslår 63 procent av kvinnorna barnpassning, besöka daghem, socialt arbete, vård av gamla och sjuka medan endast 15 procent av männen nämner sådana uppgifter. 41 procent av männen tycker att man skall stanna kvar i sitt gamla yrke, vara grågosse, sköta trädgårdsarbete, jaga, dela ut reklam, ha lättare jobb. Endast 14 procent av kvinnorna tycker detsamma.

Annars är förslagen på arbetsuppgifter för pensionerade ganska jämnt fördelat över bostadsorter, sysselsättning och utbildning. Egenföretagare tycker framför allt att man skall stanna kvar inom sitt eget yrke, vilket endast få arbetare föreslår. Förtidspensionerade tycker mer än andra sysselsättningskategorier att pensionärer inte skall arbeta.

I tabell 88 ställs viljan hos förvärvsarbetande att fortsätta arbeta efter pensioneringen mot de oftast föreslagna arbetsuppgifterna.

Tabell 88 Förslag på arbetsuppgifter från förvärvsarbetande anställda i förhållande till om man vill fortsätta arbeta eller ej (procent horisontellt)

	Antal svar	Inte arbeta alls	Alla som vill fortsätta på heltid eller deltid
Fortsätta i gamla yrket	78	8,5	19,6
Besöka daghem	74	8,4	15,7
Bampassning	74	11,0	9,3
Hälsa på gamla	53	5,2	11,0
Grågosse	49	5,3	11,2
Trädgårdsarbete	39	6,4	5,5
Pensionärer skall inte arbeta	43	9,9	3,6

Lägg märke till att svarsalternativen del av år och ibland inte är redovisade i tabellen.

De som inte vill fortsätta arbeta väljer oftare än de andra att svara tveksam eller att pensionärer inte skall arbeta, 45 procent mot 29 procent av dem som vill fortsätta. De som vill fortsätta på heltid vill allra helst stanna kvar inom sitt yrke, 34 procent. Nio procent tycker att grågosse är en uppgift för pensionerade medan färre föreslår bampassning och daghemsbesök än i gruppen som inte vill fortsätta arbeta, elva procent mot 20 procent av dem som inte vill fortsätta. Deltidsönskande – som ju ofta är kvinnor – är inte alls lika bundna till sitt gamla yrke, bara 19 procent föreslår det, och 43 procent kan tänka sig besöka daghem, bampassning, besöka gamla och att vara grågosse.

Frågan om lämpliga arbetsuppgifter för äldre är inte som den om äldrevården, daghem och skolor knuten till intresset för att ha arbetsuppgiften som extrainkomst eller bara som sysselsättning. Frånsett de svar som innebär att man skall stanna kvar inom det gamla yrket, så förefaller förslagen på arbetsuppgifter till stor del vara sådana som man utför mer av sysselsättnings-skäl och idealitet än för att tjäna pengar.

Bilaga 1

Vår ref 80184 A

Vällingby i oktober 1980

På uppdrag av Arbetsmarknadsdepartementet gör Sifo för närvarande en undersökning bland personer i åldrarna 55-74 år angående förvärvsarbete och sysselsättning efter pensioneringen. Frågorna i undersökningen gäller bland annat vid vilken ålder man vill pensioneras och vilken sysselsättning man vill ägna sig åt som äldre. Resultaten skall användas för att bättre kunna planera för både dem som vill pensioneras vid den ålder som gäller nu, dem som vill dra ned sin arbetstid tidigare och dem som vill förvärvsarbete helt eller delvis efter den vanliga pensionsåldern.

Sifos intervjuare kommer att kontakta Er och ställa frågor per telefon. Det tar omkring 15 minuter och jag tror att Ni kommer att finna frågorna intressanta.

Undersökningen är helt konfidentiell. Rapporten visar tabeller och ingen får veta vem som svarat på ett visst sätt. Inga namn utlämnas från Sifo.

Om Ni önskar ytterligare upplysningar om undersökningen står vi gärna till tjänst. Kontakta i så fall Katarina Sjölander, Arbetsmarknadsdepartementet (tel 08 - 763 13 31), Karin Busch eller Siw Olsson, Sifo (tel 08 - 87 93 70).

Tack för Er medverkan!

SIFO AB

Hans L Zetterberg

Hans L Zetterberg
VD/professor

Vår ref 81184 B

Vällingby 1981-02-20

På uppdrag av Arbetsmarknadsdepartementet gör Sifo för närvarande en undersökning bland personer i åldrarna 55-74 år angående förvärvsarbete och sysselsättning efter pensioneringen. Frågorna i undersökningen gäller bland annat vid vilken ålder man vill pensioneras och vilken sysselsättning man vill ägna sig åt som äldre. Resultaten skall användas för att bättre kunna planera för både dem som vill pensioneras vid den ålder som gäller nu, dem som vill dra ned sin arbetstid tidigare och dem som vill förvärvsarbeta helt eller delvis efter den vanliga pensionsåldern.

Sifos intervjuare kommer att kontakta Er och ställa frågor per telefon. Det tar omkring 15 minuter och jag tror att Ni kommer att finna frågorna intressanta.

Undersökningen är helt konfidentiell. Rapporten visar tabeller och ingen får veta vem som svarat på ett visst sätt. Inga namn utlämnas från Sifo.

Vi har inte lyckats hitta Ert telefonnummer i katalogen och ber Er därför att besvara bifogade svarskort och skicka in det till oss så att vi kan få kontakt mer Er. Ni kan ringa till oss (tel 08 - 87 69 02) när som helst mellan kl 8 och 21. Om Ni ringer till oss för att bli intervjuad så kan vi genast ringa tillbaka till Er på Ert nummer så att det inte blir någon kostnad för Er.

Om Ni önskar ytterligare upplysningar om undersökningen står vi gärna till tjänst. Kontakta i så fall Katarina Sjölander, Arbetsmarknadsdepartementet (tel 08 - 763 13 31), Karin Busch eller Siw Olsson, Sifo (tel 08 - 87 93 70).

Tack för Er medverkan!

SIFO AB

Hans L Zetterberg

Hans L Zetterberg
VD/professor

Vällingby 1981-03-11

Till föreståndaren

På uppdrag av Arbetsmarknadsdepartementet gör Sifo för närvarande en Undersökning bland personer i åldrarna 55-74 år angående förvärvsarbete och sysselsättning efter pensioneringen. Ansvarig på departementet är Katarina Sjölander (tel 08 - 763 13 31). Urvalet omfattar 2.500 personer och beställdes från SPAR-registret hos Dafa (Datamaskincentralen för Administrativ Databehandling).

Undersökningen görs per telefon. Vi har emellertid inte kunnat finna telefonnummer till de personer som är nämnda på bifogad blad.

Enligt brev till alla försäkringskassor från överdirektör Marianne Sjönell, Riksförsäkringsverket, den 81-02-20 (D 1981:8) kan försäkringskassorna hjälpa till att lokalisera personer för vissa ändamål. Hon har informerats om undersökningens syfte och anser det förenligt med sekretesslagen att försäkringskassorna bistår Arbetsmarknadsdepartementet och Sifo i detta ärende.

Vi ber Er därför söka fram telefonnummer till bifogade personer, anteckna telefonnumret eller annan upplysning (t ex avliden, på anstalt, så sjuk att han eller hon inte kan intervjuas) och skicka tillbaka bladet till Sifo i bifogade svarskuvert senast den 17 mars. Om Ni vill lämna Ert svar per telefon, tala med Siw Olsson, Sifo, tel 08 - 87 93 70. Var god svara även om Ni inte hittar uppgifter om samtliga.

Er medverkan bidrar väsentligt till undersökningen och vi ber att på förhand få tacka för Ert tillmötesgående.

Med vänliga hälsningar
SIFO AB

Karin Busch
Fil lic, forskningschef

Undersökning angående förvärvsarbete

Födelseår

Namn: _____

Adress: _____

Försäkringskassans anteckningar, tel nr eller annan uppgift:

Födelseår

Namn: _____

Adress: _____

Försäkringskassans anteckningar, tel nr eller annan uppgift:

Födelseår

Namn: _____

Adress: _____

Försäkringskassans anteckningar, tel nr eller annan uppgift:

Bilaga 2

SIFO - SVENSKA INSTITUTET
 FÖR OPINIONSUNDERSÖKNINGAR
 Ångermannagatan 174, Box 131
 162 12 VÄLLINGBY 1
 Tel 08 - 87 93 70

Bilaga 2 (18)

	0	1			1-2
				1	-3
8	0	1	8	4	4-8
					9-13

FÖRVARVSARBETE RESPEKTIVE VILJA TILL FÖRVARVSARBETE I ÅLDRARNA 55 - 74 ÅR

Telefonintervjuer

September - oktober 1980

KONFIDENTIELLT

Klockan är nu: _____ 14-17

A. TILL ALLA:

Först vill jag fråga:
 vilket år är ni född?

-18 -19

År 19		
-------	--	--

1. TILL ALLA:

Vad har ni för sysselsättning?
 Är ni arbetare, tjänsteman, egen företagare, hemarbetande, pensionerad, arbetslös, eller vad?

OM PENSIONERAD: Är ni förtidspensionerad,
 har ni delpension eller ålderspension
 (vanlig pension)

FLERA SVAR KAN FÖREKOMMA!

OM BÅDE PENSIONERAD OCH FÖRVARVSARBETANDE
 SKALL ALLA FRÅGOR STÄLLAS!

1	Arbetare	1	-20
2	Tjänsteman	2	Fr 3a
3	Egen företagare	3	-----
4	Hemarbetande	4	Fr 2d
5	Förtidspension, sjukpension	5	-----
6	Delpension	6	Fr 2a
7	Ålderspension	7	-----
8	Arbetslös	8	-----
9	Annat, vad?	9	
	_____		Fr 8
	_____		
0	Ej svar	0	

2a. OM PENSIONERAD D V S POS 5, 6, 7 PÅ FR. 1:
 Vid vilken ålder pensionerades ni?

-21 -22

År		
----	--	--

2b. OM PENSIONERAD D V S POS 5, 6, 7 PÅ FR. 1:
 Är detta den normala pensionsåldern
 i det yrke eller den sysselsättning
 ni hade?

1	Ja, normal	1	-23
2	Nej	2	Fr 10
3	Tveksam, vet ej	3	Fr 10

2c. OM NEJ D V S POS 2 PÅ FRÅGA 2b:
 Vilken är den normala pensionsåldern?

-24 -25

År			→ Fr 10
----	--	--	---------

2d. OM HEMARBETANDE D V S POS 4 PÅ FR. 1:
 Har ni varit det i mindre än fem år
 eller fem år eller mer?

0	Tveksam, vet ej	0	
1	Mindre än fem år	1	-26
2	Fem år eller mer	2	Fr 8
3	Tveksam, vet ej	3	

- 3a. OM ARBETARE, TJÄNSTEMAN, EGEN FÖRETAGARE D V S POS 1, 2 ELLER 3 PÅ FRÅGA 1:
Vilket yrke har ni nu?

- 3b. OM EGEN FÖRETAGARE D V S POS 3 PÅ FR 1:
Hur många är vanligen anställda på ert företag (gård etc)? Räkna inte medlemmar av er egen familj eller er själv.

- 1 Ingen utom jag själv eller familjen
2 1-9 anställda
3 10 eller fler anställda
4 Ingen uppgift

1
2
3
4

-27

- 3c. OM ARBETARE ELLER TJÄNSTEMAN D V S POS 1 ELLER 2 PÅ FRÅGA 1:
Leder eller övervakar ni någon annans arbete på er arbetsplats?

- 1 Ja
2 Nej
3 Ej uppgift

1
2
3

-28

MARKERA SOCIALGRUPP OCH NÄRINGSREN MED HJÄLP AV SVAREN PÅ FRÅGORNA 1 OCH 3a-c!

SOCIALGRUPP

- 1 Högre yrkesklass
2 Högre medelklassyrken
3 Lägre medelklassyrken
4 Fackutbildade arbetare
5 Yrkeskunniga arbetare
6 Övriga kroppsarbetare
7 Hemarbetande husmor/husfar
8 Ej uppgift

1
2
3
4
5
6
7
8

-29

NÄRINGSREN

- 1 Jordbruk, skogsbruk mm
2 Gruvor, tillverkningsindustri mm
3 Byggnadsindustri
4 Handel
5 Restaurang och hotell
6 Samfärdsel, post och televerk
7 Bank, försäkringsverksamhet mm
8 Offentlig förvaltning
9 Undervisning
0 Sjukvård
- Socialvård mm
8 Ingen uppgift

1
2
3
4
5
6
7
8
9
0
-
8

-30

- 3d. OM ARBETARE ELLER TJÄNSTEMAN D V S POS 1 ELLER 2 PÅ FRÅGA 1:

Är ni anställd av kommun, landsting, staten eller i privat tjänst?

- 1 Kommun, landsting
2 Staten
3 Privat
4 Ej svar

1
2
3
4

-31

- 3e. OM ARBETARE ELLER TJÄNSTMAN D V S POS 1 ELLER 2 PÅ FRÅGA 1:

Hur många är anställda på er arbetsplats - mindre än 5, 5-50 eller fler än 50?

- 1 Mindre än 5
2 5-50
3 Fler än 50
4 Tveksam, vet ej

1
2
3
4

-32

4. OM ARBETARE, TJÄNSTEMAN, EGEN FÖRETAGARE
D V S POS 1, 2 ELLER 3 PÅ FRÅGA 1:

Hur många timmar arbetar ni i veckan i genomsnitt?

-33 -34

Antal

--	--

 per vecka

ε Tveksam, vet ej

5. OM ARBETARE, TJÄNSTEMAN, EGEN FÖRETAGARE
D V S POS 1, 2 ELLER 3 PÅ FRÅGA 1:

Arbetar ni så många timmar varje vecka eller är det olika olika veckor?

- 1 Varje vecka lika
- 2 Olika olika veckor

1
2

 -35

OM OLIKA: Kan ni beskriva hur det är?

ε Tveksam, vet ej

6. OM ARBETARE, TJÄNSTEMAN, EGEN FÖRETAGARE
D V S POS 1, 2 ELLER 3 PÅ FRÅGA 1:

Är det den arbetstid som passar er bäst eller skulle kortare eller längre arbetstid passa bättre?

- 1 Vill ha kortare arbetstid
- 2 Bra som det är
- 3 Vill ha längre arbetstid
- 4 Tveksam, vet ej

1
2
3
4

 -36

7. OM ARBETARE, TJÄNSTEMAN, EGEN FÖRETAGARE
D V S POS 1, 2 ELLER 3 PÅ FRÅGA 1:

Har ni arbetat mindre än fem år eller fem år eller mer i detta arbete?

- 1 Mindre än fem år
- 2 Fem år eller mer
- 3 Tveksam, vet ej

1
2
3

 -37

8. OM FÖRVÄRVSARBETANDE, HEMARBETANDE, ARBETSLÖS, D V S POS 1-4, 8, 9 PÅ FRÅGA 1:

Vad gjorde ni tidigare? Var ni arbetare, tjänsteman, egen företagare, hemarbetande pensionerad, arbetslös eller vad?

- 1 Arbetare
- 2 Tjänsteman
- 3 Egen företagare
- 4 Hemarbetande
- 5 Förtidspension, sjukpension
- 6 Delpension
- 8 Arbetslös
- 9 Annat, vad?

1
2
3
4
5
6
8
9

 -38
Fr 9a
Fr 14
Fr 10
Fr 14

ε Ej svar

9a. OM ARBETARE, TJÄNSTEMAN, EGEN FÖRETAGARE D V S POS 1, 2 ELLER 3 PÅ FRÅGA 8:
 Vilket yrke hade ni då?

9b. OM EGEN FÖRETAGARE D V S POS 3 PÅ FR 8:

Hur många var vanligen anställda på ert företag (gård etc)? Räkna inte medlemmar av er egen familj eller er själv.

- 1 Ingen utom jag själv eller familjen
- 2 1-9 anställda
- 3 10 eller fler anställda
- 4 Ingen uppgift

1 -39

2
3
49c. OM ARBETARE ELLER TJÄNSTEMAN D V S POS 1 ELLER 2 PÅ FRÅGA 8:

Ledde eller övervakade ni någon annans arbete på er arbetsplats?

- 1 Ja
- 2 Nej
- 3 Ingen uppgift

1 -40

1
2
3

MARKERA SOCIALGRUPP OCH NÄRINGSGRUPP MED HJÄLP AV FRÅGORNA 8 OCH 9a-c!

SOCIALGRUPP

- 1 Högre yrkesklass
- 2 Högre medelklassyrken
- 3 Lägre medelklassyrken
- 4 Fackutbildade arbetare
- 5 Yrkeskunniga arbetare
- 6 Övriga kroppsarbetare
- 7 Hemarbetande husmor/husfar
- 8 Ej uppgift

1 -41

2
3
4
5
6
7
8

NÄRINGSGRUPP

- 1 Jordbruk, skogsbruk mm
- 2 Gruvor, tillverkningsindustri mm
- 3 Byggnadsindustri
- 4 Handel
- 5 Restaurang och hotell
- 6 Samfärdsel, post och televerk
- 7 Bank, försäkringsverksamhet mm
- 8 Offentlig förvaltning
- 9 Undervisning
- 0 Sjukvård
- Socialvård mm
- 8 Ingen uppgift

1 -42

2
3
4
5
6
7
8
9
0
-
89d. OM ARBETARE ELLER TJÄNSTEMAN D V S POS 1 ELLER 2 PÅ FRÅGA 8:

Vari ni anställd av kommun, landsting, staten eller i privat tjänst?

- 1 Kommun, landsting
- 2 Staten
- 3 Privat
- 4 Ej svar

1 -43

2
3
49e. OM ARBETARE ELLER TJÄNSTMAN D V S POS 1 ELLER 2 PÅ FRÅGA 8:

Hur många var anställda på er arbetsplats - mindre än 5, 5-50 eller fler än 50?

- 1 Mindre än 5
- 2 5-50
- 3 Fler än 50
- 4 Tveksam, vet ej

1 -44

2
3
4

9f. OM ARBETARE, TJÄNSTEMAN, EGEN FÖRETAGARE
D V S POS 1, 2 ELLER 3 PÅ FRÅGA 8:

Arbetade ni mindre än fem år eller
 fem år eller mer i det arbetet?

- 1 Mindre än fem år
- 2 Fem år eller mer
- 3 Tveksam, vet ej

1	-45
2	
3	

9g. OM ARBETARE, TJÄNSTEMAN, EGEN FÖRETAGARE
D V S POS 1, 2 ELLER 3 PÅ FRÅGA 8:

Arbetade ni då huvudsakligen heltid
 eller deltid?

- 1 Heltid
- 2 Deltid
- 3 Tveksam, vet ej

1	-46
2	
3	

10. OM PENSIONERAD (EJ DELPENSIONERAD) D V S
POS 5 ELLER 7 PÅ FRÅGA 1 ELLER FRÅGA 8:

Vilket yrke eller vilken syssel-
 sättning hade ni innan ni pensio-
 nerades. Var ni arbetare, tjänste-
 man, egen företagare, hemarbetande,
 pensionerad, arbetslös eller vad?

- 1 Arbetare
- 2 Tjänsteman
- 3 Egen företagare
- 4 Hemarbetande
- 5 Förtidspension, sjukpension
- 6 Delpension
- 7 Arbetslös
- 8 Annat, vad?

1	-47
2	Fr 11c
3	
4	
5	
6	
7	Fr 14
8	

- 9 Ålderspensionerad nu, tidi-
 gare förtids- eller sjuk-
 pensionerad
 FRÅGA OM TIDIGARE YRKE
- 8 Ej svar

9	Fr 11e
8	

11a. OM ARBETARE, TJÄNSTEMAN, EGEN FÖRETAGARE D V S POS 1, 2 ELLER 3 PÅ FRÅGA 10:
Vilket yrke hade ni då?

11b. OM EGEN FÖRETAGARE D V S POS 3 PÅ FR 10 ELLER 11a:

- Hur många var vanligen anställda på ert företag (gård etc)? Räkna inte medlemmar av er egen familj eller er själv.
1	Ingen utom jag själv
2	eller familjen
3	1-9 anställda
4	10 eller fler anställda
	Ingen uppgift

1
2
3
4

-48

11c. OM ARBETARE ELLER TJÄNSTEMAN D V S POS 1 ELLER 2 PÅ FR 10 ELLER 11a:

- Ledde eller övervakade ni någon annans arbete på er arbetsplats?
1	Ja
2	Nej
3	Ingen uppgift

1
2
3

-49

MARKERA SOCIALGRUPP OCH NÄRINGSGREN MED HJÄLP AV FRÅGORNAN 10 OCH 11a-c!

SOCIALGRUPP

- 1 Högre yrkesklass
- 2 Högre medelklassyrken
- 3 Lägre medelklassyrken
- 4 Fackutbildade arbetare
- 5 Yrkeskunniga arbetare
- 6 Övriga kroppsarbetare
- 7 Hemarbetande husmor/husfar
- 8 Ej uppgift

1
2
3
4
5
6
7
8

-50

NÄRINGSGREN

- 1 Jordbruk, skogsbruk mm
- 2 Gruvor, tillverkningsindustri mm
- 3 Byggnadsindustri
- 4 Handel
- 5 Restaurang och hotell
- 6 Samfärdsel, post och televerk
- 7 Bank, försäkringsverksamhet mm
- 8 Offentlig förvaltning
- 9 Undervisning
- 0 Sjukvård
- Socialvård mm
- 8 Ingen uppgift

1
2
3
4
5
6
7
8
9
0
-
8

-51

11d. OM ARBETARE ELLER TJÄNSTEMAN D V S POS 1 ELLER 2 PÅ FR 10 ELLER 11a:

- Värni anställd av kommun, landsting, staten eller i privat tjänst?
1	Kommun, landsting
2	Staten
3	Privat
4	Ej svar

1
2
3
4

-52

11e. OM ARBETARE ELLER TJÄNSTEMAN D V S POS 1 ELLER 2 PÅ FR 10 ELLER 11a:

- Hur många var anställda på er arbetsplats - mindre än 5, 5-50 eller fler än 50?
1	Mindre än 5
2	5-50
3	Fler än 50
4	Tveksam, vet ej

1
2
3
4

-53

7

12. OM ARBETARE, TJÄNSTEMAN, EGEN FÖRETAGARE
D V S POS 1, 2 ELLER 3 PÅ FR 10 ELLER 11a:
Arbetade ni mindre än fem år eller
fem år eller mer i det arbetet?

1 Mindre än fem år
2 Fem år eller mer
3 Tveksam, vet ej

1	-54
2	
3	

13. OM ARBETARE, TJÄNSTEMAN, EGEN FÖRETAGARE
D V S POS 1, 2 ELLER 3 PÅ FR 10 ELLER 11a:
Arbetade ni då huvudsakligen heltid
eller deltid?

1 Heltid
2 Deltid
3 Tveksam, vet ej

1	-55
2	
3	

14. TILL ALLA:

Är ni gift, sammanboende eller
ensamstående?

1 Gift
2 Sammanboende
3 Fränskild/hemskild
4 Änka/änkling
5 Ogift
6 Ej svar

1	-56	
2		Fr 15
3		Fr 18
4		Fr 15
5		Fr 18
6		

5. OM HEMARBETANDE KVINNA PÅ FRÅGA 1 OCH
GIFT, SAMMANBOENDE ELLER ÄNKA PÅ FRÅGA 14:
Vilken typ av sysselsättning har/hade
er make? Är/var han arbetare, tjänste-
man, egen företagare, hemarbetande husfar,
pensionerad, arbetslös eller vad?

1 Arbetare
2 Tjänsteman
3 Egen företagare
4 Hemarbetande husfar
5 Förtidspension, sjukpension
6 Delpension
7 Ålderspension
8 Arbetslös
9 Annat, vad?

1	-57	
2		Fr 16
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
8	Ej svar	

- 16a. OM HEMARABETANDE KVINNA PÅ FRÅGA 1 OCH
GIFT, SAMMANBOENDE ELLER ÄNKA PÅ FR 14:
Vilket yrke har/hade er make?

- 16b. OM EGEN FÖRETAGARE D V S POS 3 PÅ FR. 15 ELLER 16a:

Hur många är/var vanligen anställda på er makes företag (gård etc)? Räkna inte medlemmar av er egen familj eller honom själv.	1 Ingen utom han själv eller familjen 2 1-9 anställda 3 10 eller fler anställda 4 Ingen uppgift	1 2 3 4	-58
--	---	------------------	-----

- 16c. OM ARBETARE ELLER TJÄNSTEMAN D V S
POS 1 ELLER 2 PÅ FRÅGA 15 ELLER 16a:

Leder/ledde eller övervakar/övervakade han någon annans arbete på sin arbets- plats?	1 Ja 2 Nej 3 Ingen uppgift	1 2 3	-59
--	----------------------------------	-------------	-----

MARKERA SOCIALGRUPP OCH NÄRINGSGRUPP MED HJÄLP AV SVAREN PÅ FRÅGORNA 15a OCH 16a-c!

SOCIALGRUPP

- 1 Högre yrkesklass
- 2 Högre medelklassyrken
- 3 Lägre medelklassyrken
- 4 Fackutbildade arbetare
- 5 Yrkeskunniga arbetare
- 6 Övriga kroppsarbetare
- 7 Hemarbetande husmör/husfar
- 8 Ej uppgift

1 2 3 4 5 6 7 8	-60
--------------------------------------	-----

NÄRINGSGRUPP

- 1 Jordbruk, skogsbruk mm
- 2 Gruvor, tillverkningsindustri mm
- 3 Byggnadsindustri
- 4 Handel
- 5 Restaurang och hotell
- 6 Samfärdsl, post och televerk
- 7 Bank, försäkringsverksamhet mm
- 8 Offentlig förvaltning
- 9 Undervisning
- 0 Sjukvård
- Socialvård mm
- 8 Ingen uppgift

1 2 3 4 5 6 7 8 9 0 - 8	-61
--	-----

- 16d. OM ARBETARE ELLER TJÄNSTEMAN D V S
POS 1 ELLER 2 PÅ FRÅGA 15 ELLER 16a:

Är/var han anställd av kommun, landsting,
staten eller i privat tjänst?

- 1 Kommun, landsting
- 2 Staten
- 3 Privat
- 4 Ej svar

1 2 3 4	-62
------------------	-----

17. OM ARBETARE ELLER TJÄNSTEMAN D V S
POS 1 ELLER 2 PÅ FRÅGA 15 ELLER 16a:

Hur många är/var anställda på er
makes arbetsplats - mindre än 5,
5-50 eller fler än 50?

- 1 Mindre än 5
- 2 5-50
- 3 Fler än 50
- 4 Tveksam, vet ej

1 2 3 4	-63
------------------	-----

18. TILL ALLA:
Hur stor är för närvarande den sammanlagda månadsinkomsten före skatt i ert hushåll? Räkna ihop inkomsterna för alla, make/maka, hemmavarande barn och också er egen inkomst, bostadsbidrag, pensioner och allt annat. Det räcker om ni ger ett ungefärligt svar på hur stor er inkomst är i månaden.
1	- 3.000 kr	1	-34
2	3.001 - 4.000 kr	2	
3	4.001 - 5.000 kr	3	
4	5.001 - 6.000 kr	4	
5	6.001 - 7.500 kr	5	
6	7.501 - 9.000 kr	6	
7	9.001 - 10.500 kr	7	
8	10.501 - 12.000 kr	8	
9	12.001 - 13.500 kr	9	
0	13.501 kr	0	
ε	Tveksam, vet ej, ej svar	ε	
19. TILL ALLA:
Hur många personer är Ni sammanlagt i hushållet?
OM FLERA ÄN 9 MARKERA MED 9!
INNEBOENDE RÄKNAS SOM 1-PERSONS-HUSHÅLL!
1	Totala antalet personer i hushållet:	____	-65
- ANTECKNA I RUTAN!
20. TILL ALLA SOM HAR/HAR HAFT FÖRVÄRVSARBETE:
Hur nöjd är/var ni med era nuvarande/senaste arbetsuppgifter?
LÄS UPP SVARSALTERNATIVEN!
1	Mycket nöjd	1	-66
2	Ganska nöjd	2	
3	Ganska missnöjd	3	
4	Mycket missnöjd	4	
5	Tveksam, vet ej	5	
21. TILL ALLA SOM HAR/HAR HAFT FÖRVÄRVSARBETE:
Tycker ni att stämningen bland era arbetskamrater är/var mycket bra, ganska bra, ganska dålig eller mycket dålig?
1	Mycket bra	1	-67
2	Ganska bra	2	
3	Ganska dålig	3	
4	Mycket dålig	4	
5	Har/hade inga arbetskamrater	5	
6	Tveksam, vet ej	6	
22. TILL ALLA SOM HAR/HAR HAFT FÖRVÄRVSARBETE:
Det finns många fördelar och mycket som är positivt med ett förvärvsarbete. Vad tycker ni är/var positivt med det arbete ni har/hade senast?
SVARSALTERNATIVEN FÅR EJ NÄMNAS!
FLERA SVAR KAN FÖREKOMMA!
1	Att trivas med arbetsuppgifterna	1	-68
2	Att vara tillsammans med arbetskamrater, arbetsgemenskapen	2	-69
3	Att träffa folk, kunder	3	-70
4	Att tjäna pengar, att ha en inkomst, det ekonomiska utbytet, lönen	4	-71
5	Att ha något att göra, att komma hemifrån	5	-72
6	Bra arbetstider	6	-73
7	Jag tycker att jag lär mig något, jag får utveckla mig själv	7	-74
8	Jag har kommit framåt på min arbetsplats, har avancerat, karriären	8	-75
9	Annat, vad?	9	-76
-
-	Inget var positivt	-	-77
ε	Tveksam, vet ej	ε	

23. TILL ALLA SOM HAR/HAR HAFT FÖRÄRVSARBETE:

Fanns det något som var mindre bra eller negativt med det arbete ni har/hade senast?

FLERA SVAR KAN FÖREKOMMA!

- 1 Nej, intet negativt
- 2 För långa arbetsdagar
- 3 Mycket övertid
- 4 Arbetet är tungt, arbetssamt, skulle vilja ha lättare arbete
- 5 Stressigt
- 6 Annat, vad?

	10
2	-2
1	-14
2	
3	
4	
5	
6	
7	

7 Tveksam, vet ej

4a. TILL ALLA EJ PENSIONERADE OCH TILL ALLA PENSIONERADE SOM ALDRIG HAFT FÖRÄRVSARBETE:

Nu skulle jag vilja fråga om sysselsättning efter pensioneringen. Vilket av följande skulle ni föredra: Att inte arbeta alls, att arbeta heltid, att arbeta deltid, att arbeta en del av året, att arbeta ibland om ni hade möjligheter att göra det?

- 1 Inte arbeta alls
- 2 Arbeta heltid
- 3 Arbeta deltid
- 4 Arbeta del av året
- 5 Arbeta ibland
- 6 Annat svar, vad?

1	-15
2	Fr 33
3	Fr 26
4	Fr 25
5	Fr 24t
6	
7	

7 Tveksam, vet ej

24b. OM ARBETA DEL AV ÅRET ELLER IBLAND D V S POS 4 ELLER 5 PÅ FRÅGA 24a:
Hur skulle ni vilja ha era arbetstider?

25. OM DELTID D V S POS 3 PÅ FRÅGA 24a:
Hur många timmar skulle ni vilja arbeta per vecka?

Antal

-16	-17
-----	-----

 per vecka

26. OM EJ PENSIONÄR OCH HAR/HAR HAFT ARBETE:

Skulle ni då vilja ha samma arbete som ni har/har haft, eller annat arbete?

- 1 Samma som nu
- 2 Annat, vad?

1	-18
2	
3	Fr 33

3 Tveksam, vet ej

11

2	-2
---	----

26b. OM ALDRIG HAFT FÖRVÄRVSARBETE (ANTINGEN PENSIONERAD ELLER EJ PENSIONERAD):
Vilket arbete skulle ni vilja ha?

-19

27. OM PENSIONERAD PÅ FRÅGA 1 OCH SOM TIDIGARE HAFT FÖRVÄRVSARBETE PÅ FR. 10:

När ni pensionerades från ert arbete ville ni då bli pensionerad, fortsätta på heltid, fortsätta på deltid eller hade ni önskat att få göra något annat?

OM DELPENSIONERAD GÅ TILL FRÅGA 33

- 1 Ville bli pensionerad
- 2 Ville fortsätta på heltid
- 3 Ville fortsätta på deltid
- 4 Ville göra något annat, vad?

1	-20
2	
3	
4	
5	

5 Tveksam, vet ej

8. OM PENSIONERAD PÅ FRÅGA 1 OCH SOM TIDIGARE HAFT FÖRVÄRVSARBETE PÅ FR. 10:

Hade ni fått arbeta kvar på er arbetsplats om ni velat det eller hade ni inget val?

- 1 Hade säkert fått vara kvar
- 2 Hade kanske fått vara kvar
- 3 Måste sluta
- 4 Tveksam, vet ej

1	-21
2	Fr 29
3	Fr 30
4	

29. OM FORTSÄTTA PÅ HELTID ELLER DELTID D V S POS 2 ELLER 3 PÅ FRÅGA 27:
Vid vilken ålder skulle ni vilja sluta arbeta helt?

-22 -23

Ålder:

--	--

 år

- 1 Så länge jag orkar
- 2 Tveksam, vet ej

1	-24
2	

30. OM PENSIONERAD D V S POS 5, 6, 7 PÅ FR. 1:
Det finns många skäl till att sluta sitt förvärvsarbete och gå i pension. Vad var skälet eller skälen till att ni slutade ert förvärvsarbete?
FLERA SVAR KAN FÖREKOMMA!

- 1 Det lönade sig inte att fortsätta, ekonomiska skäl -25
- 2 Vill bereda plats för ungdomar -26
- 3 Det var skönt att sluta, jag hade gjort mitt -27
- 4 Orkade inte -28
- 5 Sjukdom -29
- 6 Sjukdom i familjen -30
- 7 Andra familjeskäl -31
- 8 Uppnådde pensionsåldern -32
- 9 Arbetet upphörde, omorganisation på arbetsplatsen -33
- 0 Ville ägna mig åt fritidssysselsättningar -34
- Annat, vad? -35

5 Tveksam, vet ej

5	
---	--

12

2 -2

31. OM PENSIONERAD D V S POS 5, 6, 7 PÅ FRÅGA 1:

- Var det för er del svårt eller lätt
att sluta med förvärvsarbete?
1	Svårt
2	Varken svårt eller lätt
3	Lätt
4	Tveksam, vet ej

1
2
3
4 -36

32. OM PENSIONERAD D V S POS 5, 6, 7 PÅ FRÅGA 1:

Om ni jämför tiden nu med hur det var när ni förvärvsarbetade,
vad saknar ni mest?

37-39

-	Saknar inget	-
8	Tveksam, vet ej	8

33. TILL ALLA:

Tror ni att människor i allmänhet
ser positivt eller negativt på
att äldre människor förvärvsarbetar
efter pensioneringen?

LÄS UPP SVARSALTERNATIVEN!

1	Mycket positivt
2	Ganska positivt
3	Varken/eller
4	Ganska negativt
5	Mycket negativt
6	Tveksam, vet ej

1
2
3
4
5
6 -40

13

34. TILL ALLA:

Finns det några sysselsättningar som ni tycker skulle vara lämpliga för pensionerade personer som vill ha någon arbetsuppgift efter pensioneringen?

OM JA: Vad?

ANTECKNA UTFÖRLIGT!

SVARSALTERNATIVEN FÅR EJ NÄMNAS!

1	Man skall fortsätta det gamla yrket	1	-41
2	Det beror på inkomsten	2	-42
3	Grågosse, lättare vaktmästerijobb	3	-43
4	Barnpassning i hemmet	4	-44
5	Besöka dagis	5	-45
6	Vara på fritidshem	6	-46
7	Besöka skolor, berätta om jobb etc	7	-47
8	Föreningsarbete	8	-48
9	Trädgårdsarbete i bostadsområden	9	-49
0	Nej, pensionärer skall inte jobba	0	-50
-	Annat, vad?	-	-51

8	Tveksam, vet ej	8	

2 -2

35. TILL ALLA:

I debatten har man ibland föreslagit att pensionerade skulle kunna hjälpa till inom äldreården, på barndaghem eller i skolor. Skulle ni själv mycket gärna, ganska gärna eller inte alls vilja ägna er åt några sådana arbetsuppgifter eller orkar ni inte?

1	Mycket gärna	1	-52
2	Ganska gärna	2	Fr 36
3	Inte alls	3	
4	Orkar inte	4	Fr 37
5	Tveksam, vet ej	5	

36. OM MYCKET ELLER GANSKA GÄRNA PÅ FR.35:

Skulle ni i så fall huvudsakligen göra det för få någon sysselsättning eller huvudsakligen för att få en extrainkomst?

ETT SVAR!

1	Sysselsättning	1	-53
2	Extraintkomst	2	
3	Tveksam, vet ej	3	

37. OM FÖRVÄRVSARBETANDE:

Skulle ni vilja stanna kvar en tid på er arbetsplats efter pensioneringen för att ta hand om ungdomar och sätta in dem i ert yrke?

1	Ja	1	-54
2	Nej	2	
3	Tveksam, vet ej	3	

		14
		2 -2
38a.	<u>OM PENSIONERAD D V S POS 5, 6, 7 PÅ FR. 1:</u>	
	Ägnar ni er nu efter pensioneringen	
	mer, mindre eller ungefär som tidigare	1 -55
	åt fritidssysselsättningar?	2
	1 Mer	3
	2 Ungefär som tidigare	4
	3 Mindre	
	4 Tveksam, vet ej	
38b.	<u>OM PENSIONERAD D V S POS 5, 6, 7 PÅ FR. 1:</u>	
	Ägnar ni er mer, mindre eller ungefär	
	som förut åt umgänge med släkt och	1 -56
	vänner?	2
	1 Mer	3
	2 Ungefär som tidigare	4
	3 Mindre	
	4 Tveksam, vet ej	
39.	<u>OM MINDRE PÅ FRÅGA 38 a ELLER b:</u>	
	Vad är skälet till det?	
	FLERA SVAR KAN FÖREKOMMA!	
	1 Orkar inte	1 -57
	2 Sjuk	2 -58
	3 Barnen flyttat	3 -59
	4 Har själv flyttat	4 -60
	5 Vänner har flyttat	5 -61
	6 Vågar inte gå ut	6 -62
	7 Många vänner/släktingar	7 -63
	har gått bort	
	8 Annat, vad?	8 -64
	_____	
	_____	
	8 Tveksam, vet ej	8

15

2 -2

40. TILL ALLA:

Ja! skall nu nämna några olika sysselsättningar utanför förvärsarbete.
 Brukar ni ägna er åt något av följande?

	Ja	Nej	Tveksam, vet ej
a) Brukar ni passa barnbarn eller andra barn?	1	2	3 -65
b) Hjälper ni någon äldre genom att hälsa på, gå och handla, skjutsa med bilen eller ta ut på promenad?	1	2	3 -66
c) Vårdar ni någon anhörig i hemmet?	1	2	3 -67
d) Vårdar ni någon annan person utanför hemmet?	1	2	3 -68
e) Deltar ni i föreningsarbete?	1	2	3 -69
f) Går ni på gymnastik eller deltar ni i någon annan motion?	1	2	3 -70
g) Går ni på någon hobbyverksamhet eller studiecirkel (terapi)?	1	2	3 -71
h) Har ni några förtroendeuppdrag politiska eller andra uppdrag?	1	2	3 -72
i) Brukar ni måla, snickra eller handarbete?	1	2	3 -73
k) Brukar ni ägna er åt trädgårdsarbete eller friluftsliv?	1	2	3 -74
l) Annat (OM I F NÄMNT ANNAT)	1	2	3 -75

41. OM JA PÅ NÅGOT AV OVANSTÅENDE:

Kan ni på ett ungefär ange hur många timmar per vecka ni ägnar er åt dessa sysselsättningar - sammanlagt. Är det mindre än fem timmar, 5-9 timmar, 10-20 timmar eller mer än 20 timmar?

1	Mindre än fem timmar
2	5-9 timmar
3	10-20 timmar
4	Mer än 20 timmar
5	Tveksam, vet ej

1 -76

- 16
42. OM EJ PENSIONERAD:
Om ni skulle vilja arbeta efter pensioneringen, skulle det vara lätt eller svårt för er att finna ett lämpligt arbete?
	1 Lätt		3	-2
	2 Svårt		1	-14
	3 Varken/eller, både/och		2	
	4 Omöjligt p g a sjukdom, etc		3	
	5 Tveksam, vet ej		4	
			5	
43. TILL ALLA:
Tror ni att skatter och bidrag gör det fördelaktigt eller ofördelaktigt från ekonomisk synpunkt för er del att förvärvsarbeta efter pensionsåldern?
	1 Fördelaktigt		1	-15
	2 Ofördelaktigt		2	
	3 Varken/eller, både/och		3	
	4 Tveksam, vet ej		4	
44. TILL ALLA SOM HAR/HAR HAFT FÖRVÄRVSARBETE:
Tror ni att den fackliga organisationen där ni arbetar/arbetade är/var för eller emot att personer fortsätter att arbeta efter 65 års ålder?
	1 För		1	-16
	2 Emot		2	
	3 Har ej haft arbetskamrater		3	
	4 Tveksam, vet ej		4	
45. TILL ALLA:
Skulle ni kunna få ett arbete här, utan att flytta, efter pensionsåldern om ni så önskade?
	1 Ja		1	-17
	2 Nej		2	
	3 Tveksam, vet ej		3	
46. OM FÖRVÄRVSARBETANDE D V S POS 1, 2, 3 PÅ FR. 1:
Är er hälsa sådan att ni skulle kunna fortsätta att arbeta efter pensionsåldern på heltid, på deltid eller inte alls?
	1 På heltid		1	-18
	2 På deltid		2	
	3 Nej inte alls		3	
	4 Tveksam, vet ej		4	
47. TILL ALLA:
Tror ni att arbetslösheten bland ungdomar är så hög att pensionerade inte bör förvärvsarbeta efter pensionsåldern eller anser ni att både pensionärer och ungdomar skall ha samma möjlighet att arbeta?
	1 Pensionerade bör inte arbeta för att det finns så många arbetslösa ungdomar		1	-19
	2 Pensionerade och ungdomar skall ha samma möjligheter		2	
	3 Tveksam, vet ej		3	
48. TILL ALLA:
Har ni några barn eller barnbarn?
	1 Ja		1	-20
	2 Nej		2	
	3 Ej svar		3	
49. TILL ALLA:
Bor ni i lägenhet, villa/radhus eller gård på landet?
	1 Lägenhet		1	-21
	2 Villa/radhus		2	
	3 Gård på landet		3	
	4 Annat, vad?		4	
	_____		_____	
	_____		_____	
	8 Ej svar		8	

50. TILL ALLA:
Har ni fritidshus?
1	Ja	1	-22	
2	Nej			2
3	Ej svar			3
- 51a. OM PENSIONERAD
Är ni medlem i PRO-pensionärernas
riksorganisation, SFRF-Sveriges
Folkpensionärers riksförbund eller
någon annan pensionärsförening?
1	Ja, PRO	1	-23		
2	Ja, SFRF			2	-24
3	Ja, annan, vilken?			3	-25
4	Nej	4			
8	Ej svar			8	
- 51b. TILL ALLA:
Är/var ni medlem i någon fackförening
ansluten till LO, TCO, SACO/SR, LRF
eller annat fackförbund?
OM "JA": Vilket förbund?
1	Nej, inte medlem	1	-26	
2	Ja, LO			2
3	Ja, TCO			3
4	Ja, SACO/SR			4
5	Ja, LRF			5
6	Ja, SALF			6
7	Ja, annat, vad?			7
8	Tveksam, vet ej, ej svar	8		
- 51c. OM EGEN FÖRETAGARE:
Är ni medlem i SAF, SHIO-Familje-
företagen eller annan företagars-
förening?
1	Ja	1	-27	
2	Nej			2
3	Ej svar			3
52. TILL ALLA:
Vad har ni för skolutbildning?
1	Folkskola	1	-28	
2	Yrkes/lärlingsskola			2
3	Folkhögskola			3
4	Realskola, flickskola			4
5	Realexamen			5
6	Gymnasium			6
7	Studentexamen			7
8	Universitet eller högskola			8
53. INTERVJUAREN MARKERAR BOSTADSORT!
FRÅGA VID BEHOV!
1	Stockholms innerstad	1	-29	
2	Stockholms ytterområden			2
3	Göteborgs innerstad			3
4	Göteborgs ytterområden			4
5	Malmö innerstad			5
6	Malmö ytterområden			6
7	Övriga städer			7
8	Tätorter mindre än städer			8
9	Ren landsbygd			9

54. TILL ALLA:
Vilket län bor ni i?

1	A	Stockholms stad	1	-30
2	B	Stockholms län	2	
3	C	Uppsala län	3	
4	D	Södermanlands län	4	
5	E	Östergötlands län	5	
6	F	Jönköpings län	6	
7	G	Kronobergs län	7	
8	H	Kalmar län	8	
1	I	Gotlands län	1	-31
2	K	Blekinge län	2	
3	L	Kristianstads län	3	
4	M	Malmöhus län	4	
5	N	Hallands län	5	
6	O	Göteborgs och Bohus län	6	
7	P	Älvsborgs län	7	
8	R	Skaraborgs län	8	
1	S	Värmlands län	1	-32
2	T	Örebro län	2	
3	U	Västmanlands län	3	
4	W	Kopparbergs län	4	
5	X	Gävleborgs län	5	
6	Y	Västernorrlands län	6	
7	Z	Jämtlands län	7	
8	AB	Västerbottens län	8	
9	BD	Norrbottens län	9	

55. INTERVJUAREN MARKERAR KÖN
UTAN ATT FRÅGA!

- 1 Man
2 Kvinna

1
2

Klockan är nu: _____

34-37

TACK FÖR ER MEDVERKAN!

Datum för intervjun: _____

Intervjun tog: _____ minuter

Jag försäkrar att intervjun utförts noggrant och i enlighet med instruktionerna.

Intervjuarens namn: _____ Nr:

--	--	--

-38 -39 -40

Bilaga 3

Listning av öppna svar: Fråga 24b: OM ARBETA IBLAND (fråga 24a pos. 5)

– HUR SKULLE NI VILJA HA ERA ARBETSTIDER?

– Några timmar då och då.	tjänsteman , kvinna
– Någon timme då och då.	tjänsteman, kvinna
– Arbeta någon dag när man har tid.	tjänsteman, kvinna
– Styrs av tillgången på arbete. Skall ha kontorsliknande arbete för att hjälpa dem som övertar företaget.	egenföretagare, man
– Deltid under vintertid.	arbetare, man
– Bestämma själv. Då och då.	tjänsteman, man
– Lite arbete hela dagen, men inte så hårt.	egenföretagare, man
– Ett par dagar i veckan.	arbetare, kvinna
– Stötvis, någon gång per månad.	tjänsteman, kvinna
– Lite på vintern, inget på sommaren.	tjänsteman, man
– Några dagar i veckan. När man har tid.	tjänsteman, kvinna
– Lite sporadiskt. Lite som man känner för.	egenföretagare, man
– Jobba någon månad. Ledig ett par eller på annat sätt koncentrera sig på en viss period.	tjänsteman, man
– 1–2 dagar mitt i veckan.	tjänsteman, man
– När behov finns cirka 2 timmar per vecka.	egenföretagare, kvinna
– När det passar mig.	arbetare, man
– Någon dag ibland, när man har tid.	arbetare, man
– Olika varje vecka. Inte vara bunden vid några bestämda tider.	tjänsteman, kvinna
– Så länge man är frisk kan man arbeta när man vill.	egenföretagare, man
– Förmiddagar mellan t. ex. 9–13, arbeta en vecka, ledig en.	egenföretagare
– Flexibel tid om man känner lust för att arbeta.	tjänsteman, kvinna
– Vikariera vissa perioder.	tjänsteman, kvinna
– På vintern.	tjänsteman, man
– Jobba när man har lust.	arbetare, kvinna
– På förmiddagar någon gång ibland.	arbetare, man

- Någon förmiddag ibland rycka in som vikarie. arbetare, kvinna
- Flexibla arbetstider och arbeta när man har tid. arbetare, man
- Som det passar mig bäst. egenföretagare, man
- Inte sent på kvällen. arbetare, kvinna
- Mellan 10-14 t. ex. tjänsteman, man
- Bestämma sina arbetstider själv. tjänsteman, man
- Vikariat. tjänsteman, kvinna
- Hjälpa till då och då. egenföretagare, man
- När det behövs. tjänsteman, kvinna
- Jag kan tänka mig att hoppa in om det skulle behövas. tjänsteman, kvinna
- Förmiddagar samt stötvis på resa (konsultarbete). tjänsteman, man
- Som jag själv vill och orkar. tjänsteman, kvinna
- Tre dagar per vecka på deltid. tjänsteman, man
- 3 dagar per vecka. tjänsteman, man
- Några dagar varannan vecka, men obundna arbetstider. arbetare, man
- Några dagar i veckan. tjänsteman, man
- Spelar ingen roll. arbetare, man
- En dag då och då. arbetare, man
- Skulle vilja hjälpa till på gården då det behövdes. egenföretagare, man
- Svårt att svara på. egenföretagare, man
- 4-5 dagar per månad. tjänsteman, man
- 3 dagar per vecka. arbetare, kvinna
- När jag behövs. tjänsteman, man
- Lite då och då när man har tid. arbetare, man
- 3 timmar per dag. tjänsteman, man
- Någon gång när man har tid. tjänsteman, kvinna
- Några timmar varje dag. arbetare, man
- Arbeta någon vecka då och då. tjänsteman, kvinna
- Någon dag då och då. arbetare, kvinna
- Ett par dagar i veckan. arbetare, kvinna
- Inga bestämda tider, komma och gå som man vill. tjänsteman, man
- Inga bundna arbetstider, när jag har lust. arbetare, man
- T. ex. mellan 9-12, 3-4 dagar i veckan. arbetare, man
- Några timmar per dag vintertid. egenföretagare, kvinna
- Sporadiskt arbete. arbetare, kvinna
- Någon timme varje dag. tjänsteman, kvinna
- Höst och vinter. tjänsteman, man
- 4 dagar per vecka, fredagen ledig. arbetare, kvinna
- Några timmar per dag eller jobba varannan vecka och vara ledig varannan. arbetare, kvinna
- Skulle vilja jobba halva dagen i en vecka och vara ledig nästa. tjänsteman, man

- En vecka då och då.
 - Då och då.
 - Hoppa in där det behövs.
 - Dagtid då och då.
 - 8-14
 - Vikariera.
 - Flexibelt. Rycka in då och då.
 - Arbeta dagtid vissa dagar.
 - Någon dag eller några dagar i veckan.
 - Ställa upp om någon är sjuk. Inga fasta tider. Så att man kan säga ja eller nej.
 - 2 timmar per dag.
 - 8-17. Högst 3 dagar i veckan.
 - Några timmar mitt på dagen.
 - Höst och vintertid.
 - Höst och vinter.
 - Om de skulle ringa från sjukhuset och behöva mig.
 - Arbeta en vecka och ledig en vecka.
 - Någon dag i veckan.
 - Komma och gå som man vill.
 - Några timmar per vecka.
 - Leda en kvällskurs 4 timmar en kväll i veckan.
 - Ingen fast arbetstid utan göra utredande jobb där jag själv bestämmer.
 - Vill arbeta när jag känner för det.
 - Jag skulle vilja bestämma själv från dag till dag.
 - 1-2 dagar i veckan.
 - Lite varje dag.
 - Någon vecka då och då.
 - Förmiddagar några dagar i veckan.
 - Några dagar i veckan.
 - Arbeta när någon blir sjuk, vid semester och dylikt.
 - Ett par timmar om dagen.
 - Ej sommar.
 - Vara ledig på sommaren.
 - Någon dag per vecka.
 - Oregelbundet.
 - När jag själv vill.
 - Enligt egen önskan.
 - Några timmar per dag.
 - Några timmar per dag.
 - Sporadiskt. Och när det passar samman med annan sysselsättning.
 - Varannan vecka.
 - Någon dag i veckan.
- arbetare, man
 - tjänsteman, man
 - arbetare, kvinna
 - tjänsteman, kvinna
 - tjänsteman, man
 - tjänsteman, kvinna
 - arbetare, kvinna
 - arbetare, man
 - arbetare, man
 - arbetare, man
 - tjänsteman, kvinna
 - arbetare, kvinna
 - tjänsteman, kvinna
 - tjänsteman, man
 - arbetare, man
 - arbetare, man
 - delpension, kvinna
 - tjänsteman, kvinna
 - tjänsteman, man
 - tjänsteman, man
 - tjänsteman, man
 - tjänsteman, kvinna
 - tjänsteman, man
 - egenföretagare, man
 - arbetare, man
 - tjänsteman, kvinna
 - arbetare, man
 - tjänsteman, kvinna
 - tjänsteman, man
 - egenföretagare, man
 - tjänsteman, man
 - egenföretagare, man
 - egenföretagare, man
 - arbetare, kvinna
 - tjänsteman, kvinna
 - egenföretagare, man
 - arbetare, man
 - arbetare, man

- Hoppa in då och då. arbetare, kvinna
- Arbeta när det behövs och när det passar mig. tjänsteman, kvinna
- Oregelbundet.
- Några timmar per vecka. egenföretagare, man
- Förmiddagar. tjänsteman, man
- 2 timmar per dag. arbetare, kvinna
- Några timmar på förmiddagen. arbetare, kvinna
- Bestämma själv när jag kan arbeta och har tjänsteman, man
- tid.
- Arbeta vissa dagar i veckan. tjänsteman, kvinna
- När det passar. egenföretagare, man
- Till och från. Hoppa in som vikarie. tjänsteman, man

Fråga 24 Arbetar del av året

På vintern – arbetare, kvinna

4–5 timmar om dagen 2–3 dagar i veckan vintertid – arbetare, man

På vintern, november till mars – tjänsteman, kvinna

Trappa ned men ändå ej förlora kontakten med skog och jord – egenföretagare, man

Lite när jag själv vill för att hålla kroppen igång – arbetare, man

Reglerar den själv – tjänsteman, man

Arbetar på vintern men inte som anställd – arbetare, man

Arbeta höst och vinter, inte som anställd – arbetare, man

Arbeta höst och vinter – egenföretagare, man

Deltid på vintern – arbetare, man

Säsongsbetonat jobb på vintern, lite på sommaren – egenföretagare, man

Bara under vinterhalvåret, t. ex. oktober till april – tjänsteman, kvinna

November till mars – tjänsteman, man

Det bestämmer jag helt själv, hjälper bror i skogsarbete – tjänsteman, man

Varannan månad – arbetare, man

Arbetar vintertid och ledig under sommaren – tjänsteman, man

Vid högsäsong, jul t. ex. – tjänsteman, kvinna

Arbetar vinter, ledig sommar – arbetare, kvinna

Endast vintertid – tjänsteman, man

På vintern – arbetare, man

Ledig på sommaren, arbetar på vintern – tjänsteman, man

Två dagar i veckan, vintertid – tjänsteman, man

Sommartid – egenföretagare, man

Arbetar varannan vecka – arbetare, man

Hjälper till litet när det behövs – egenföretagare, man

En vecka heltid, en vecka ledig – tjänsteman, kvinna

Vanlig arbetstid – tjänsteman, man

Jobb högst vinter – arbetare, man

Jobbar sommaren – egenföretagare, man

Då efterfrågan är stor som t. ex. 15 augusti till jul – tjänsteman, man

Jag skulle vilja arbeta varannan månad på tre fjärdedels tid – tjänsteman, kvinna

Jag arbetar sex månader på vintern och är ledig på sommaren – arbetare, man

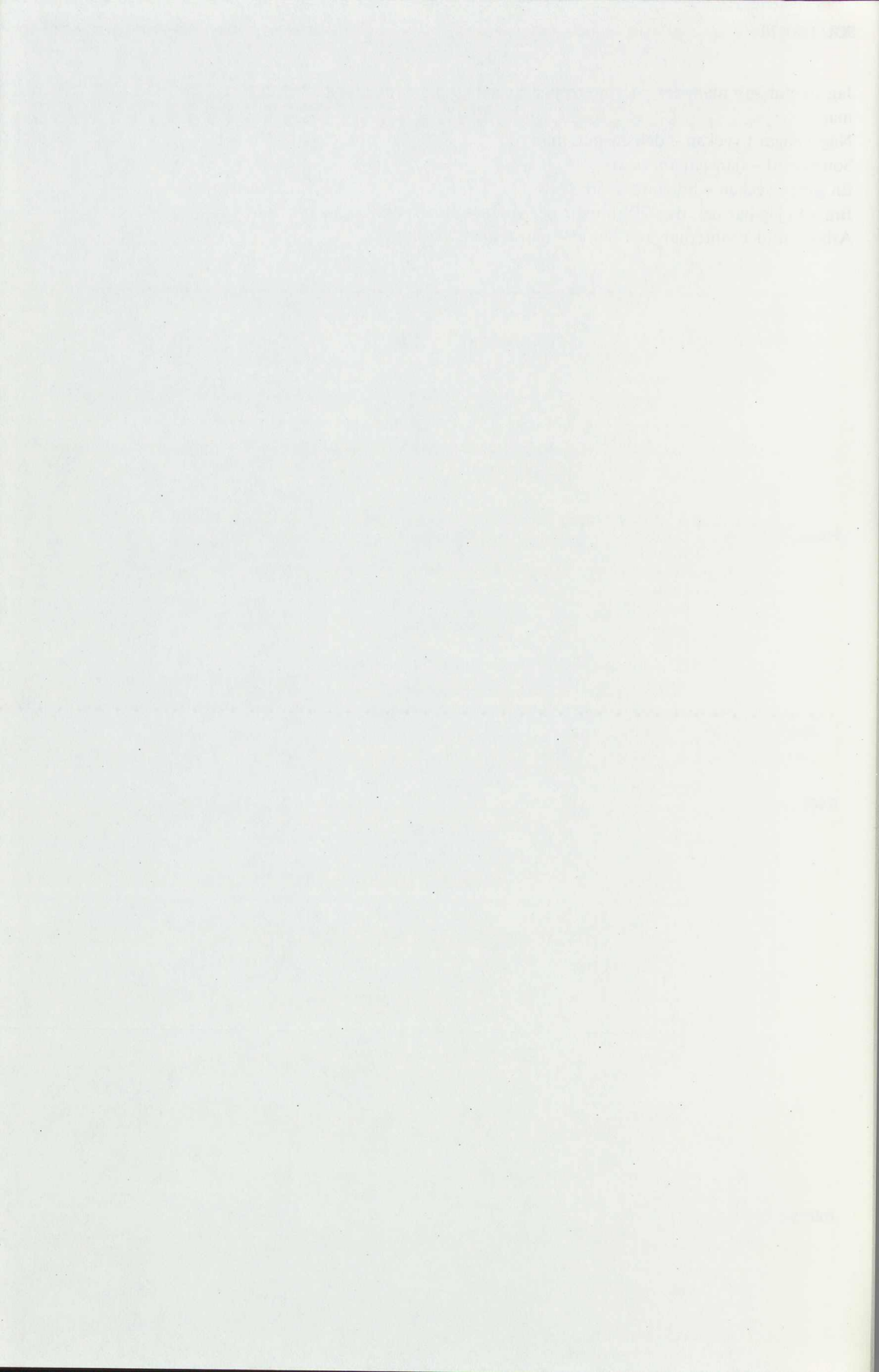
Några dagar i veckan – delpension, man

Sommartid – tjänsteman, man

En gång i veckan – arbetare, man

Bra som jag har det, dvs. 20 timmar per vecka – ålderspension, man

Arbetar under vinterhalvåret heltid – tjänsteman, kvinna

Antal	Ålder		När ni pensioneras, vill ni då				Förvärvsarbete									
	Alla	55-59 år	Över 60 år	Inte arbeta alls	Arbeta på heltid	Arbeta deltid året ibland	del av vill arbeta	Annat Alla som vill arbeta	Alla	Arbetare	Tjänstestmän	I-IIA	IIB	Egenföretagare		
Intervjuer	2 002	535	1 467	532	45	173	46	153	6	423	820	336	357	144	211	127
Vägt basalt	2 002	578	1 424	549	44	176	46	151	6	422	812	340	355	136	217	117

Antal	Förvärvsarbete		Arbetare		Tjänstemän		Män		Kvinnor		
	Alla	Offentlig tjänst	Off. tjänst	Pri. vat tjänst	Off. tjänst	Pri. vat tjänst	Hel-tid	Del-tid	Hel-tid	Del-tid	
Intervjuer	2 002	305	134	506	171	183	542	242	417	125	152
Vägt basalt	2 002	321	149	482	172	180	520	253	371	149	177

Bilaga 5

Utdrag ur Statistisk årsbok 1980

Folkmängd i åldrarna 55-74 år den 31 december 1979

Ålder	Samtliga	Män	Kvinnor
55-59	520 020	256 167	263 853
60-64	460 927	224 306	236 621
65-69	446 625	211 919	234 706
70-74	375 896	168 924	206 972

Table 2. Summary of the results of the regression analysis.

Variable	Parameter estimate	Standard error	t-value	Probability > t
Age	0.001	0.001	0.1	0.92
Gender	0.001	0.001	0.1	0.92
Education	0.001	0.001	0.1	0.92
Income	0.001	0.001	0.1	0.92
Health	0.001	0.001	0.1	0.92
Marital status	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of children	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of siblings	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of parents	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of grandparents	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of great-grandparents	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of other relatives	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of friends	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of neighbors	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of community members	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social contacts	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social interactions	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social relationships	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social connections	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social ties	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social bonds	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social links	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social networks	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social groups	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social organizations	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social institutions	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social structures	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social systems	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social processes	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social interactions	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social relationships	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social connections	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social ties	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social bonds	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social links	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social networks	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social groups	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social organizations	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social institutions	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social structures	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social systems	0.001	0.001	0.1	0.92
Number of social processes	0.001	0.001	0.1	0.92

Bilaga 6

Utdrag ur Befolkning år 2000, Information i prognosfrågor 1980:6

Andel personer i åldrarna 0-15, 16-64 och 65- år 1960-1975 och prognos för åren 1980-2000 (procent)

Ålder	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2025
0-15	23,9	22,4	22,2	21,1	20,9	19,7	19,1	19,3	19,4	(18)
16-64	64,3	64,9	64,1	62,9	62,7	63,2	63,5	63,6	64,3	(62)
65-	11,9	12,7	13,7	15,2	16,4	17,1	17,5	17,0	16,3	(20)
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	(100)

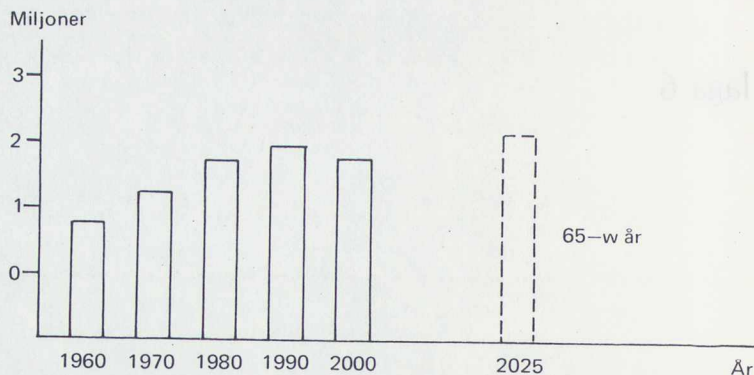
Prognos

Antalet ålderspensionärer kommer att öka något under 1980-talet

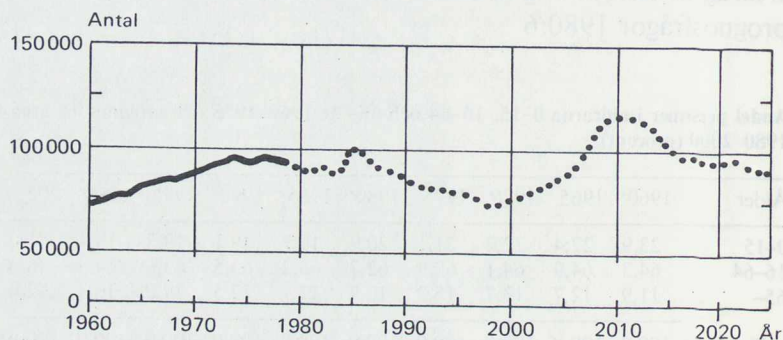
Antalet personer i åldern 65 år och äldre har ökat mycket kraftigt under de senaste 20 åren. År 1960 fanns det 888 000 personer i åldern 65 år och äldre. Vid slutet av 1970-talet var antalet uppe i 1 360 000. Denna ökning av antalet personer i åldern 65 år eller äldre kommer att fortsätta även under 1980-talet med den blir inte lika kraftig som tidigare. Medan antalet ökade med drygt 20 000 per år under 1960- och 1970-talet så kommer den årliga ökningen under 1980-talet att inskränka sig till runt 10 000 per år.

Vid början av 1990-talet kommer utvecklingen att vända. Antalet personer i åldern 65 år och äldre kommer då börja minska för att vid sekelskiftet vara nere i 1 364 000, dvs. samma nivå som 1980. Antalet ålderspensionärer kommer sedan att ligga kvar på ungefär denna nivå en bit in på 2000-talet. Omkring år 2010, när 1940-talets stora födelseårgångar kommer upp i pensionsåldern, kommer antalet ålderspensionärer åter att öka kraftigt.

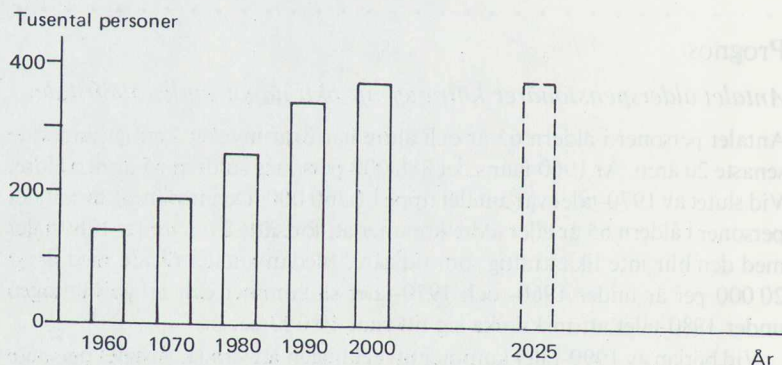
Antalet ålderspensionärer ökar fram till år 1990 för att därefter minska igen. Vid sekelskiftet kommer det finnas lika många ålderspensionärer som år 1980.

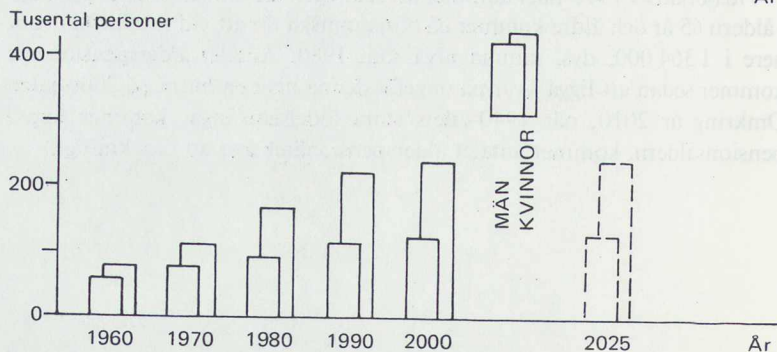
Åren 1985 och 1986 kommer ovanligt många fylla 65 år. En kraftig ökning av antalet 65-åringar är också att vänta runt år 2010..

Antal personer i åldern 80 år och äldre kommer att öka från 263 000 år 1980 till 367 000 vid sekelskiftet.

Vid sekelskiftet kommer två personer av tre i åldern 80 år och äldre att vara kvinnor.

Antalet män respektive kvinnor i åldern 65 år och äldre 1960–1975 och prognos för åren 1980–2000. (Tusental personer)

Ålder	År	1960	1965	1970	1975
65–79	Män	344	378	419	465
	Kvinnor	403	450	504	561
80–	Män	62	70	77	85
	Kvinnor	79	94	113	140

Ålder	År	1980	1985	1990	1995	2000	2025
65–79	Män	495	506	501	473	439	(543)
	Kvinnor	602	622	624	598	558	(675)
80–	Män	95	107	119	123	124	(132)
	Kvinnor	167	196	223	237	242	(247)

Amesbury, Massachusetts
1912

1912	1	100
1913	2	200
1914	3	300
1915	4	400
1916	5	500
1917	6	600
1918	7	700
1919	8	800
1920	9	900
1921	10	1000

1922	11	1100
1923	12	1200
1924	13	1300
1925	14	1400
1926	15	1500
1927	16	1600
1928	17	1700
1929	18	1800
1930	19	1900
1931	20	2000

1932	21	2100
1933	22	2200
1934	23	2300
1935	24	2400
1936	25	2500
1937	26	2600
1938	27	2700
1939	28	2800
1940	29	2900
1941	30	3000

Bilaga 7

Tabeller ur SCB:s arbetskraftsundersökningar (AKU), årsmedeltal 1980.

1 A Befolkningen i åldern 16-74 år fördelad efter sysselsättningsstatus, kön och ålder

Kön Ålder	I arbetskraften					Summa	Rel. arbetslöshetstal i procent	Rel. arbetskraftstal i procent
	Sysselsatta	Därav vanligen i		I arbete	Arbetslösa			
		20-34 tim.	35- tim.					
<i>Båda könen</i>								
16-19 år	229 100	224 000	170 300	198 800	18 800	247 800	7,6	55,6
20-24	444 700	469 000	379 700	355 600	17 100	461 700	3,7	83,1
25-34	1 083 300	203 700	828 700	871 300	20 100	1 103 400	1,8	88,2
35-44	971 100	188 900	736 500	810 600	11 100	982 200	1,1	90,9
45-54	788 200	154 600	598 000	657 500	7 900	796 100	1,0	88,9
55-64	644 900	155 400	441 600	521 700	10 500	655 500	1,6	66,8
65-74	71 100	15 000	32 500	63 200	0	71 100	0,0	8,6
16-74	4 232 300	786 900	3 187 300	3 478 800	85 500	4 317 800	2,0	71,5
<i>Män</i>								
16-19 år	118 200	4 500	97 900	99 500	8 200	126 300	6,5	55,3
20-24	231 600	5 800	219 600	188 200	8 300	240 000	3,5	84,5
25-34	598 300	18 100	573 300	507 400	9 000	607 300	1,5	94,8
35-44	532 300	11 700	519 500	457 400	4 700	537 100	0,9	96,7
45-54	419 100	9 700	407 300	357 400	3 900	423 000	0,9	94,7
55-64	372 600	44 000	321 200	304 600	6 000	378 700	1,6	78,7
65-74	54 700	11 800	26 500	48 500	0	54 700	0,0	14,2
16-74	2 326 800	105 500	2 165 400	1 963 000	40 200	2 367 000	1,7	78,4
<i>Kvinnor</i>								
16-19 år	110 900	17 900	72 400	99 300	10 600	121 500	8,8	55,8
20-24	213 100	41 100	160 100	167 400	8 700	221 800	3,9	81,6
25-34	485 100	185 600	255 400	363 900	11 100	496 100	2,2	81,3
35-44	438 800	177 200	217 000	353 300	6 400	445 200	1,4	84,7
45-54	369 100	144 900	190 700	300 100	4 000	373 100	1,1	83,1
55-64	272 300	111 400	120 300	217 100	4 500	276 800	1,6	55,3
65-74	16 300	3 200	5 900	14 700	0	16 300	0,0	3,7
16-74	1 905 500	681 300	1 021 900	1 515 800	45 300	1 950 800	2,3	64,6

Tabell 35 Personer, ej i arbetskraften som velat och kunnat arbeta mätveckan fördelad efter kön, ålder och önskad arbetstid

Kön Ålder	1-14 tim.	15-19	20-24	25-34	35-	Uppgift saknas	Summa	I procent av antalet pers. ej i arb.kr.	Utbud 10 000-tal timmar	Genom- snittlig önskad arbetstid
<i>Båda könen</i>										
16-19 år	4 200	1 300	1 200	300	4 000	0	11 100	5,6	25	22,6
20-24	0	200	400	500	800	0	1 900	2,0	6	29,8
25-34	300	0	2 400	700	1 700	0	5 000	3,4	14	27,1
35-44	100	0	2 700	500	1 200	0	4 600	4,7	12	26,0
45-54	0	200	3 100	300	800	0	4 500	4,6	11	24,2
55-64	200	400	3 800	100	900	0	5 500	1,7	12	22,9
65-74	600	1 000	4 500	600	700	0	7 500	1,0	16	21,0
16-74	5 500	3 200	18 100	3 000	10 300	0	40 100	2,3	95	23,8
<i>Män</i>										
16-19 år	1 800	600	600	200	2 300	0	5 500	5,4	14	24,5
20-24	0	0	100	100	600	0	800	1,9	3	34,1
25-34	100	0	100	200	800	0	1 200	3,5	4	34,4
35-44	0	0	100	0	400	0	600	3,2	2	34,3
45-54	0	0	0	0	400	0	500	2,3	2	37,3
55-64	0	100	800	100	500	0	1 400	1,4	4	26,3
65-74	400	400	2 200	300	700	0	4 100	1,2	9	23,0
16-74	2 300	1 100	4 100	900	5 700	0	14 100	2,2	37	26,5
<i>Kvinnor</i>										
16-19 år	2 500	600	600	100	1 700	0	5 600	5,8	11	20,7
20-24	0	100	300	300	300	0	1 000	2,1	3	26,5
25-34	200	100	2 200	500	900	0	3 900	3,4	10	25,0
35-44	100	0	2 600	500	800	0	4 000	5,0	10	24,8
45-54	0	200	3 100	300	400	0	4 000	5,3	9	22,4
55-64	200	300	3 000	100	500	0	4 100	1,8	9	21,7
65-74	200	700	2 300	200	0	0	3 400	0,8	6	18,7
16-74	3 200	2 100	14 100	2 100	4 500	0	26 000	2,4	58	22,3

Bilaga 8 Riksförsäkringsverkets statistik- information 1980-02-20

Andel personer i ålder 60–64 år med allmän pension eller delpension

I nedanstående sammanställning redovisas den procentuella andelen personer i åldern 60–64 år som i januari 1978 uppbar allmän pension – som huvudförmån eller som hustrutillägg – eller delpension. Antal pensionstagare har därvid satts i relation till befolkningen 1977-12-31.

Av sammanställningen framgår att hälften (50,0 %) av personerna i dessa åldrar uppbar någon form av pension. Jämför man män och kvinnor så är motsvarande siffror 37,6 % för män och 61,6 % för kvinnor. Den högre andelen för kvinnor förklaras av förekomsten av hustrutillägg och änkepension. Vid jämförelse mellan åldrarna uppvisar den högsta åldersgruppen den högsta andelen pensionstagare, 58,2 % (44,8 % för män och 70,7 % för kvinnor).

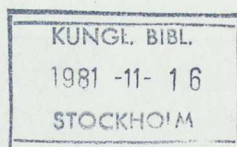
Procentuell andel av befolkningen i respektive åldersklass med nedanstående typ av förmån

	Ålder					
	60	61	62	63	64	60–64
<i>Män</i>						
Förtidspension	18,1	21,9	25,1	29,1	31,5	25,1
Sjukbidrag	0,4	0,2	0,1	0,0	0,0	0,1
Handikappersättning	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Förtida uttag av åldersp.	1,1	1,8	1,9	3,5	4,3	2,5
Delpension	7,5	10,3	11,1	10,4	8,8	9,6
Summa	27,4	34,4	38,3	43,3	44,8	37,6
<i>Kvinnor</i>						
Förtidspension	16,1	18,0	20,0	21,9	22,2	19,6
Sjukbidrag	0,4	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1
Handikappersättning	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1
Förtida uttag av åldersp.	0,8	1,3	1,6	2,8	3,1	1,9
Delpension	3,8	5,1	4,4	3,6	2,6	3,9
Änkepension	11,8	12,7	13,6	14,4	16,4	13,8
Hustrutillägg	16,7	20,1	22,3	25,0	26,4	22,1
Summa	49,8	57,5	62,0	67,8	70,7	61,6

	Ålder					
	60	61	62	63	64	60-64
<i>Båda könen</i>						
Förtidspension	17,1	19,9	22,4	25,4	26,7	22,3
Sjukbidrag	0,4	0,2	0,1	0,0	0,0	0,1
Handikappersättning	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Förtida uttag av åldersp.	1,0	1,5	1,7	3,1	3,7	2,2
Delpension	5,6	7,7	7,6	6,9	5,5	6,7
Änkepension	6,0	6,5	7,0	7,5	8,5	7,1
Hustrutillägg	8,5	10,2	11,5	12,9	13,6	11,4
Summa	38,8	46,2	50,5	56,0	58,2	50,0

Statistik baserad på uppgifter från RFV om utbetalade förtidspensioner, sjukbidrag och delpensioner i januari 1980. Antal personer och procent av befolkningen fördelat på åldersklasser

Ålder år	Förtidspension/sjukbidrag				Delpension		Summa 3+5	Procent av 7
	Hel 1	2/3 + halv 2	Summa 1 + 2 3	Procent av 3 4	Summa 5	Procent av 5 6		
60	15 936	2 415	18 351	16,3	9 244	8,2	27 595	24,5
61	17 604	2 321	19 925	21,6	10 862	11,8	30 787	33,4
62	20 550	2 236	22 786	24,9	11 474	12,5	34 260	37,4
63	22 703	2 109	24 812	27,0	10 575	11,5	35 387	38,5
64	23 998	1 904	25 902	28,7	8 383	9,3	34 285	38,0
60-64	100 791	10 985	111 776	23,3	50 538	10,6	162 314	33,9

Statens offentliga utredningar 1981

Kronologisk förteckning

1. HS 90: Hälsorisker. S.
 2. HS 90: Ohälsa och vårdutnyttjande. S.
 3. HS 90: Hälso- och sjukvård i internationellt perspektiv. S.
 4. HS 90: Utgångspunkter och riktlinjer för det fortsatta arbetet. S.
 5. Ny arbetstidslag. A.
 6. Översyn av lagen om församlingsstyrelse. Kn.
 7. Lag om vård av missbrukare i vissa fall. S.
 8. Översyn av sjölagen 1. Ju.
 9. Enhetligt huvudmannaskap för högskolan. U.
 10. Datateknik i verkstadsindustrin. I.
 11. Datateknik i processindustrin. I.
 12. Inrikesflyget under 1980-talet. K.
 13. Närradio. U.
 14. Reformerat kyrkomöte, kyrklig lagstiftning m. m. Kn.
 15. Grundlagsfrågor. Ju.
 16. Film och TV i barnens värld. U.
 17. Industrins datorisering. A.
 18. Minskat tobaksbruk. S.
 19. Översyn av radiolagen. U.
 20. Omprövning av samvettsklausulen. Kn.
 21. Internationellt patentsamarbete III. H.
 22. Sjukersättningsfrågor. S.
 23. Tekniska hjälpmedel för handikappade. U.
 24. Socialförsäkringens datorer. S.
 25. Bra daghem för små barn. S.
 26. Omsorger om vissa handikappade. S.
 27. Omsorger om vissa handikappade. Sammanfattning, lagförslag, specialmotiveringar. S.
 28. Turism och friluftsliv. Det centrala myndighetsansvaret. Ju.
 29. Forskningens framtid. U.
 30. Forskarutbildningens meritvärde. U.
 31. Avtalsvillkor mellan näringsidkare. Ju.
 32. Fluor i kariesförebyggande syfte. S.
 33. Effekter av investeringar utomlands. I.
 34. Fristående skolor för skolpliktiga elever. U.
 35. Sjukresor. S.
 36. Begravningsverksamheten. Kn.
 37. Företags obestånd II. B.
 38. Om hets mot folkgrupp. A.
 39. Svensk krigsmaterielexport. H.
 40. Prisreglering mot inflation? H.
 41. Prisreglering mot inflation? Bilagor 1-6. H.
 42. Prisreglering mot inflation? Bilagor 7-12. H.
 43. De internationella investeringarnas effekter. I.
 44. Löntagarna och kapitaltillväxten. Slutrapport. E.
 45. Nya medier - text-TV, teledata. U.
 46. Ändringar i förvaltningslagen. Ju.
 47. Hyresgästinflytande på målning och tapetsering. Bo.
 48. Telubaffären. Ju.
 49. Den svenska psalmboken. Band 1. Kn.
 50. Den svenska psalmboken. Band 2. Kn.
 51. Den svenska psalmboken. Band 3. Kn.
 52. Den svenska psalmboken. Band 4. Kn.
 53. Stockholms kommunala styrelse. Kn.
 54. Kooperativa företag. I.
 55. Video. U.
 56. Bibeln. Nya testamentet. U.
 57. Djurens hälso- och sjukvård. Jo.
 58. Samverkan vid uppgiftslämnande. B.
 59. Datateknik i industriproduktionen. I.
 60. Kooperationen i samhället. I.
 61. Familjepensionen. S.
 62. Familjepensionen. Sammanfattning. S.
 63. Samhället och samlingslokalerna. Bo.
 64. Våldtäkt. Ju.
 65. Svenska kyrkans gudstjänst. Band 5. Kyrkliga handlingar. Kn.
 66. Svenska kyrkans gudstjänst. Bilaga 3. Kyrkliga handlingar. Vägen in i kyrkan. Dop, konfirmation, kommunion - aktuella liturgiska utvecklingslinjer. Kn.
 67. Svenska kyrkans gudstjänst. Bilaga 4. Kyrkliga handlingar. Aktenskap och vigsel i dag - Liturgiska utvecklingslinjer. Kn.
 68. Svenska kyrkans gudstjänst. Bilaga 5. Kyrkliga handlingar. Döendet, döden och begravningsgudstjänsten. Kn.
 69. Pris på energi. I.
 70. Äldre arbetskraft. A.
-

Statens offentliga utredningar 1981

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Översyn av sjölagen 1. [8]
Grundlagsfrågor. [15]
Avtalsvillkor mellan näringsidkare. [31]
Ändringar i förvaltningslagen. [46]
Telubaffären. [48]
Väldtäkt. [64]

Socialdepartementet

Hälsa- och sjukvård inför 90-talet. 1. Hälsorisker. [1] 2. Ohälsa och vårdutnyttjande. [2] 3. Hälsa- och sjukvård i internationellt perspektiv. [3] 4. Utgångspunkter och riktlinjer för det fortsatta arbetet. [4]
Lag om vård av missbrukare i vissa fall. [7]
Minskat tobaksbruk. [18]
Sjukersättningsfrågor. [22]
Socialförsäkringens datorer. [24]
Bra daghem för små barn. [25]
Omsorgskommittén. 1. Omsorger om vissa handikappade. [26] 2. Omsorger om vissa handikappade. Sammanfattning, lagförslag, specialmotiveringar. [27]
Fluor i kariesförebyggande syfte. [32]
Sjukresor. [35]
Pensionskommittén. 1. Familjepensionen. [61] 2. Familjepensionen. Sammanfattning. [62]

Kommunikationsdepartementet

Inrikesflyget under 1980-talet. [12]

Ekonomidepartementet

Löntagarna och kapitaltillväxten. Slutrapport. [44]

Budgetdepartementet

Företags obestånd II. [37]
Samverkan vid uppgiftslämnande. [58]

Utbildningsdepartementet

Enhetligt huvudmannaskap för högskolan. [9]
Närradio. [13]
Film och TV i barnens värld. [16]
Översyn av radiolagen. [19]
Tekniska hjälpmedel för handikappade. [23]
Utredningen om forskningens och forskarutbildningens situation. 1. Forskningens framtid. [29] 2. Forskarutbildningens meritvärde. [30]
Fristående skolor för skolpliktiga elever. [34]
Nya medier – text-TV, teledata. [45]
Video. [55]
Bibeln. Nya testamentet. [56]

Jordbruksdepartementet

Turism och friluftsliv. Det centrala myndighetsansvaret. [28]
Djurens hälsa- och sjukvård. [57]

Handelsdepartementet

Internationellt patentsamarbete III. [21]
Svensk krigsmaterielexport. [39]
Prisregleringskommittén. 1. Prisreglering mot inflation? [40] 2. Prisreglering mot inflation? Bilagor 1–6. [41] 3. Prisreglering mot inflation? Bilagor 7–12. [42]

Arbetsmarknadsdepartementet

Ny arbetstidslag. [5]
Industrins datorisering. [17]
Om hets mot folkgrupp. [38]
Äldre arbetskraft. [70]

Bostadsdepartementet

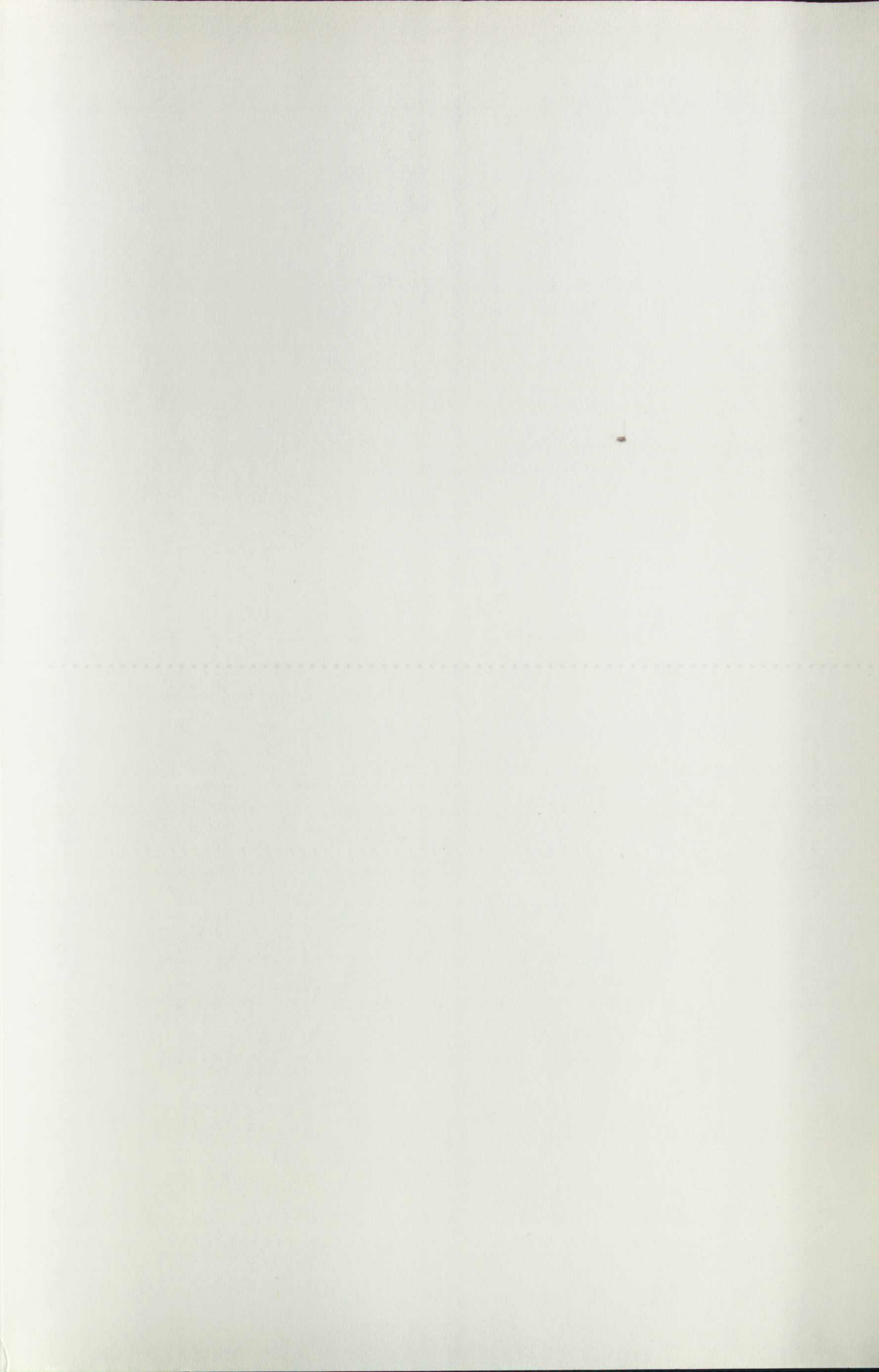
Hyresgästinflytande på målning och tapetsering. [47]
Samhället och samlingslokalerna. [63]

Industridepartementet

Data- och elektronikkommittén. 1. Datateknik i verkstadsindustrin. [10] 2. Datateknik i processindustrin. [11] 3. Datateknik i industriproduktionen. [59]
Direktinvesteringskommittén. 1. Effekter av investeringar utomlands. [33] 2. De internationella investeringarnas effekter. [43]
Kooperationsutredningen. 1. Kooperativa företag. [54] 2. Kooperationen i samhället. [60]
Pris på energi. [69]

Kommundepartementet

Översyn av lagen om församlingsstyrelse. [6]
Reformerat kyrkomöte, kyrklig lagstiftning m. m. [14]
Omprövning av samvetsklausulen. [20]
Begravningsverksamheten. [36]
1969 års psalmskommitté. 1. Den svenska psalmboken. Band 1. [49] 2. Den svenska psalmboken. Band 2. [50] 3. Den svenska psalmboken. Band 3. [51] 4. Den svenska psalmboken. Band 4. [52]
Stockholms kommunala styrelse. [53]
1968 års kyrkohandboks-kommitté. 1. Svenska kyrkans handbok. Band 5. Kyrkliga handlingar. [65] 2. Svenska kyrkans gudstjänst. Bilaga 3. Kyrkliga handlingar. Vägen in i kyrkan. Dop, konfirmation, kommunion – aktuella liturgiska utvecklingslinjer. [66] 3. Svenska kyrkans gudstjänst. Bilaga 4. Kyrkliga handlingar. Aktnskap och vigsel i dag – Liturgiska utvecklingslinjer. [67] 4. Svenska kyrkans gudstjänst. Bilaga 5. Kyrkliga handlingar. Döendet, döden och begravningsgudstjänsten. [68]

LiberFörlag
Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-06411-1
ISSN 0375-250X